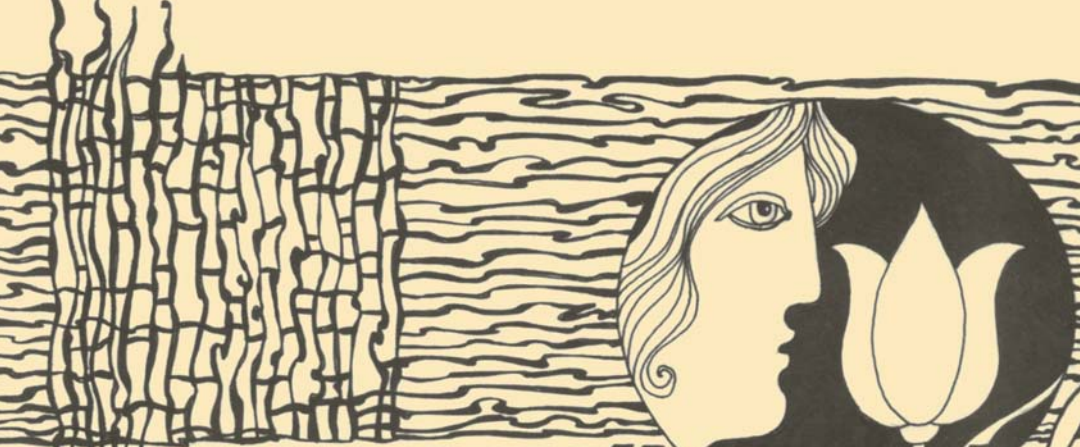

EGYÜTT

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai
Írócsoportjának folyóirata

IRODALOM

MŰVÉSZET

KULTÚRA

III./II. évfolyam

2003

8/4

2003
8/4
EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA

Szerkesztőbizottság: S. Benedek András (főmunkatárs, alapító főszerkesztő 1965–67),
Botlik József, Dupka György (lapigazgató), Füzesi Magda, Horváth Sándor, Kőszeghy Elemér, Nagy
Zoltán Mihály (főszerkesztő), Pomogáts Béla,, Vári Fábián László (elnök)

A szerkesztésben közreműködnek: Fodor Géza, Gortvay Erzsébet, Tárczy Andor, Zselicki József

Védnöki testület: **Kovács Vilmos Baráti Társaság**

Megjelenik a Kárpáti Magyar Krónika önálló, negyedévi kiadványaként
a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége, a Magyar Újságírók Kárpátaljai
Szövetsége, az Illyés Gyula Közalapítvány, a Nemzeti Kulturális Alapprogram, az
Intermix Kiadó és a Credo Alapítvány támogatásával.

*Levélcím: Nagy Zoltán Mihály, 90221 Csonkapapi, Mező u. 168., Beregszászi járás,
tel.: 06 70 231 72 20*

A szerkesztőbizottság ungvári címe:

88000, Ungvár, Babuskin tér 5/a, tel. (00380-3122) 43737, fax: (00380-3126)7027

E-mail: titkarsag@mekk.uz.ua; <http://www.hhrf.org/mekk/egyutt.pdf>

Szerkesztőszéki órák:

minden hónap utolsó keddjén, délelőtt 10.30-tól 15.00-ig.

Felelős kiadó: **Dupka György**

Olvasószerkesztő: **Barzsó Tibor**

Szédés: **Herdinszky Éva**

Intermix Kiadó, 88000 Ungvár, Tolsztoj u. 5/a. Tel/fax: (00380-3126)-1-70-27.

E-mail: gyorgy@d.uzgorod.ua

Tördelés, képfeldolgozás, nyomdai előkészítés: CA Stúdió

Készült a Borneo Kft-ben

Forgalomba kerül a **Kovács Vilmos Baráti Társaság** terjesztésében

Terjesztő: Ugocsa Könyvesbolt Hálózat, vezető: dr. **Kovács Elemér** és **Kovács Katalin**

Tel./fax: 8 243 214-54, Nagyszőlős, Gagarin út 47.

Magyarországon terjeszti: a **Kárpátaljai Szövetség**

(Magyarok Háza 1052 Bp., Semmelweis u. 1/3.)

Lapengedély száma: 3 T No 188.

A folyóiraton nyereség nem képződik

TARTALOM

- 2 BARTHA GUSZTÁV: Napóra (vers)
3 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Tábori posta (folytatás)
8 KÖSZEGHY ELEMÉR: (ég felé), (üldöződ), (a csillag) (versek)
9 NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Alkalomból hagyományt (jegyzet)
10 PENCKÓFER JÁNOS: Arról, hogy..., Illatok, színek... (versek)
12 TÁRCZY ANDOR: Huszonhét, Semerre, Július alkonya mulat (versek)
15 BARTHA GUSZTÁV: Talált történet (elbeszélés)
19 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Szoborbeszéd (vers)
21 Új vetés
22 OROSZ MELINDA: Guernica (vers)
24 TÓTH FERENC: Becézés (elbeszélés)
26 ANGÉLA: Holnap, talán (vers)
26 ROJÁK VINCE: Remény (vers)
27 HORVÁTH ATTILA: Kocka-játék (vers)
28 LUNA: Sors (elbeszélés)
29 BECSKE JÓZSEF LAJOS: Viharból jöttem, Biztató, A Várhegyen (versek)
31 NYILAS ATILLA: Látomások, Faust (versek)
33 MESTER MAGDOLNA: Kábulat, Hipermarkózis (kisprózák)
34 BAGU LÁSZLÓ: [el sem képzelisz], BLad, üvöltöző madeleine, amundsen belép a rendszerbe, mit szól majd kedves balázs úr (versek)
36 LENGYEL TAMÁS: 18. ábra: két dimenzió együtt átlósan nézve (vers)
37 MERÉNYI KRISZTIÁN: Seb, A mélyben (novellák)
40 KARCAGI M. MARGIT: A sziget, Emlékezés, vonzódás, Hét sor erotika (versek)
42 SZENTI ERNŐ: Vita, Zsolozsma, Kögörgető, Ablak (versek)
45 ARVO VALTON: A vödör (elbeszélés), Kávéházi dialógusok (satíra), Aforizmák (ANTONENKÓ MIKLÓS fordításában)
50 ÖTVÖS LÁSZLÓ: Ősz, A győzelem reménysége (versek)
53 WEINRAUCH KATALIN: Utcámban, Látomás (versek)
55 NAGY ZOLTÁN MIHÁLY–OROS LÁSZLÓ: Egy felvidéki gyűjtemény története és kárpátaljai vonatkozásai (interjú)
63 DEMJÉN MIKLÓS: 1241, az utolsó szabad farsang legendája (vers)
65 A megétetett szerető (ruszin népballada VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ fordításában)
67 S. BENEDEK ANDRÁS: Magánkönyvtár (recenziók)
71 BARZSÓ TIBOR: „A XX. század kárpátaljai költészete” (recenzió)
74 PENCKÓFER JÁNOS: Véletlen – és mégis okkalvaló (recenzió)
80 DUPKA GYÖRGY: Autonómia-törekvések Kárpátalján (monográfia-részlet)
89 D. GY.: Művelődési életünk krónikája
96 Új könyvek
96 Szerzőink
IVASKOVICS JÓZSEF–KÁNYÁDI SÁNDOR: Indián ének (megzenésített vers)
TÓTH ÁRPÁD: Lélektől lélekig (vers)

BARTHA GUSZTÁV

NAPÓRA

*Körbejár rajtam az idő.
Reggel nyúlánk vagyok,
rezge árnykép – –
az arányért.*

*Délben tömzsi, s megalkuvó.
Este gyáva, kibírhatatlan,
vár egy álom,
puha paplan.*

*Így élek: zárt történetben.
Sorsom történelmietlen.
Csak vagyok,
s múlnak a napok.*

*Vihart várok, záport, jeget,
földre omló nagy felleget,
ami takar,
ami akar – –
Jöjj, áldott nagy zivatar!*

TÁBORI POSTA

(Folytatás)

Március elején olyan meleg volt, hogy a köpönyeget a reggeli eligazítások után nyugodtan a fogásra akaszthattuk. A hónap első szombatján, amikor a hétköznaponként szokásos reggeli torna helyett kihordtuk az ágybelit a kaszárnya elé, már serkenő, zöld gyepre teríthettük a matracokat, hogy néhány percre elheverhessünk a friss, tavaszias levegőn. De ez valóban csak néhány perc lehetett, mert a szellőztetésre kiszabott fél órába éppen csak belefért a porolás és az ágyak újra vetése. Annak a fiatalnak pedig, akinek valamelyik öreg bajtárs gondjaira bízta a saját fekhelyét is, kétszeresen kellett igyekeznie. Kéthetente a lepedő és a párnahuzat cseréje is esedékes volt, ami a szokásos ágyazásnál csak annyival igényelt több időt, amennyibe a szennyes összegyűjtése, kétszeri átszámolása és leadása, valamint az összehajtogatott, tiszta ágybeli átvétele került. Ezekkel a feladatokkal szinte kivétel nélkül mindig az első félvéseket bízták meg.

A kék színű gyapjútakaró alapos kirázása egyedül nehéz lett volna, ahhoz két ember kellett, így hát az ágyszomszédok összeálltak. A nagy csattogásra felrebbentek a közeli nyárfákon feketéllő varjak, de néhány kör után megnyugodva újra ellepték a kopár ágakat. A vatelinnel tömött matracok porolására a vaskerítés volt a legjobb segédeszköz, amely hosszú, párnázott falhoz vált hasonlatossá, miután végigteregettük rajta a fekhelyeinket. Aztán leakasztottuk derekunkról, s mintha csak verekedés készülődne, begyakorlott lendülettel a jobb csuklókra tekeredtek a derékszíjak, s a nehéz rézcsattal elkezdődött a matracok püfölése. A varjaknak ez sem tetszett, felrebbentek újra, és fület sértő, rekedt káromással igyekeztek túlkriabálni a porral felszálló, ritmustalan pufogás zaját...

Az előző nap ütegünk fegyveres őrszolgálatba lépett, de négyen-öten kimaradtunk belőle. S most, reggeli után Silovics zászlós, a gazdasági szakasz vezetője, hogy ne lődörögiünk tétlenül a kaszárnyában, saját embereihez csapott bennünket és kivezényelt a laktanyaudvarra, mert úgy gondolta, elérkezett a tavaszi tereprendezés ideje. A helyszínre érve meggyőződhattünk róla, hogy Silovics zászlós ésszel gondolkodó, a hatékony munkavégzés érdekében minden mozzanatot előre kiszámító parancsnok. A szerszámokat és egyéb kellékeket egy gumikerekű talicskában már előre a helyszínre vitette. Ő, aki olyan csodálattal tudott beszélni a gyakorlatias gondolkodású németek

ésszerűen tervezett és pontosan végrehajtott munkájáról, nem akart náluk hitványabb lenni, s azon igyekezett, hogy beosztottjait is ebben a szellemben nevelje. Ottlétem alatt többször is emlegette előző szolgálati helyét, ahol anyagfelelősként végigkísérhette egy német építővállalat által kivitelezett tisztí lakóház építését. Úgy fogott mindig a beszédhez, mintha oktatni akarna. Ha mód volt rá, ilyenkor leült, s igyekezett mindenki vel szemkontaktusban maradni. Figyelni kellett rá.

– Képzeljétek el, hogy a németek, amint tető alá tették a háromezintes épületet, hozzáfogtak a belső munkálatokhoz. De nem a mi módszereink szerint! Mert mi úgy szoktuk, hogy előbb kivakoljuk a falakat, aztán kivágjuk a villanyvezetékek helyét, lyukakat ütünk a fűtő- és vízvezetékeknek, lerakjuk a parkettát, aztán hegesztjük a központi fűtés csöveit, festjük az ablakokat és a falakat. A németek nem így dolgoznak! Ők elkezdik a munkát a legfelső emeleten, s amikor ott végeztek és kulcsra zárták a közműekkel felszerelt, teljesen kifestett helyiségeket, a lépcsőházban folytatják, s aztán egy szinttel lejjebb ereszkednek. Ezt a módszerességet, ezt a rendszereteket kellene nekünk is megtanulni. De hol állunk mi még ettől!

És elvárta tőlünk, hogy a legegyszerűbb munkálatokat is a német mentalitás szerint, igényesen és hiánytalanul végezzük el. A terep, amelynek csinosítására most kijöttünk, a kaszárnnyáknak körbefutó, az étkezdebe és a felvonulási térre vezető betonjárdák környéke volt. A járdákat kora nyártól késő őszig tarkálló keskeny virágágyások szegélyezték, s azokat a gondozott gyepszőnyegtől farkasfogszerűen egymásra illesztett téglákból rakott, fehérre meszelt bordúr választotta el. A fogak némelyike kidőlt a télen, másutt meg kárt tettek benne a gyenge fagyok, de a meszelést is ideje felújítani. Mindenekelőtt azonban az előző évi növényzet gyökér- és szármadarványait kellett összegereblyézni, mert több helyütt is jól látszottak már a tulipánokat és jácintokat sejtető zöld lándzsalevelek. Ezek hozzá majd az első virágokat, a piros és kék színek árnyalataival az első üde színeket a katonák méregzöld rengetegébe. Árvácska, szalvia és őszirózsa is kerül majd melléjük, s ők pompáznak tovább, ha majd emezek nem lesznek. De itt-ott, az alig észrevehető kis lapályokban, ahol télen megállt a csapadék, kifagyott a fű, a derékszőgű járdafordulóknál meg a kanyart tompító nehéz csizmatálpak tűntették el a pázsitot. Idővel magától kiserkenne, de arra nincs idő, itt rendnek kell lenni! Hozzá is láttak ketten, hogy ásóval kivágják a foltokat, négyen pedig egy UAZ típusú kisteherautóra ültek, hogy a közeli erdőszélről eleven gyéptéglákat hozzanak. A sofőr már beindította a motort, de mielőtt kapcsolná a sebességet, Silovics a karjait maga előtt keresztbe rakva jelezte, hogy álljon le, mert a törzsiroda felől Pankov őrnagy siet felénk.

– Nézd csak, a *Kede* ide jön. (Magunk közt így emlegettük a légvédelmi tűzérsztály parancsnokát; a *Kede* betűszó, a *komangyir diviziona* rövidítése) Vajon mit akarhat? – kérdezte felém fordulva Zjuzin, a tűzvezérlő radar kistermetű, baskír operátora.

Mivel fogalmam sem volt arról, mit akarhat, válasz helyett vállat rándítottam. A főtiszt arca azonban fölöttébb zaklatott volt, kezével hadonászva jelezte, hogy *csepe* (*csrezvicsajnoje proiszsesztvije* – szintén betűszó), azaz valamilyen „rendkívüli esemény” történt.

Odaérvén, mintha egyszerre keresné mindannyiunk tekintetét, drámai hangon csak ennyit tudott mondani:

– A *tocska* ég.

Azonnal felfogtuk, hogy indulnunk kell, s szerszámainkkal parancsra sem várva ugráltunk fel a kisteherautó platójára. Az őrnagy azonban intett, hogy várjunk még egy keveset, mozgósítani kell minden elérhető embert. A kaszárnnyában senki sem volt, ezért az egyik ajtónálló ügyeletest a gépparkba küldte a parancsal: mindenki rohanjon azonnal az ügyeleti állás területére.

Gépkocsival a menetidő nem több tíz percnél, s ha száraz a homokos, hegehupás dűlőút, még annyi sincs. A helyőrség területét elhagyva már láttuk az erdő fölött szétterülő füstöt, s az erdei útra téve éreztük az égő avar és a senyvedve síró nyers gallyak fojtó illatát. Otthon, alkonyat tájt, a kertek tavaszi takarításakor megszokottak, s akár kellemesek is lehetnek az ilyesfajta tüzek, de ez most rosszat is jelenthetett.

A szem és a tüdő még tűrte a füstöt, mert a góc valamivel odébb volt. Az viszont megnyugtató volt, hogy a füst tiszta – nem szennyezte égő festék, vegyszer vagy olvadó műanyag büze, valószínűnek tűnt tehát, hogy nem az épületeink égtek. Újabb pár száz méter után azonban sűrűsödött, viszonylag nagy területről gomolygott fel a füst, csenevész nyírfa- és fenyőtörzsek parázslottak, itt-ott lángnyelvek nyalдостák őket. Már látszott, hogy az avar és az erdő bozótosabb része fogott tüzet. Ez azonban bennünket nem érdekelt, tovább hajtottunk a jelenleg üresen álló harcászati állásaink felé. Tudtuk, pár nap múlva ide költöztetjük a haditechnikát, s elkezdjük a ránk bízott légtér egy hónapos ügyeletét. Senkinek nem lenne jó, ha ott most tűz pusztítana, éjt nappallá téve dolgozhatnánk a károk felszámolásán, mert 7-én éjféltől a mi egységünk radarjai kémlelik a ránk boruló égboltnak ezt a bizonyos szektorát.

A füstölgő bozótos erdő mögöttünk maradt. Az út kissé jobbra fordult, s mintegy száz méteren át párhuzamosan haladt egy kettős szögesdrót-kerítéssel, amely mögött a *tocska*, azaz a pont, a harcászati ügyelet részére kiépített, erdőtől megtisztított terület volt. A kettős kerítés négyzet alakban övezte, a sarkokon

egy-egy őrtoronnyal. A szögesdrótok közt nagyjából három méter lehetett a távolság, s annak fölül benőtt, már zöldellő szőnyegét az őrég által fehérre taposott ösvény választotta ketté.

A kapuhoz érkezve az őrszolgálatos sietett elének, akit meglepett a váratlan látogatás. Az őrnagy sietve benyitott és széttekintett a területen. A kis kaszánya és a hozzá tartozó melléképületek épek voltak, tűznek nyoma sehol. Pankov megkönnyebbülten felsóhajtott és visszavonulást vezényelt.

A füstölgő, senyvedve égő erdőrésshez érve mégis megálltunk, hogy megakadályozzuk a tűz terjedését. Itt Silovics zászlós vette át a vezénylést ásókkal és lapátokkal felszerelt harcosai fölött. Sebtében elmagyarázta, de mutatta maga is, hogy a kidőlt, parázsló fatörzseket jó alaposan be kell szórni homokkal. Szerencsére abból volt itt a legtöbb. Rá sem kellett lépni az ásóra, egy erőteljes mozdulattal is fokáig haladt a laza talajban, s a lapát is majdnem ilyen könnyen merült bele. Most senki sem lazított, mert akinek a nőgatás lett volna a dolga, az is eszeveszetten szórta a homokot, vagy a lángoló bozótot verte szét. Az út felől csizmák ütemes, szapora dobogása, s a parancsnok biztatása hallatszott:

– Egy! – Egy! – Egy! – Két! – Há! – Egy! – Egy! – Egy! – Két! – Há!

Filatov főhadnaggyal az élén megjött a segítség, a teljes 2. üteg. A géppark közelében lévő műszaki szakteremben foglalkoztak, amikor Pankov parancsa elérte őket. Futás közben – ha már egyszer tüzet kell oltani – a szemük elé kerülő fali tűzoltókészletekből összeszedték a vörösre mázolt ásókat, fokosszerű baltákat és csáklyákat. Jól sejtették, hogy hamarosan mindegyiknek hasznát veszik.

Az egyik csáklyás, hogy szerszámát haszonnal forgassa, máris az erdő belseje felé tartott, egy félig kidőlt, lángoló fenyőtörzshöz igyekezve. A csáklya kampóját, amilyen magasan csak érte, a törzsbe akasztotta, s megmozgatva próbálta lerántani a földre. Csakhogy a fatörzs dőlés közben egy szomszédos fa ágaiba gabalyodott, s nem engedett. A fiú abbahagyta a csáklyázást és tanácstalanul, segítséget várva nézett körbe, mert úgy tűnt, a törzset nyaldosó lángok már-már elérik a túlelvő lombot, s pillanatok alatt átterjednek a szomszédos fákra. A lapátolók közül valaki odaszólt:

– Nem az ágak tartják, hanem egy-két gyökér! Azokat kell elvágni!

Máris repült a fiú felé egy nyelénél fogva meglódított tűzoltó balta. Felvette, s első pillantásra látta, hogy sohasem volt még élezve, a nehéz fémtestet vastag, fekete védőfesték takarta. Bontásra, fészegetésre alkalmas lehetett, de egy vastagabb gyökér átvágásához nem. Hozzásújtott mégis, már csak kételyei igazolására is, ám a balta nem hatolt a fába, csupán a gyökér kergét szakította fel, s az alatta fehérén vakító, síkos, kemény felületről félreszaladt.

– Ásóval kell kibontani a gyökereket, aztán csapófával kifeszíteni a homokos talajból! – érkezett valahonnan az újabb tanács.

Filatov emberei megérkezése után úgy tűnt, elegen leszünk az oltáshoz, ezért a *Kede* magához rendelt egy öttagú, ásóval felszerelkezett csapatot a tűznek a tocska felől való lokalizálására. Ő maga is szerszámot fogott és kijelölte az árokásás vonalát. Mivel én voltam hozzá a legközelebb, megszólított, hogy vigyem oda az ásómat a fadöntésre készülő legénynek.

Szapura léptekkel indultam el a tőlünk mintegy 25–30 méterre szorgoskodó fiú felé. Kozilovnak hívták, erős testalkatú, kopaszra nyírt, katonai szolgálatának első félévét töltő gépkocsivezető volt, azon kevesek közül való, akik vissza mernek ütni, ha méltánytalan sérelem éri őket az öreg katonák részéről. Áadtam neki az ásót, a csáklyát pedig, mert csak láb alatt lett volna, felvettem a füstölgő avarból. Kozilov pár lépést tett a félig kidőlt fa töve körül, s mintha csak az első ásonyom helyét kereste volna, a vastag gyökér alá vágott, s gyors mozdulatokkal hányni kezdte a földet. Visszaindultam az enyéim közé. Épp odaértem, s már kértem volna az őrnagytól az ásót, hogy a munkát folytassam, amikor megrándult alattunk a föld.

Ösztönszerűen vágódtunk hasra, de estünkben láttuk a villanást, hallottuk a mennydörgésszerű csattanást, amely levegőbe emelte a fenyőt. A következő pillanatban úgy dübögött hátunkon a föld, hullt ránk a homok, mintha elevenen akarna eltemetni. Aztán síri csend lett, s talán fél perc is eltelhetett, míg újra hallani véltük az égő gallyak ropogását.

Mire leráztam magamról a földet, s feltápáskodtam, már többen is álltak. A fiúk előbb magukat, aztán egymást nézték körbe. Úgy tűnt, mindenki ép. A *Kede* azonban elképedve, halál-fehéren állt a frissen keletkezett kráter előtt, és eltorzult arccal talán azt számolgatta, hogy az ásóval megbolygatott, ki tudja, mióta szunnyadó tűzéségi lövedék hány részre szaggatta azt a derék orosz gyereket. Köréje gyűltünk mindannyian. Az egyiknek a gyomra tiltakozott, másinak a szíve nem bírta a látványt; az egyik elfordulva okádott, a másik ájultan zuhant a földre. Csak az erősek álltak, szinte vigyázzba merevedve, hosszú percekig...

A tavaszi napnak nem kellett volna még ilyen magasan járnia, de a „rendkívüli esemény” tanújaként megállt mégis a megritkult erdő felett. Láttá, hogy elült már a zaj és a por, így alaposan végignézhetett a füstös képű, bálvánnyá vált legényeken. A kellenél is tovább bámulta őket, mert sehogyan sem tudta megérteni, miféle erő költözött beléjük, hogy nem omlanak össze, mikor az az egy roncsokban hever. S ha ilyen erősek, mit keresnek szemükben a könyvek? Bizonyára a füst az oka. Csakis a füst marhatta vörösre a szemüket.

(ég felé)

*ég felé szökő párát,
a széttört múltat nem rakja
össze sem ma, sem holnap.*

(üldöződ)

*üldöződ ifjúságod?
minél hevesebb vagy, tőle
annál messzebbre kerülsz.*

(a csillag)

*a csillag áruló lehet,
faképnél hagyhat
éjszakát, holdat,
egy kis csoda majd felremeg,
s a világ újra kiragyoghat.*

*a víz is áruló lehet,
elkóborolhat
tengertől, tótól,
eljön az ősi döbbenet,
s vele millió vízcsepp újból.*

*a tűz is áruló lehet,
tovasurranhat
fáklyából, vérből,
Prométheusz már ébredsz,
s újralopja az istenétől.*

*az ember áruló lehet,
meggyalázhatja
teste a lelkét,
ám nincs oly erő s képzelet,
mely teremti iker újakezdést.*

ALKALOMBÓL HAGYOMÁNYT

Közéletünk hivatásukat és tisztségüket tekintve elvben meghatározó szerepet betöltő személyiségei burkoltan vagy nyíltan elismerték, elismerik: nem szívelik a soron-következőség okán időszerűvé minősített témakörökben elhangzó „szentbeszégeket”, amelyekben az előadók unalomgerjesztő részletességgel traktálják a hallgatóságot a fülön csipett tematika (politikai, gazdasági, kulturális ügyek, problémák, kezdeményezések) megoldásának, felkarolásának fontosságával.

Első hallásra az ilyenfajta hozzáállás sokak számára rendkívül imponáló. Jómagam azonban – hitem szerint – azon kevesek közé tartozom, akik többre becsülik a vállalt ügyek sikerre-vitelében végzett mindennapos, áldozatos munkát, mint az olyan, zászló-suhogatóan hangzatos szövegeket, amelyeket a gyakorlatban nem követnek példaértékű, konkrét, az ügyeket előmozdító tettek. Márpedig nemegyszer tapasztaltam, a szövegek után béna csend, légüres tér következik – a felismert, kellőképpen megvilágított cél és a hozzá vezető módszerek hangoztatása nem váltja ki a cselekvés kényszerét, nem indukál felelősségvállalást. Marad a jórészt tehetetlen sodródás, vagy éppen a pangásnak az a fajtája, amely – több más körülmény közt – birodalmak bukását is okozta már a történelemben.

Éppen ezért furcsállom, kárhoztatom az alkalomszerű (magyarán: kampányjellegű), elég gyakran rosszul előkészített, még gyakrabban túlszervezett „intézkedéseket” – például – kultúránk ápolása, kulturális életünk „felpezsdítése” érdekében, amelyeket a legtöbb esetben nem hangol össze semmiféle rendezővel, s amelyek mögött nem érzékelhető az **önszerveződés** szívós vágya, törekvése. Meggyőződésem, hogy ily módon a tömegeket igazából megszólítani, bennük a kultúra iránti igény kialakulását, formálódását elősegíteni nem lehet.

A „hogyan lehet” óhatatlanul felvetődő kérdésére érdemi válasz csakis a különböző vélemények ütköztetésével, szintézisével adható. Megítélésem szerint többek közt arra van szükség, hogy az alkotó értelmiség és a közművelődés ügyét kulturális értékek közvetítésével szolgáló személyiségek és/vagy csoportok – az általuk elért, vélt vagy valóban magasabb szintről úgymond „lehajolva” – ne **főlemelni** próbálják a közösséget, hanem ahhoz „leereszkedve”, annak sorshelyzetét saját közegében át- és megélve, az **alkalomszerűséget** konok következetességgel, az elkerülhetetlen „aprómunka” elvégzésével **hagyománnyá** nemesítve bábáskodjanak a kultúra iránti igény megszületésénél.

**Arról, hogy egy lila félholdak által lakott tenyér,
egy reklámléghajó
és az életút vonal összetartozása milyen
irányt szab a tájékozódásnak**

*Higgyem el, amerre magától is elmozdul
a mondata, mindig csak arra megy
tovább, és mégse mondható rá az, hogy
összefüggés, az, hogy értelem, csak
ez a sétamosoly, ami kitalálta őt magának,
mindig ez marad utána. Angyalúr a
dolgai között, amelyben elszenderedik,
amelyben fölébredve keresi a saját
folytatását.*

*Olyan papírsárkányt lássak [egy kikötött
reklámléghajót?], amely a félálomban
formálódik, de máris a szobába szabadul.
Egy súgott mondat ez a sárkány[léghajó],
a tiszta költészet formája, ami nem is
létezik talán. Ő görcsökkel szorítja –
kezében a zsinórvég – a grammatika
erejével tartja – de lucskos pizsamában
ébred.*

*Nézzem csak meg a tenyerét –: ez a semmit
markoló tenyér. A körömmélyedések lila
félholdját figyeljem: ez, itt, az ébredésben
eltűnő zsinór nyoma, csaknem az életút-
vonal egészét eltakarja. És akkor ő felül
az ágyán, akkor ő nem tudja, mit tegyen.
Higgyem el, ő már csak azt keresi, amit
hátrahagy neki a szobában a sárkány-
[léghajó].*

**Illatok, színek, hangulatok fekete-piros
összefüggései helyett
csak egy lehangoló ismertetés arról, hogy
a saját hátrahagyott magánya sem kíván
többé társa lenni**

*A telefonkagylót is megzavaró
melegét a fülem magához
veszi, aztán az illat eltűnő
nyomát tartani még, hát ez is
a kényszerű-imádott dolgom.
Hosszú hajszál a kilences
gombhoz tapadva, neon-
szőként elvillan, lehull,
egy számsor reklámpiros
filccel, a vége kettő negyven-
kilenc harminchat. WAJNÁGI,
WAJNÁGI, ÍGY MŰLIK AZ
EST felirat feketével, mi-
közben a foglaltjelzés mögé
hallgatózom.*

HUSZONHÉT

*felmáztunk a lajtorján,
de béget az élet,
csillagokat bájoltunk*

*átalvettük, mi kié,
de béget az élet,
csillag után kullogtunk*

*Jákób mondta: kis cihők,
de béget az élet,
csillagokat sarcoltunk*

*válrrándítva megjöttünk,
de béget az élet,
csillagport, azt nem hoztunk*

*lent vagyunk, szúr a vadóc,
de béget az élet,
anyaföldön elcsúsztunk*

*kiszámoltuk, mennyi még,
de béget az élet,
tapsikolva megúsztunk*

*haraptuk a lajtorját,
de béget az élet,
fokait meg elittuk*

*volt velünk lány, félkézről,
de béget az élet,
rossz napokra elcsuktuk*

*ácsolhatnánk új létrát,
de béget az élet,
addigra már elcsuklunk*

SEMERRE

Verset nem szoktam ajánlani senkinek.
Ez egyszer a kivétel: Tóth Évának és
Guthy Évának

*én elvittelek valamerre,
te elvittél valahova,
játszott a szónak kis gyötrelme*

*én elhoztalak valahonnan,
te elvittél valamerre,
mart a szó ármány fejedelme*

*mind elkerültünk valahonnan,
senki se kért, csak itt vagyunk,
cipelt szótépők gerjedelme*

*mind elmentünk, csíkos a hátunk,
senkise ment el, árulunk,
mindig csábít az út álselyme*

*én vinnélek még valamerre,
te vinnél még valahova,
csak szánk lecsukni nincsen kelme,
világtalanság ragasztott erre...
semerre...*

JÚLIUS ALKONYA MULAT

*szénaillat, csuhészag,
a Varázshegy barlang-bölcsőiben
halak szállnak,
sziklákról rózsaszín mámor csobog*

*vízpermet, elaggott levél,
ráncok keserednek völgyszíven,
madarak buknak,
feslett felhők rúzsozzák ajkukat*

*trágyaveríték, lomha kéz,
ahol a sirokkó jár táncot,
barátok dőlnek
szivacsok savanyú gőzében a trónnak*

*az ólban a szomszéd bőfög,
mézsörre csücsörít, testes szilvalére,
gyilok fenekedik,
pajzán kígyót fest július recsegő redőnyre*

TALÁLT TÖRTÉNET

Rózsi a Hatház utcán sietett a piacra, vánszorgott haza.

Felöle cserélhették az utcanévtáblát XXII. Pártkongresszusról Augusztus 24-re, az eget zöldre: munkába menet Anit szégyellte, jövet: ahogy Istvánnal éltek.

Mióta is?

A béisizitterből mammon-bébi lett, a bérszámfejtőből kofa, a gondból gyötrelem, az emlékekből mulasztások kora.

Rózsi vádolta Istvánt, István vádolta Rózsit. Rózsi a piacra kurválkodni, István a gyárba inni járt.

„Felépítették házukat, tanították lányukat, hogy a végén átvágják egymás torkát” – suttopták a szomszédok, susogták a fák, visszhangozták a hegyek. Mert hányszor, de hányszor kiabálta az ura részegen:

– Aniból egy kibaszott kurva lett!

– Belőled mi?! – védte a lányát Rózsi, s ha csúnyán kikarmolta István arcát, az ágyban tette: élvezi szerencsétlenkedését. Egyszer, kétszer, százszor; jobban fájt a vétkek érvelése: a bűntudat.

Rózsi bántotta Rózsit. Sűrűn kisírhatta magát, átkozhatta a férfiakat, Pestet, ura hortyogását.

„Mit csinálhatnak Anival?” – kérdezte újra és újra, s fél éjszakákon át a hálósoba sötét ablakát bámulta.

Odakint a tél után tavasz, aztán nyár jött, és Rózsi nem hitte, hogy van Isten.

Hajnalban kelt. Tett-vett, kávéfőzött, az urának táskát készített. A végébe kísérő gyomorfájdalom, ruhásszekrénye kinyitásakor a szorongás szokásai része lett, akár a szobaturkálástól való félelem. „Hová tűnt a teltkarcsú, életvidám Rózsika?” Szemráncainak hideg víz jutott, arcának dühödt masszázs; olcsó kencefice a szél ellen, a hideg miatt, vagy csak úgy.

Alig múlt negyven, és már a haja is ritkult. Mióta együtt ivott Istvánnal, sokat fogyott. „Divatol” – froclizták a standbéli lányok.

A piac nem érthette, Rózsika igen: eladni kell és túrni, hiszen ura apránként kielőlegezett fizetése az utolsó kopijkáig vodkára megy, és rajtuk az ősz, a közüzemi díjak, a szegyen... Ráadásul hetek óta nem takarított, nem mosott, s azóta folyvást retteg: pont most, amikor kurvára kellene a pénz, küldi el őt Vologya a jó francba.

Az első sorból a harmadikba, ahová csak bémészzkodni járnak a vevők.

A piac kegyeltjei a lélekvesztő sorsok. Nap mint nap mámor leledzett a borkimérés előtt. Trógerekre várt, akik hatajkodtak. Csellengőkre, akik trágárkodtak. Könnyű vérré, uszuló kapzszikra, ostobákra, visító nyomorultakra, akik hagyták magukat kiszorítani a jobb helyekről. Rózi ismerte őket, ahogy a kézikocsik nyikorgását, a vasasztalok döngését, a tolató kisbuszok fülsiketítő dudálását; a derengést, ami elsápasztotta a tűzfalmagas neonfűzerek szemkápáztató hazugságait; őszített mindenkit, aki átvett, szorzott és osztott, árut rendezett, árakkal manipulált, mert a végösszeget illetően úgyis elszámolta magát. Rózi mindezt nem kiokoskodta, de érezte: az irigységet leplező suta gesztusokban, a mimelt jóságban, az okavesztett sopántásban.

Árulkodott a kondástempó, amelynek hevében egyszer-számra egymásnak estek Okszanával, Géczinével.

Hová keveredett el a múlt, amikor esténként még összejártak, a Tisza-partra kirándultak, megnézték Munkácson a várat, s igazat adtak Vologyának?

Aki akkor megmondta: „Lányok, könyörtelen világ jön. A válság felduzzasztja a piacot.”

– Mi van ma veled? – kérdezte mégis Rózi a főnökétől, ő azonban szótlan komorsággal adogatta lefelé a kisbusz platójáról az árut: lisztes, kásás, makarónis pakkokat.

Rózi tudta, a lányokat nem kérdezheti: közösnek hitt végzetük, a cserfes csitri ott csivített a stand közepén. Csalta, édesgette magához a férfi vásárlókat.

– Rózi, meg kell értened – bökte ki végre Vologya, a főnök.

Rózi nem akarta megérteni.

Miért nem Okszana?

Miért nem Gécziné?

Miért pont ő?!

– Pénzt kaptok Pestről – adta meg a választ a ki nem mondott kérdésekre Vologya.

– Azzal mi nem számolunk! – nyögött fel Rózi.

– De én igen.

Rózsi otthón, az előszobában hagyta el az ereje. Lerogyott a padlóra.

Tudta, ő Oroszvégi Rózi, és rajta a mosogatás, a főzés, de képtelen volt megmozdulni. A keze, a lába nem engedelmeskedett az akaratának. Érezte a padlócsempék hidegségét, a ráereszkedő félhomályt, pergő könnyeit, holott nem sírt. Nem akart sírni. Állni akart, menni akart, de folyton visszarogyott. Végül a hazatérő István nyalábolta fel.

Ült a rekamién, a pohár víz után vodkát ivott. Önkéntelenül suttozta:

– Tölts még.

Szólni akart, elpanaszolni, hogy elárulták, irigylük az Anitól kapott húszezer forintokat. A bűn mocskát. És nem értik, az istennek sem értik meg: nem nyúlhatnak a pénzhez – inkább éhen döglenek vagy felkötik magukat, de akkor sem...

– Holnaptól a harmadik sorban árulok – motyogta végül, a második féldeci után.

– Megér egy berúgást? – bambult István.

– Nem ittam! – tiltakozott Rózsi, de István tovább mondta a magáét.

– Előlegért mentem a hidrogénszökhéhez, és mit hallok? Ötven hrivennel emelik a gyárban a fizetéseket, de a villamosmérnökét egy petákkal se. Érted? Ezer dollárokat kerestek rajtam a szarháziak! Áthúztam, kicseréltem a hálózatot, hogy működjenek a gépek, hogy gyárunk legyen, hogy... a pofámba röhögjenek. Érted ezt?

Rózsi nem értette. Elképedt: az ura üvegből döntötte magába az italt.

A másnaposság tette? Rózsi sajnálta Rózsit. Két deci vörösborot ivott, saslikot evett sok salátával, s azt olvasta egy magazinból kitépett lapon – amelybe a kenyeret csomagolták –, hogy regnálásának utolsó éveiben Brezsnyevet rászoktatták a kábítószerre. „Kik és miért?” Rózsi sajnálta, hogy nem tudhatta meg.

Aztán mindenkit sajnált, mindenkire rámosolygott, és semmivel sem árult kevesebbet, mint régi helyén. Vologya Rózsikámnak szólította, s tétován álldogált, mintha tűnődne: mi a fészkes fene lehet az öreg platán lombjának árnyjátékában, a csarnok tetején tollászkodó, fel-felröppenő galambokban, az ég kékjében?!

Annyit sikerült kifürkésznie, hogy Rózsi délután a temetőbe készül: vásárnap van, szép az idő, és szavát adta Elvirának, a nagydarab lágyságnak, aki – feketében – Rózsi új szomszédja lett, s féláron tudott virágot kajtatni. Rózsi ráhagyta a beszerzést, a kérdést azonban nem: rátalál-e anyósa sírjára a hatalmas temetőben?

Azt, hogy a húszperces út a piac mögötti mellékutcákon teljes óráig tart, mert István ötméterenként kétrét görnyed és kijelenti: „A perceken megdöglök!” – nem láthatta előre.

A kinkeserves éjszakát sem. Hogy háromszor kell kicserélni az ágyneműt ura alatt-fölött, mert literszám nyeli a vizet, sziszegve tűri a májára rakott jeges borogatást, s rimámkodik a rátörő halálfélelemtől:

– Rózsi, ne hagyj elaludni!

És beszélgetnek. A temetőről nem. Pedig ott volt a fél város, gyönyörűek voltak a valódi-márvány sírok, szépek a koszorúk. Ők ketten egy megsüppedt, vadrózsával benőtt, dőlt fejfájú sír mellett álltak, és szerettek volna hinni az

élet hiábavalóságában. De Amálka nem ezt érdemelte. Amálka a tanítónői fizetéséből nevelte, taníttatta a fiát, akart valamit...

Rózsai nem számolta a napokat. Piacolás után sürgött-forgott, estébe nyúltak a délutánjai. Kitárt ajtót-ablakot: pókhálózott, port törölt, súrolt, függönyt mosott. Anyósa egykori porcelán csecsebecséit, a kristályvázákat és poharakat szivaccsal mosta le, s megcsodálta rajtuk a nyármelegtől beojtott őszi verőfényt. Istvánnak kimondhatatlan nevű gyógyszerert szerzett a májára. Csalánteát ittak, és átaludták a televízió bugyuta műsorait. Rózsai Amálkával álmodott, ura a temetőről. Munka után kijárt oda. Metszőollót, ásót, utóbb bronzfestéket és mérőszalagot vitt magával. Anira egyikük sem gondolt. A pénzére is csak István: kihozatta a díszdobozt. Rózsai a konyhaasztalra borította annak tartalmát. Az öt-, tíz- és húszeszes bankókat szétválogatták, aztán többször átszámolták.

– Ez sok pénz – jelentette ki István.

– Ha beváltanánk a piacon, kapnánk érte vagy ötezret – álmélkodott Rózsai.

– Mégse elég – bosszankodott István. – Rendbe kell hozatni a Zsigulit, kiváltani a forgalmiját. Ha magam fuvarozom ki az anyagot...

– Mit akarsz, te! – döbönt meg Rózsai. – Az Ani pénze!...

– Tudom. Tisztában vagyok azzal is, mivel keresi – mormolta csitítólag István.

Telerajzolt papírlapokat szedett elő a táskájából, s közben megállás nélkül magyarázott: mély alapozásról, kovácsoltvas kerítésről, márványokról, köbméterekről, árakról, hitvány mesterekről, emberekről, akik becsaphatják.

– Kiszámoltam: ha szűkösen is, mindketten elférünk anyám mellett – mondta.

Rózsai megrökönyödve felnyögött:

– Még élünk!

– Nem érdekes – vélekedett az ura némi töprengés után.

SZOBORBESZÉD

(Szent István Művelődési Ház, Székesfehérvár)

*Lerogyva e halomra itt
tört testem tovább nem viszem.
Fehérvárott, ha zeng az ősz,
halkan megkondul bronz szívem.
S elnémulnak a verebek
a repkénnyel benőtt tűzfalon,
mintha csak Bobory fekete
zakója réme lengene
egy égbe néző
ablakon.*

*Oldozd fel cserfes nyelvüket,
hagyd, Zoli, hadd zsibongjanak,
akár a Jenyiszej jegei,
ha egymást tiporva zajlanak,
vagy Przemysl fölött a légmező,
ha ólomvércsékkel van tele.
Szobrász képében
a halál
csak
az én ajkam forrasztotta le.*

*Csak az én számban nincs falat,
csak az én nyelvem nincstelen.
Szilágyi Pista, a csibukot,
ha már nem szívod,
add nekem.
Rágjam csontig a csutorát,
köpjek a porba csillagot,
szökjön szavam a füstön át,
tudassa veletek:
itt vagyok.*

*S mondja el,
ha már nem leszek,
egy gyászra kibérelt alkonyon,
hogy Gyóni Géza maga volt
a Göncöl prádés kocsisa,
ki mint a saját tenyerét,
úgy ismerte a vén eget.
De amióta lovait
kartácstűz mészárolta le,
bukott baka és fogoly ő –
Krasznajarszk utcáin kéreget...*

*Gál Sanyi
tükröt tart szám elé,
tudakolná, hogy mi bajom?
Nem fáj énnekem
semmi sem,
csak négy darabban a két karom.
Hogyha fejemet emelem,
zöld hályog
lépdel szememen,
beszakadt oldalamon
ki-be járkál az életem.*

*Szomjad hogy tudnánk oltani?
– kérdezi jó Szakolczay.*

*Rajtam az ezerjó sem segít,
igyatok már; a mindenit!
Álmodok olykor rémeket:
egy színesfémtolvaj méreget.*

Az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar szakos diákjainak egy csoportja irodalmi folyóiratot alapított **Lenyomat** címmel, amelynek első száma folyó év novemberében jelent meg.

Ennek kapcsán akár azt is mondhatnánk, a történelem megismételni látszik önmagát, hiszen köztudott, hogy az **Együtt** elődje szintén diáklap volt annak idején. Erőltetett párhuzamot, teljes azonosságot keresni – netán kreálni – a két lap létrejöttét kiváltó okok között azonban helytelen lenne, mert az indulásuk közt eltelt időszakban (1965–2003) végbement ország- és rendszerváltozás más körülményeket teremtett a gondolkodó és tettvágytól fűtött fiatalok számára. Legfeljebb arról beszélhetünk, annak örülhetünk, hogy korunk fiataljai szintén érzékelik az emberi és társadalmi gyarlóságokat, keresik világunk és benne önvalójuk kifejezésének lehetőségeit. Mindez együtt: bőven elegendő ok a lapalapításra, méltó az odafigyelésre.

Verseket, kisprózákat, grafikákat találunk a fiatalok lapjának első számában. Többségük kétségtelenül magán viseli a sohasem könnyű kezdet „szeplőit”, de adott esetben ezeknél fontosabbnak tűnik az a bátorság, amelynek „sörényébe” kapaszkodva az ifjú szerzők szégyentelenül vallanak érzéseikről, világlátásukról, értékviselésükben senyvedő korunkhoz való viszonyukról, azaz írástudókhöz méltó felelősséggel teszik a dolgukat.

A lapban közreadott írásokat külön-külön értékelni bizonyára korai és felesleges lenne, de az egyik szerkesztő, Nyeste Júlia **Tanulmány egy elkóválygott elme fitogtatása kapcsán** c., kritikai élel fogalmazott, vitaindítónak is tekinthető szösszenetéből érdemes idézni néhány gondolatot, amelyek akár irányadókká válhatnak a Lenyomat szerzőinek irodalmi törekvései előtt: „...Szomorú, hogy fiatal, jobbra érdemes emberek azzal akarják felhívni magukra a figyelmet, hogy túljátszott kis ötleteiket valami túlabzurditizált formában, mint eredetiségük bizonyítványát, nyomtatásban megjelentetik... Jellemző ez a mai diákságra. A világ elleni tiltakozásuk nagyítótükröt állít elnyomott egójuk elé. A világ-, magyar és kortárs irodalmat szemezgetve – hangsúlyozom: szemezgetve, nem ismerve! – elhiszik, hogy ilyen csekélységre ők is képesek, sőt! Ez önmagában nem is lenne baj, hisz a világ csak úgy haladhat előre, hogy a következő nemzedék mindig hozzátesz valamit az előző generáció eredményeihez. A modern irodalom szellemtelen, üres utánzása viszont nem egyéb szentségtelen pocskondiázásnál... Nagy felelősség hárul az író emberekre. Értéket közvetítenek, fogalmakat, meghatározásokat ültetnek az olvasók fejébe. Valahol az ő hibájuk is, hogy téveszmék ezrei zsisongnak, tolongnak egy-egy ifjú koponyában. A modernt összetévesztik az értelmetlen zagyvasággal, a teremtő fantáziát a céltalan képzelgéssel...”

Ezek a kritikus észrevételek korántsem bántóak, sokkal inkább őszinte intelmek, s különösen értékesnek éppen azért tekinthetőek, mert a fentebb említett fiatalok egyike fogalmazta meg azokat, mintegy megalapozva a „táboron” belüli, friss megközelítésből sarjadó műértékelés, a pozitív hozadékokat ígérő belső vita hagyományát.

Nem tudhatjuk, hogyan alakul az új irodalmi lap köré csoportosuló szerzők sorsa a továbbiakban, mindenesetre a megelőlegezett bizalom jegyében adjuk közre néhányuk írását.

A szerk.

GUERNICA

*Menetelsz a végtelennek tűnő semmibe,
majd lerogysz,
üvegszemeden át a világ ezer darabra tört,
hogy miért kiált érted mégis a semmi,
tudnod kellene, de némán állsz.
A tudattalan tudatalattitól
megkötözve zengsz halleluját.*

*A semmi egyre rikolt,
már fogyni látod a
Napot,
mikor fény tör át
ezernyi szilánkra tört
elméden...*

*Fáj... A tegnapi hírek
bementék: háború lesz.
És te nem tudod,
a kenyér drágább vagy az élet,
de a semmi még előtted, és
el nem érheted
soha...*

*Látod a holdat, mely ezer
csillagot vigyáz, s talán a
te rózsád is rajtuk hervad el,
de nem látod a semmibe
vezető úttalan utat.*

*Csak hallod, érzed, szagolod.
Büdös és érdes szimfónia.
Tenyered füledre tapasztod,
hogy ne halld már ezt
az érdes zenét,
mert lerogytál, s föllátni
képtelen vagy.*

*„Egy ezredév egy buborék”,
de a semmi, a semmi...*

*a semmi egyre van,
s rohansz,
és érzed közelségét,
nyújtod elszáradt kezed,
melynek üszkös csontjai
velőtől lüktetve
markolni készek, és
már-már érintik a
Semmit...*

*De ekkor a fény tüvegszemedbe tűz,
a zene szűnik,
a szag elillan...*

Reggel van!

BECÉZÉS

Érintetlen területen, Szüzföldön járok. A táj legnagyobb kiemelkedésén állva nagy és vakító fehérség tárul elém. Mindig is ilyennek képzeltem el a semmit. Talán, mert alapjában véve optimista vagyok, az elmúlás számomra nem egyenlő a fekete színnel, a sötétséggel. Azzal, hogy erre tévedek: járt, kényelmes utakat cserélek járatlanra, akár a remeték, akik megcsömörlenek a civilizáció kártékony hatásaitól.

Kitűnő a hangulatom. A hősie érzés egy sivatagba röpít, és úttörőnek érzem magam. Hosszú utat tettem meg idáig, csakhogy lázas ifjúságom után végre megállapodjak, ám még itt is kóborolnom kell egy keveset – meg kell ismernem a táj titkait.

Fekete, tengerhullámokat vető illatos és selymes fűvön kellett felkapaszkodnom a homlokoromra. Lehajlok, apai szeretettel megáldom és megcsókolom. Örülök, hogy a sziget felfedezését innen kezdem. Nemcsak szeretem, tisztetem is ezt a vidéket. Lassacskán elindulok, hogy fizikailag is megérintsem mindazt, amit előre futó, gyönyörködő tekintetem már megsimogatott.

Két fekete bokr, távol egymástól, mint egymást kerülő haragosak. Átvágok közöttük. Pengeélen járok, lecsúszom egy gödörbe, melynek alján kékvízű tó, sok-sok fájdalom vízgyűjtő medencéje. Tiszta és mély tekintetében megnézem, felfrissítem magam.

A kis hegygerincen túl szintén kékség, valószínűleg az előző elszakadt párja – valahol mélyen, közös forrással tarthatják csupán a kapcsolatot. Tragikus szerelem az övék.

Tovább. Éjszaka van, de nem vagyok álmos, inkább izgatott. Futó pillantást vetek két szűk nyílásra, figyelmemet lekötik egy cseppkőbarlang gyönyörű alkotásai. Megsimogatom a nyílás szájának peremét és a fehér köveket. Érintésük édes, kissé nedves, hús és kellemesen megnyugtató. Egész testemmel érzek, ahogy némely kétélűek levegőznek.

Eddig sem volt utam, most végképp nincs, nem visz magával semmi, hacsak nem tagjaim – azokat viszont én irányítom...

Hoppsz! Nem figyelek, és újabb emelkedőről zuhanok alá. Szerencsémre puhára huppanok: árnyékot adó fal fedezékébe. Innentől a földrész lefelé ejt, kisebb-nagyobb kiszögellésekkel. Kiterjedt pusztaságra jutok. Kissé rázkódom. A folyamatos földrengés epicentruma két egyforma, remegő hegy. Csak azért nem törtek ki eddig, mert a szigetet beborító fehérség összefogja, tartja őket, mint a bőr. Megmászom mind a kettőt. Van úgy, hogy elég megérintenem

őket, és máris libabőröznek, kapaszkodókat nyújtanak – máskor pedig markolásznom kell... Miután elértem, meghódítottam csúcsaikat, alácsusszanok. Úgy tűnik, nem ők az utolsó magas pontok.

Távolabb, lábtájon pár új, ingatag kiszögellés. Ismét lefelé tartok: göröngyökön, szántott sorokra emlékeztető buckákon bukácsolok keresztül, s egy kiszáradt, krátterszerű mederben találok magam. Itt is, mint az egész vidéken, pulzál a táj, de nyugodtan, egyenletesen, ami elviselhetővé teszi az itteni életet. Az eddigi izgalmak után kissé megpihenek egy fekete, kísérteties erdőben, ahol a növényzet újabb, a korábbiaknál is szűkebb bemélyedést rejteget. Ennek belsejéből érzem csak igazán a földnek melegét. Itt jó szállásom lenne, de most csak bekukkantok: majd később visszatérek, kitágítom a bejáratot.

Bóklászni vágyó kedvem nem hagy alább. Tűnődöm: meddig lejthet még a vidék?

Megtalálom a határát, csak óvatosan kell haladnom a keskeny, egyre erősebben szűkülő földszávon, azazhogy kettőn, amelyek kevés híján annyira összeérnek, hogy vidáman ugrándozhatok egyikről a másikra.

Nincs tovább!

Vagy mégis?

A sziget meglelevenedve átfordul, és másik oldalának hajlatai, halmai tárulnak fel előttem. Elindulok a gerinc mentén, visszatérek kedvesem tengerhulámos hajzuhatagához.

HOLNAP, TALÁN

*Fut az idő,
elfogy a Holnap.
Rohanunk utána,
kiáltjuk: hol vagy?!*
*De nem találjuk
se ma, se holnap.
Hiába minden.
Megyünk a Holdra.
Nézzük az árnyát,
kutatjuk vágyát,
kérdézzük álmát,
de nem felel.
Hiába minden,
nem érlek el;
körülvész fekete lepel.
A süket csend nevet,
mikor látja,
megfognám kezéd, de
hiába minden.*

*Üres szemed nem néz már rám,
kezéd jéghideg, szíved talány.
Körültöttünk lassan kihűl minden,
elfogy a holnap, meghal a szívem.
Rád nézek, és te nyújtod kezéd;
megfogom, s indulok veled
holt álmaink után.
Holnap megtaláljuk – talán*

REMÉNY

*Tegnap még jó volt.
Megérintetted a szívemet.
A múltó érzés holt.
Újra kell élni,
ami tegnap kettőnké volt.*

*Napról napra érzem,
van, ki szeret,
s mikor újra átölelsz,
bennem társra lelsz.*

*Félek: a boldogság elillan,
marad csak az emlék.*

*Ha eltűnnél mellőlem,
csak nézném: hol vagy,
hol
az öröknek hitt pillanat?*

*Vége itt: te meg én.
És az örök remény.*

KOCKA-JÁTÉK

*Neked kijött?
Az egyik nem.
A piros?
Az.
Pedig egészbe kaptuk, emlékszel?
Na ja.
Csak kíváncsiak voltunk.
De nem okosak.
Még van időnk?
Úgy általában... igen.
Akkor menjünk.
Majd holnap.
Majd Holnap...*

*Mert mi sem mondtunk mindent el,
balladai ködlepel
takarjon el minden dobbanást.
Igazságot ne keress,
nem érdemes.
Egyezzünk meg, legyen vége már!
Viszlát!*

SORS

Azon a napon a világmindenség nem akarta látni, mi történik: sűrű, szürke fellegek lepték el az égboltot.

Hatalmas víztócsákkal borított utcán ballagott egy elhagyatott, céltudatos ember. A szeretet és a gonoszság torzszülött lényé vezérelte lépteit.

A sorsát magának köszönhette, de azon a napon remélte, minden jóra fordul.

Gondolataiba merülve benyitott egy udvar kapuján. Oda, ahol az egymást követő napok bármelyik órájában számítani lehetett rá, mert nem várt vendégként mindig váratlanul toppant be.

Abban a pillanatban, amikor két gyermeke eléje szaladt, minden tökéletesen szépnek látszott; mintha a nap is kibújt volna a felhők közül, hogy utoljára együtt láthassa hármójukat.

Az apa hosszan, szó nélkül ölelte magához rég nem látott gyermekeit. Örült nekik, lelkében felülkerekedett a szeretet boldogsága. Az öröm azonban nem sokáig tartott: amikor érzekelte felesége tekintetét, baljós gondolatai visszatértek.

Előtte állt a szeretett nő, az életet jelentő lény. Szigorú szemében a félelem árnyéka sötétlett, de a viszontlátás örömének fényecskéi is meg-megcsillantak.

Hirtelen heves szélvihar támadt rájuk. Bementek a szobába, ahol a férfi megbánásról beszélt. Könyörgött a feleségének: menjen vissza hozzá, hiszen a gyerekeknek apa kell, ráadásul ott áll üresen a nagy ház. Fogadkozott: ezután minden jobb lesz, mert az elmúlt hetek alatt átgondolta az életét, és rájött, meg kell változnia ahhoz, hogy a családja körében lehessen.

A feleség nem mondott se igent, se nemet. Hallgatott. Félt.

A férfi azon a napon többször elment a kocsmába; féldeciktől felbátorodva, egyre hevesebben kérlette asszonyát, fogadja őt vissza.

A feleség hallgatott. Félt.

A férfi kiküldte gyermekeit a szobából, hogy kettesben maradva beszélhessen asszonyával.

Hiába.

Hirtelen kést rántott elő a zsebéből, azzal fenyegetőzve próbálta döntésre kényszeríteni. A feleség sikoltozni kezdett, s a rémület zajára a testvére berontott a szobába. Egy mindenre elszánt embert és egy megriadt asszonyt látott egymással szemben állni.

A két férfi hosszasan civakodni kezdett, a feleség ezalatt kimenekült a szobából. Később a testvére is magára hagyta a férjet.

Amikor a férfi magára maradt, nagyon szomorú lett. Átgondolta a történeteket, aztán saját mellébe döfte a kést.

Azonnal meghalt. Az ágyra zuhant.

Ott feküdt egy ártatlannak látszó ember. Mintha csak aludt volna.

VIHARBÓL JÖTTEM

*Viharból jöttem,
szívárványt hoztam.
Szívárványt az égből,
hát üvöltsetek velem
a gyönyörűségtől,*

*torzuljon el minden arc,
forduljon egyet a Világ,
dűnnyögjétek el a Sátán
vérfagyasztó kórusát
vagy dőre angyalok dalát.*

*Pokolból jöttem,
tapostam halál havát.
Gyönyörű fájdalom
hozott közétek
fekete szárnyakon.*

*De házatok fölé szívárványt
hoztam, hogy lássa minden szem:
tűnő pillanat-képeken
átzeng a kín a dallamon,
kiterítettem életem.*

BIZTATÓ

*Felégetni a Földet,
igézve szítani paraszát,
terítsék be a völgyet
bordák, gerincek, koponyák –*

*Befejezni a művet,
s meginni rá az áldomást,
emelni emlékművet,
letűnt korok új templomát –*

*Kidobolni, hogy jönnek
világot megváltó csodák,
dobogja szívünk földnek,
mezőnek, új ritmusát –*

*Elhinni már, hogy itt van
testet tettben öltve a mű.
Ne higgyétek, hogy loptam
hitem: kisarjadt, mint a fű –*

A VÁRHEGYEN

*Árnyék hazában árny vagyok,
sötét Őr, bár a Nap ragyog.
Égmagos bércekről a tér
megnyílni vágy, szívemre tér.*

*Visszabúgnak itt a hangok,
sírnak értem a harangok.
Sas fürdik a Várhegy ormán,
visszavérlik a fény tollán.*

*Szelek motozzák a mezőt,
szavak szállnak, fű-ölelők.
Egy ősom az ég hajlatán
figyel, meglesi éjszakám.*

*Ez lesújt. Múltnak árnya az,
nézése fáj. Vibrál a gaz,
ráncos öregség az arcán;
olyan ő, mint szent faragvány*

*egy ősi totemoszlopon.
Barbár szellem, velem rokon –
S a létbe tágult puszták sík
világa lett egy bodzasíp.*

Nyilas Attila 1965-ben született Budapesten. 1990-től a Miskolci Bölcsész Egyesületben, majd ugyanott az egyetemen tanult. 1997-ben szerzett magyar szakos tanári diplomát. A Szociális és Családügyi Minisztérium Budapesti Javító Intézetében tanít.

*Diákkorában kezdett írni. A Magyar Írószövetség és a József Attila Kör tagja. Három verskötetje jelent meg: **Részesülés** (Argumentum, Budapest, 1997), **Holtjáték** (AB-ART, Pozsony, 2001), **De én** (Parnasszus, Budapest, 2003).*

A szerk.

NYILAS ATTILA

LÁTOMÁSOK

*Váratlanul a levegő szinte természetfölötti biborszínt öltött.
A lombok és fűszálak, mintha mázzal vonták volna be őket,
megdermedtek, s megkövesedett mozdulatlanságukban, vakítóan
éles körvonalukban, az élénk csillogásnak és a halálos
csöndnek ebben a találkozásában volt valami talányos.*

*Mintha bűvös körbe kerültem volna: hatalmas és néma
erő vonzott, ahogy a sodrás is már jóval a vizesés előtt
magával ragadja a csónakot. Először egy zavaros,
szűnni nem akaró trombitaszót hallottam, és tapsot.
Mintha távol, feneketlen mélységben tompa zajongással*

*és lármával, évszázados álmából ébredve hirtelen roppant
tömeg kélt volna. Árnyak, körvonalak milliói, némelyek
gömbölyűek, mint a sisakok, mások hosszúak, mint a
kopják. A hold sugarai kékes szikrákat vetettek rajtuk,
és ez a hadsereg egyre nőtt, hömpölygött, s mind közelebb.*

*Feszültség, kifejezhetetlen feszültség áradt belőle, amely
elegendő lett volna ahhoz, hogy a világot kimozdítsa
a sarkából. – Kötve hiszem, hogy az ilyen sebesség ne ártana
az egészségnek. Beszélik, hogy Angliában a vonatok
nem tehetnek meg óránként százhusz versztányinál többet.*

*Az asszony arcom elé lebbentette hosszú, lobogó ruhaujját,
és engem azonnal elborított valami bódító, leginkább a mák
illatára emlékeztető fehér köd. Egyszerre tűnt el minden;*

mindenféle fény, mindenféle hang, és kevés híján maga a tudatom is. Csupán az élet érzete maradt meg bennem.

Szomorúság és fásult unalom lett úrrá rajtam. Maga a föld hangolt le, a sík térség, amely alattunk terült el: ez a törékeny, érdes kéreg, ez a kinövés bolygónk izzó magván, amelyen már kitűnt a penész, amit mi szerves növényvilágnak nevezünk, ezek az emberhangyák.

FAUST

Hallgattam, hallgattam ezt a lágy, egybefolyt zsongást, megmozdulni sem volt kedvem, s félig lustaság, félig meghatottság áradt el a szívemen. Sokáig nem tudtam

elaludni: visszajött és előttem állt egész ifjúságom, mint valami kísértet: tűzként és méregként futott végig ereimben, a szívem kitágult, s nem akart összeszorulni,

valami végigfutott a húrjain, s a vágyak fellobbantak... Mostanában igyekszem nagyítani magam előtt vidám érzéseimet, s csökkenteni a szomorúakat, de ifjúkoromban

teljesen fordítva cselekedtem. Akkoriban úgy hordta magában az ember a szomorúságot, mint egy rejtett kincset, s restellte a jókedv kitöréseit... Magamnak sem

mertem bevallani, mi ment végbe bennem; de nem is értettem, ami végbement – mintha kód bujdosott volna a lelkemben. A múlt, mintha csak a földből nőtt volna ki,

egyszerre megjelent, és jött, jött felém. – Szellemi élvezet után a testi pihenés éppen olyan jótékony, mint amilyen hasznos – felelte a jó német, s felhajtott egy pohárka vodkát.

KÁBULAT

Feltekered a néma rádiót, hogy hangja fojtsa meg a benn dübörgő csendet. Alfahullámra állítod magad: a kezed motoz csak, agyadba könnyű szlogenek tapadnak erős markolással.

Nem érdekel, miért a piros címkés vonz majd a sarki boltban. Csak kitapogatsz ernyedten magadból.

Talán felébrednél, de ott a vibráló doboz. Andalító, hogy tudja, mit kívánsz, s ha mégsem tetszik, átkapcsolhatod.

Duzzadoznak a hírmagocskák benned. Dzsungelbozóttá vadul a táj.

Már fel sem kell tekerned: fojtogat magától.

Vígan virágzik sok kis torz üzenet. Trópusi viráguk húsevő növény, s Te boldogan lépsz a csábító kehelybe.

HIPERMARKÓZIS

Vonalkód-szálakba rejtőzve sorban, százalékszemükkel koppannak az árak.

Lesből ugranak rád. Lihegve, kipirultan az izgalmas fogástól.

Kosárból, futószalagon, táskákból röhögnek utánad.

Fagyottan bámulsz, hogy ennyien...

Keresgélsz. Győzhetsz-e még a számerdő-csatában?

Pénzkatonáid kártyás hátvédet is kapnak – na, így ma még te nyertél.

Izgatottan szórod ki a zsákmányt, néhány ajzott pillanatig tobzódhatsz. De megunod azonnal, akárcsak a gyermek, ha a játék nem csillog, kialudt fóliáját veszve. Vagy az író, transz után, ha megvizsgálja végre az új kis születményt.

Nem állhatod e rettentő pazarlást. Hűvösre bámult kezedet leejtve, ülsz zsibbadtan, bénán, kiszikkadt erekkel.

Holnaptól! – kiáltod virultan, nyílt mosollyal.

És tényleg hiszed: így lesz...

De vonalkód-szálakba rejtőzve sorban, a százalékszemek már kutatva pislognak feléd.

[el sem képzelsz]

*mondjuk te mégse én
vagy, de elképzelsz
mint egy képregényt.
durva vonásokkal meg
is rajzolsz.*

*azt mondogd rám:
milyen jó vers és
szeretsz mint a méhlepény. –
kicsiny szobádban
emígy rejszsz.*

*nem tudom az ki
így csinál megunta
mind az életét.
szétverem mint egy
méhlepényt. mondom neki:
úgy írok mit te el sem
képzelsz.*

BLad

*valaki beleverte a fejem az
országgh angol–magyarba
saját arcom most tiszta 'blood' (blad)
aki ezt látja megröhög
másodszor látja megtagad.*

*szeretném jelezni: ez nem bibliai sors
kövel dobom ki engem vert
magyar–kínaival kezem közt
(ki ezt látja most nem röhög)
az indulat feléje lök
s arca mindjobban tiszta blad ('blood')
összes szeme is tiszta blad.*

mit szól majd kedves balázs úr*

Bagu Balázs irodalomtanáromnak tisztelettel

*mit szól majd kedves balázs úr ha látja
mit szól majd
az a félszeg diák ott a második padban
olyan poémákat ír mi középiskolai tananyagban
kicsit sem tanítható és egyáltalán
gondolta volna első verseit írógépbe kinek diktálja
s hogy nehezen fordul furcsa szavára tanárának öreg keze
persze kell a vers mert a pályázat is mohó
s az ki írni vágyik nem bizony nem
gondolta volna egyikünk sem hogy a másik-
ból hogy öli ki a „kor” központosági kényszerét
s hol vannak akkor még a nagy kezdőbetűk?!
produkál ilyen dolgokat az élet
magunk helyett a segédigéket küldjük harcba
előállítunk valamilyen szöveget készül vers is*

*ha mondják ránk exhibicionista
hiába ne mondják
balázs úr balázs bácsi az ember amíg él tanul
remélem megbocsátja hogy kisbetűt ír kezem
mert lehet hogy most én következem
megköszönni itt az alkalom amit
tanított nekünk az a nagybetűs élet
és IRODALOM*

[Bagu László]

* A *Köszönöm* c. kiadványból. (Novella Könyvkiadó, 2002, összeállította Lengyel Tamás)

18. ábra

két dimenzió együtt átlósan nézve

*megmondaná miért mászik rám baszd meg
a lány arcán látni igen dühödte
Guil érzi jól Ros fát tett a tűzre
arca ég de csak pár óra még
és máris más világba költözött
ahol kétnyelvűek a feliratok
mint egy sápadtarcú tüzes víz után
s a véccészék mocskosabbak
mint a lelke amibe belehány
komótosan két keserű képű indián*

*hol vagyunk kérde az inkább indiántól
– ez itt vasárnap ahová
nagyapapa és Kicsi Medve horgászni járnak
ahol az ebéd magától készül el
és igent felel minden squaw
ha egyáltalán kérdezik
mert mind hiú és mert
ez itt a vásár napja – mondja az inkább*

*az apja görcsösen figyel törzsét
feje alá igazítja egyre várja a varázslót
addig kibírja fél lábon is
békepipát nyújt az idegennek
jó anyag teszi hozzá.
Guil agysejtjei lassan megpihennek
felejté a sértődött lányt ki odaát
túlharsogta a vonat moráját
s akit akkor közletről érzett látott.
a hangokból még hallja
két férfi nevet rajta
mert ilyenek az ukrán indiánok.*

SEB

Az ágyon fekvő férfi unja magát, már a rádióműsor sem érdekli.

Passzivitásának oka a fekélyes, gyulladt seb, no meg a hőemelkedés.

„Enni mégiscsak kell!”

A konyhába megy, elfogyasztja többnapos ételmaradékokból összekotvasztott agglegény-étkét.

„Ni, egy légy!”

A szemügyre vett, nyáladzó apróság meglehetősen kábán forgolódik a konyhapolc oldalán. A férfi penészesedő kenyerére préseli a fagyott vajat, közben szeme sarkából a hivatlan vendéget méregeti.

„Szerencsére nem pottyán az ételemre!”

Bármennyire serceg combján a seb, nem megy orvoshoz. Iszonyodik a gyógyszerzszagtól, a fehérköpenyesek steril világától. Inkább a rozsdás kampót átkozza, ami elestében a combjába fűrődött egy hónappal ezelőtt.

„Csak ne lenne olyan mély!”

A legyet mustrálvá felfedez egy másik, szárnyát szárító, zöld fényű példányt, majd még kettőt. Undorodva csapja le őket, s töri a fejét: honnan a fenéből jöhetnek elő zápor után? Három hete, pecázáskor sem találkozott ennyivel.

A szobában ismét észrevesz hármát; éppen olyan nedves szárnyúak, esetlenül mozgóak.

„Na, várjatok csak!”

Reggel elgyötörten ébred. Lekullog friss kenyérért és néhány tasak porlevesért.

Délután mos, tereget, kávéját kortyolja, s miután letudta sürgős telefonjait, a függönyrojtton megpillant egy újabb, tornászó, bizonytalanul egyensúlyozó nyálkásszárnyút. Türelmetlenül összepréseli az ujjával.

„Fúj, de bűdös!”

Este kelletlenül meglesi a bizsergő, már-már elviselhetetlenül égő sebet.

A kis gennyes dögök lakhelyét sehol nem találja.

Reggel erősödő, viszkető sercegés gyöttri. Muszájpillantást vet a már-már önmagából kiforduló sebre. Aztán óvatosan megérinti a lángszínű sebperemet. Ujja egy pillanatra a száradó gennyhez ragad. A zsibbadás miatt nem érzi a tapintást. Szétnyitja a belül habosodó sebet. Buborékokat lát, milliónyit.

„Ezek okozhatják a viszketést!”

Szétfeszítve tartja a vágást, erőteljesen belefúj.

„Van valami más is...?”

A buborékok alatt sárgásfehér kukacok nyüzsögnek: bábok, épp kikelő, fény felé igyekvő, nyáladzó babalegyek.

Valamivel apróbbak a tegnap talált példányoknál.

A MÉLYBEN

– Mi újság?

– Hol vagy?

– Négy dumsznyira, a jobb kapu alatt.

– Alig hallak! Mikor szerzel egy másik készüléket?

– Hamarosan.

– Képzeld, gyengélkedik a kopasz hegyomlás! A konditerem után orvoshoz ment. Még jó, hogy a környéken lakik. Minden mozdulatát figyelem és figyeltetem. Hosszú hónapokig lehetne nyamnyogni rajta, míg be nem szárad.

– Érdeemes időt áldozni rá, ritka tekintélyes darab.

– Történt más is! Hallottad?

– Nem!

– Bughnét, a kövér kertész asszonyt elgázolta a reggeli busz. Hamarosan földelik! Holnap indulunk, mert a huszonhatos parcella legalább kétszáznegyven dumsznyira lehet.

– A huszonhatosba teszik? Ott régen temettek. Melyik sírhely?

– A löszmentiek szerint valahol a nyolcvanadik körül, de ők gyakran terelik más irányba a magunkfaját.

– A hamvasztás kizárt?

– Igen! A Mefisztó-ravatalozóban már megkezdődtek az előkészületek.

– Remélem, nem légmentes koporsóba rakják... A múltkor fülest kaptam a sógortól – tudod, akinek léggyé alakult bátyját röptében lekematoxozták –, hogy a négyes sírboltba családot helyeznek. Felkészítettem a rokonságot a nagy zabára. Három basztartot slattyogtunk. Mikor azonban bepottyantunk a kriptarésen, mit látunk: acélkoporsók!... Körültekintőbbnek kell lennünk.

– Igazad van, indulnunk kell, mert később – amikor javul az állaga – nem lehet hozzáférni a helybeliektől.

– Ne is mondd! Mikor leszünk mi sírközel-lakók? Soha! Nem olyan rothadásban születünk...Egyszer próbáltunk beljebb költözni, de rajtakapott az éber temetődinasztia, visszatoloncoltatott...

– Ezt most hagyjuk! Menjünk együtt?

– Rendben! A nyomóskút alatt találkozunk. Amikor bong a harang, felhívlak és pontosítunk.

– Még jó, hogy a temetésre odagyülhetünk. A belső dinasztia lázadástól

tart. Mi többen vagyunk, ők azonban centrálisan szervezettebbek, no és a felszerelésük...

*

- Halló! Halló! Na végre! Hol vagytok?
- A négyes fa északkeleti főgyökerénél, száznégyszáz mélyen. Közeledünk, csak most leragadtunk. Ne induljatok még!
- Miért tetvéskedtek? Nem küldünk vakondpostán martalékot!
- Dögre találtunk!
- Milyen dögre? Mégsem az eredeti terv áll? Csöppet sem csodálkoznék, ha az ostoba őseidhez hasonlóan te is légyapíron végeznéd!
- Nem számoltunk vele. Kellems bukéja van, képtelenség közönyösen elhaladni mellette...
- Állaga?
- Félzsáraz.
- Érintetlen?
- Többen rájártak előttünk.
- Hagyjátok a francba!
- Rendben, jövőnk!

*

- A tompa hang felé! Valahol itt kell lennie. Most földelik!
- Ismét egy cemetériumi csoport...
- Nagyképű úri népek, visszaköszönni sem tudnak. Ők is odafelé araszolnak. Halljátok a nyüzsgést fölöttünk? Gyönyörű! Él a föld! Emlékszel a kétszázötven fős rögföldi familiára? Mindőjüket elpusztította a hat vártennel ezelőtti családi sírásás. Kellott nekik megásatlan sírhely alá szaporodniuk! A legborzalmasabb, ami a magunkfajtaival történhet.
- Ez a vacak radar két dumsznyin túl semmit sem jelez. Feltornászom magam a felszínre. Itt várjatok!

*

- Nagy az ember-hő és a mozgás odafent. Várjunk, még nem biztonságos.
- Halló! Ki az? Oké... Köszönöm! Az izomagyú is kimúlt. Szerdán viszik a harmincegy per ötvennyolcasba.
- Nincs értelme átmenni. Ha már eljutottunk idáig... Ráérünk akkor, amikor Bughné kiszárad.
- Rendben, ha addig be nem bábozódunk.

A SZIGET

*Csapkodó tenger.
Mediterrán szellő.
Párával szótt napfény.
Fátlan kőrengeteg.
Kopárság.
Diszítetlen házak.
Fehérség.
Sziklákon szökdécselő kecskék.
Görög isten-férfiak.
Minosz király fájdalma.
Zúg.
Zeusz szelleme.
Átitat.*

EMLÉKEZÉS

*Átszelik a hegyeket.
Ömlik a zápor.
Motor halk morgása.
Egy-egy szó.
Néma szemlélődés.
Heyoldalba vájt szálláshelyek.
Hippik tanyája.
Virágfüzérbe öltözött lányok.
Köztünk vannak.
Marihuánás cigaretta bódító füstje.
Gítár hangja.
Szabadságot áhító ifjak.*

*Tengerbe nyúlt teraszon
gőzölgő feketét kortyolunk.*

VONZÓDÁS

*Kimondatlan vágyak.
Meztelen megadás.*

*Az értelem palástoló komédiája.
Zene.*

Ritmus.

*Mozgás.
Elhibázatlan lépések.
Legális ölelés.
Száz év magányát feltörő
férfi, női szavak.*

HÉT SOR EROTIKA

*Hús szoba mélyén.
Halk zene.
Szőnyegre vetett párnák.
Én Turgenyev Szerелеm versét.
Te Lee Annácskát.
Ujjaink egymásra találhatnak.
Átolvadunk.*

Szenti Ernő 1939-ben született Hódmezővásárhelyen, a tanárképző főiskola földrajz-rajz szakának elvégzése után Kisújszálláson eresztett gyökeret, ahol ma is él.

Önmagáról így vall: „A tanári munka mellett figyelmet kapott képzőművészi tevékenységem. Írással a hetvenes évek közepe óta foglalkozom rendszeresen. Elfogadottságom az irodalmi életben a kilencvenes években öltött konkrét formát. 1992 óta hat verskötetem látott napvilágot. Az a tény, hogy gondolataimnak a valóság mélyít medret, és számos rám-erőltetettségtől mentes vagyok, megnövelte érzéseim teherbíró képességét. Izgatnak azok a mondatok, amelyek a jövő szemszögéből nézve fontosak és jellemzők, megkerülhetetlenek. Ott szeretnék – legalábbis lélekben és intellektuálisan – kikötni, ahol sistereg az élet, változás változást alakít, de sértetlen marad, ami emberi és ősi, s nem a pillanat kreációja. A hagyomány több mint fogódzó. A múlt fundamentum. A költészet az érzelmek családfája.”

E mélyen emberi-művészi – s ezért szép – önvallomás hitelességét meggyőződésünk szerint igazolják a szerző versei.

A szerk.

SZENTI ERNŐ

VITA

*Írom a kipattant rügyek
kismillió leadott szavazatát
a tavaszra. Enyhén szólva furcsa.
A tengerrel megtörtént sztorikat
a víztócsa mesélte el
aprólékos részletességgel.
Holdvilágnyira szétterült
valóságpártolás.
Gyerekkorom óta érdekel.
Szétszerelhető térelem.
Vers a múlttól szóló történetek
emlékvesztéséről.
Meglepett, hogy álmom
a késhegyig menő vita során
többször is Rád hivatkozott.*

ZSOLOZSMA

*Annak előtte a krajcár és a szerzetes;
lekottázott szélzúgás, holdvilágherpesz.*

*Annak előtte a lóláb és a pepitás kendő;
karbantartott alkony, felemás esőfelhő.*

*Annak előtte a lidérc és a kisagy;
hipószagú emlék, keretbe foglalt pillanat.*

*Annak előtte a tűzfészek és a kézi aratás;
felborult nem akarás – áramkimaradás.*

*Annak előtte a zsolozsma és a naplementék;
kiverekedte igazát a tisztesség.*

KÖGÖRGETŐ

*Mit szólsz a lélekben sántítóhoz?
Éterbe emigrált
privát életézés. „A világnak
megvan a maga szívása.”
Kinyomkodott pattanás az öngúny.
Lefölözött gőg, kőpörgető,
májat tépő keselyűk.
Nem bírod idegekkel?
Engedd át másnak
a válaszadás jogát.*

ABLAK

*Zöldre váltott paradoxon
a férfiban megtalált nő,
a nőben megfutamított férfi.
Feszültté vált a viszony az ősz
és a falevelek között.
Írom a tisztánlátás lőtávolságát.
Tétova kezds után
bebútorozott mondat.
Könnyebb volt kiszöknöm,
mint visszatalálnom
a csönd zárt intézetébe.
Világosság szűrődik ki
a halál ablakából:
ott még élet van,
semmi sincs elveszve.*

Arvo Valton észt író 1935-ben született, Tallinnban él. Hazájában és külföldön is a legismertebb, legkedveltebb alkotók egyike.

Gyermekkorát családjával együtt szibériai száműzetésben töltötte, később mérnök lett. 1968 óta szabadfoglalkozású író. 1990–1992 közt az Észt Írószövetség alelnöke, ezt követően 1994-ig országgyűlési képviselő volt. 1996-tól a Finnugor Irodalmi Társaság elnöke.

Novellistaként vált ismertté, de írt regényt, filmforgatókönyvet, meséket, aforizmákat is, emellett műfordításokkal is foglalkozik; Csoóri Sándor, Rab Zsuzsa, Kányádi Sándor verseit ültette át anyanyelvére.

Arvo Valton művei többször megjelentek anyaországi folyóiratokban, antológiákban, valamint *A hurok és más elbeszélések* c. kötetben.

Az alábbi írásokat Antonenkö Miklós, a szerző barátja és műveinek fordítója, az Ungvári Nemzeti Egyetem tanára bocsátotta rendelkezésünkre.

A szerk.

ARVO VALTON

A VÖDÖR

Néhány éve új lakásba költöztünk.

Abban az időben a házakat gazdagon díszítették pilaszterekkel, párkányokkal, vasabroncsos erkélyekkel. Minden tűzhelynek saját kéménye volt, s az ablakok oly picire sikeredtek, hogy az emberek nem fértek volna kiesni rajtuk. Akkoriban a barokk- és barakkstílus keveréke uralkodott az építészetben, a megmunkált márványdíszek is inkább gipszfigurákra emlékeztettek.

Oda se neki; mivel új lakásba költöztünk, minden prima volt.

A második hét elteltével már senki közülünk nem tudott idegen házba tévedni, bár kicsiny munkástelepünkön minden házat egyformán rózsaszínűre meszeltek. Tájékozódásunkat az építómunkások által udvarunkon hagyott meszesvödörnek köszönhattük.

Az útjelzőként szolgáló vödör azonban bosszúságot is okozott a lakóknak. Mindegyikünk úgy gondolta, az efféle alkalmatosság nem éppen ékszer az udvar közepén: széthullott, részben megkövült mész, rozsdafoltos vödörfenék, dróttal körbefont vödörfül...

A házunkból átjáróház lett. Az építők elfelejtették erre az utat – ami nem róható fel hibájukként, hiszen az a ház sem részleteiben, sem hangulatában nem különbözött a többitől –, így a vödör tovább hevert az út kellős közepén, s az emberek kénytelenek voltak átugrani vagy kikerülni azt.

Mi bejártunk munka végett a vegyikombinátunkba, száz százalékra teljesítettük a tervet, és időről időre bevezettünk valamit. És az idő telt. A vödört senki nem mozdította el. Az építők befejezték a negyed házainak építését, s

kissé komor szegélyléceikkel körülvették a szomszéd negyed utcáit. Jött a havazás, hóbuckát emelt a vödör köré, s a ház lakói megtisztították körülötte az utat. Eljártunk a vödörbucka mellett, s csendesen visszaidéztük a nyarat, amikor a vödör ott tündökölt a poros úton.

Eljött a tavasz. A hó elolvadt, a vödör megmaradt. Esténként szerelmesek sugdolóztak a kapualjban, miközben egy spicces kedvében hazafelé tartó lakó megbotlott a meszesvödörben, és akkor egy közismert, erős orosz szót ejtett ki a lakók soknemzetiségű családjának füle hallatára.

Nyár elején nekiláttunk megszervezni a ház rendbetételének munkavásárnapját, ami főként a meszesvödör ellen irányult, de mivel nehézségek merültek fel a munkáért felelős szervezőbizottság kijelölésével, a dolog torzó maradt. Közben telt az idő. A vödörnek lyukas volt az alja, bajosan lehetett felismerni, hogy alapanyaga pléh; az eső lemosta róla a vakolatmaradékot, s láttuk, hogy tartalma semmivel sem különb annál, amivel házunk falát beburkolták.

Mindeközben kétszer vakolták és festették újra rózsaszínűre a házunkat. Először a festő vette szemügyre a vödört, s mi mindnyájan izgatottan kuporodtunk oda az ablakhoz. Ő azonban csak odébb rúgta a vödört, aztán megvakarta öve alatt a derekát és visszafordult. Félig kárörvendve, félig csalódottan fordultunk el az ablaktól. Az építők békén hagyták a vödört, ami pusztult és pusztult, míg alig maradt valami az aljából. Arrafelé járva láhattuk, tágas udvarunkon először sarjadt ki a vödör körül a fű.

Így múltak el az évek. A nagyvilágban politikát csináltak, békés célokra használták az atomenergiát és az új borfajtákat, de a vödör maradt. A telek felváltották a nyarakat, a nyarak a teleket, s a vödör csupa roncs lett. Nem szerveztünk többé semmit, mert valahogy otthonunk részévé vált az a vödör, s nem tudtuk elképzelni udvarunkat a körülötte zöldellő kedves fűpamacs nélkül.

Mi nem álmodoztunk többé, de meglehet, új nemzedék váltja fel házunk lakóit, s a gyermekek, akik már itt születnek, ebben a házban, egyszer elparentálják a vödört, ki tudja, hová... Lehetséges, hogy akkor a fűpamacs is eltűnik az udvarból – mindenki keresztül jár majd rajta.

KÁVÉHÁZI DIALÓGUSOK (A pénz)

„Adhatok egy milliót?”

„Nem kérem.”

„Miért nem?”

„Mire nekem a millió?”

„No hiszen! A mi korunkban a pénzzel bármit megtehetsz. Például értékpapírokat vásárolsz és keresel rajta még nagyobb összeget.”

„Ha egyszer nem tudom, mit kezdjek a millióval, egy nagyobb összeggel pláne.”

„Pompás palotát építhetnél a családnak.”

„Sok gond volna vele. Előbb felépíteni, majd fenntartani...”

„Utazó lehetnél, bejárnád a világot.”

„Nem jut eszembe egyetlen érdekes hely.”

„Akkor fölfedeznéd azokat a helyeket.”

„Felfedezem lassan a nélkülözést és a tökéletlenséget.”

„Olyan negatívan fogod fel az életet!”

„Azért, mert nem tartok igényt a milliódra?”

„Azért is. Egy vállalkozó szellemű ember tudná, mit kezdjen a millióval.”

„Én is tudnám, ha valóban létezne az összeg.”

„Látod, ez már beszéd! Miért makacskodsz, hogy nem kell a millió?”

„Jól tudom, hogy igazából nem adnád ide ajándékba.”

„Álmodozunk egy kicsit. Ha többszörös milliomos lennék, egyet biztosan odaajándékoznék neked.”

„Aligha. Minél több lenne neked, annál kevesebbet ajándékoznál belőle.”

„Ki tudja... Talán jó is, hogy nem kerül sor erre a kísérletre...”

(Az állam védelmezése)

„Elmennél harcolni, ha hívna a haza?”

„Ki hívna engem? Hisz nyomorék vagyok.”

„Miért lennél nyomorék?”

„Lelki nyomorék, igen.”

„A lélek nem számít. A harchoz test és kitartás kell.”

„A háborúhoz se megfelelő testem, se kitartásom nincs. Az ehhez szükséges munícióval se rendelkezem. Tegnap ezt a gumicsizmát is a szomszédtól vettem kölcsön. Harcoljon ő.”

„Az államtól kapsz majd gumicsizmát, mundért, s hozzá puskát.”

„Miért kapnám mindezt? Egy vagyonba kerülne.”

„Azért kapnád, hogy védelmezhesd az államot.”

„Lehet, az állam abban reménykedik, hogy hamar megölnek, s visszakapja a mundért meg a puskát.”

„Lehet, hogy reménykedik, de miért töröd a fejed ezen, hisz halálod után nem lesz szükséged se mundérra, se puskára.”

„Hogyhogy nem lesz szükségem? Miben fognak eltemetni, ha lehúzzák rólam a golyókkal kilyukasztott mundért?”

„Tényleg. Erre nem gondoltam. De a puskát akkor is visszakapják. Csak nem kezdenél a koporsóban lövöldözni?!”

„Nem tudom, még nem voltam ott. Talán lőnék is.”

„Úgy látszik, tényleg nyomorék a lelked. Lehet, hogy nem is fognak besorozni, ha kitör a háború.”

„Hát nem ezt mondom neked?!”

(A világ vége)

„Félsz a világvégétől?”

„Miért félnék?”

„Hát, akkor mindennek vége; nem leszünk se te, se én.”

„Nem, hát nem. Ha nem leszünk, nem lesz kinek félnie. Amíg vagyunk, addig meg nincs mitől tartanunk.”

„Különben nem úgy vagy vele, hogy mindent, amit teszel, olyan érzéssel és gondolattal teszed, hogy mindez megmarad utánad, s mindennek értéke lesz akkor is, ha majd nem leszel?”

„Számomra éppen a halál a világvége. Mindenkiné saját világvégéje van. Milyen alávaló ember az, aki saját halálfélelmében másnak is azt kívánja, hogy érje el a vég.”

„Úgy gondolod, hogy mindazok, akik a világvégéről beszélnek, saját halálfélelmükben teszik?”

„Ki tudja, biztosan nem egy bolond is akad köztük. Nem vagyok kíváncsi a dologra.”

„Mire vagy kíváncsi?”

„Ha ez az első kérdésből következik, akkor arra vagyok kíváncsi, hogy itt, a mi világunkban hogyan telnek most a napjaim.”

„De hiszen mindez összefügg azzal, hogy miképp gondolsz a jövőre, arra az időre, mikor te már nem leszel.”

„Úgy látszik, mindnyájan beteggé lettünk a társadalomtól, az emberiségtől. Ilyenné neveltek bennünket.”

„Ha ezt elfogadod, belenyugszol a világvégébe is?”
„Nekem mindegy.”

AFORIZMÁK

Ha egy távoli csillagra nézel, emlékezz: ő is figyel téged.
Ne függj attól, ami nem függ tőled.
Úgy beszélj az állattal, akár az emberrel, de kevésbé színlelj.
Ne fordíts háttal a világnak, mert hátba támad.
Annyira hű volt a hatalomhoz, hogy nem vette észre a hatalomváltást.
Akkoriban közvéleménynek számított a hallgatás.
A népek olyan sebesen közeledtek egymáshoz, hogy elkerülhetetlenné vált
összeütközésük.
A kétnyelvűséggel egybekel a kétszínűség.
Ha ellenséged erősebb nálad, fogd fel mint szükségszerűséget, s ne gondold
fölöslegesen arra, hogy ő az ellenséged.
Az ember eléggé toleráns lény: ritkán tiltakozik a kiváltságai ellen.
Ne fuss, ha nem vagy biztos abban, hogy üldöznek.
Aki megtagadja önmagát, megtagad másokat is.
A szabad ember mindent megtehet, amit megparancsolnak neki.
Aki szégyent hozott a trónra, szégyent hozhat a bitófára is.
A hálnak szerencséje volt, hogy éppen a te horgodra akadt.
Évszázadok óta mondják, egyre rosszabb lesz a fiatalság, de szerencséje előbb
öregszik el minden nemzedék, mintsem ez végleg megtörténne vele.
Paradoxon: ha túl szabadon lötyög nyelved a szádban, kiverik a fogadat is.
A kudarc hosszú magyarázatot igényel, a siker szó nélkül érthető.
Ha barátot keresel, ellenségre találhatsz. Ha ellenséget keresel, barátira sose
találsz.
Minden nő támaszra szorul, s evégett kész támogatni a férfit.
Kapufelirat: „Vigyázz! Az ember legjobb barátja!”
Olykor kíméletesen bánunk áldozatunkkal, s ő azt gondolja, békén hagytuk.
Álmaim nagyobbak tetteidnél, kérkedő ember!
Hogy egy helyben maradhassunk, olykor úsznunk kell az árral szemben is.
Sírfelirat: „Egész életében sietett, s végre befutott!”
Halhatatlannak lenni annyit tesz, mint halhatatlanul élni rövid napjaidban.
A rendes ruhátár színházzal végződik.
Túl sötét időket írtak ahhoz, hogy rátaláljunk önmagunkra.
A létminimumnak nincs felső határa.
Együtt a magányt is könnyebb elviselni.

ANTONENKÓ MIKLÓS fordításai

Ötvös László 1930-ban született Hajdúnánáson, Debrecenben él. 1955-ben, Debrecenben lelképásztori oklevelet szerzett. A pártállam évtizedeiben – saját bevallása szerint: „hátratételek” között – végzettségének megfelelően működött. A teológiai tudományok doktora.

Évtizedek óta foglalkozik teológiával, irodalom- és művelődéstörténettel, vallási néprajzzal, emellett a költészetet műveli. A rendszerváltozás óta 24 önálló műve jelent meg, három hasonmás-bibliakiadást szerkesztett és adott ki.

Eddigi verskötetei: *A második mérföldút* (1989), *Béthel* (1992), *Szívárványfényű zsoltárok* (1995), *A csoda aranyzála* (1996), *Októberi orgonaillat* (1997), *Ablakom égre nyílik* (1999).

Válogatott verseinek gyűjteményét 2000-ben eszperantó nyelvre is lefordították.

Jelenleg a Magyarországi Református Egyház Doktori Kollégiuma Irodalmi Szekciójának elnöke, a Népi Írók Baráti Társaságában a Czine Mihály nevét viselő Kelet-Magyarországi Műhely vezetője.

A szerk.

ÖTVÖS LÁSZLÓ

ŐSZ

Áhítattal,
szeretettel
nézem
az Ősz szeplős arcát,
kőkény szemét,
rá sötét fátyol borul,
éppen hogy nem indul a könnye,
amint közeledik hozzám,
felrémlik
nagyanyám
bennemvaló mása,
KROMOSZÓMA-LELKE.
Áldott állapotban az Ősz,
kicsiket lép,
lassan
jár,
lombevő harmat mossa
mezítlábát,
otelló színű erek
szaladnak a térdétől
fel
és
le.

Lassan közeledő

*személy,
mint szüretre készülő hordó,
kezei és ujjai kibújnak a kabát ujjából,
a tengericsövek mosolyognak a csuhákból.
Szája széle*

*két piros csipkebogyó,
életet rejtő.*

*Nehéz, boldog tekintetét
körülhordozza rongyos tanyákon,
elbontja a dinnyekunyhókat,
bezárja a pajtákat
és a kényes hétvégi házakat.
MINDENHATÓSÁGOT
a gyümölcsök s a tele padlások,
górék,
pincék
mutatnak.*

*Szétomlik a haja,
füstös ködszoknyája fodrosodik,
süpped a friss vetés,
közel lépeget,
s a feszülő fehér cérnaszálak
hang nélkül elszakadnak.*

A GYŐZELEM REMÉNYSÉGE

*Parányi fű,
ÉLET
feszül
az aszfalt alatt,
és felnyomja.
A debreceni házak
álmos szemeiket
sarkig kinyitják.
Petőfi Sándor
felemelt keze megrebben,
megértő mosolya
rávetül a járdára,
a Nap*

*BÉKESSÉGET
köszön,
a füvecske pedig
levél-kardjával
az út púpját
á t d ö f i ,
csenevész
kezével
GYŐZELMET
int
az
embereknek.*

*

*Ajánlom
a békeesség
hazai és nemzetközi
boldog szépműveinek.*

UTCÁMBAN

*Időtől meggyötört,
púpos hátú járdák
macskaköves utcám
kétfelől karolják.*

*Szaporázom léptem
visszhangot kopogva:
alvó utca-hosszat
hasad a csend fala.*

*Árnyasan matató,
fölsóhajtó vénnek:
odvas testű hársak,
gesztenyék kísérnek.*

*Nyújtják fölém óvón
göcsörtös karjukat,
tenyerük rejteke
madárfütytőt bújtat.*

*Fekete bársonnyal
ölel az éj körül,
alvó fényben utcám
mélysötétbe merül.*

*Víz a lábam mégis,
mintha Nap ragyogna:
nem riaszt a járda
lapálya-halomja.*

*Hosszú útról jövök,
biztos minden léptem:
hazavisz az utca,
társam a hűségben.*

LÁTOMÁS

Sötétben állok a peronon,
batyumat magamhoz szorítom.
Fényszem csillan, vágyszülte vonat
jön; arcomon közelgő szele.
Hinni jó: van hely számomra is!
Fék visít – lépek a semmibe...

Mégse? Miért nem?? Leprás vagyok??
Fájdalom sikolt haldokló hitemre.
...Biztató fény, a sötét hátrál:
vonat! Megáll... Most felvesz, tudom...
Gúnykacaj. Álmom vonatáról
gőgös közönnyel köpnek arcon.

Több száz kilométerre vidékünkől van egy magánkönyvtár, amelynek anyagát hivatásos intézmények is megirigyelhetnék.

Ez a gyűjtemény a Felvidéken, Pozsonytól ötven kilométerre, Felsőszeliben található.

Ozsvald Árpád költő, amikor 1988 elején meglátogatta, többek közt így írt élményeiről a **Hét** c. lapban: „A két bronzkori koponya kelti fel először érdeklődésemet, amelyek nyugodtan pihennek a kandalló párkányán. A tapétázott falakon színes művészi reprodukciók, régi fegyverek, kardok, pisztolyok, török... A megsárgult családi fényképek mellett a csehszlovákiai magyar írók bekeretezett arcképei. És könyvek, könyvek... A régi korok stílusát őrző könyvszekrényekben a csehszlovákiai magyar írók dedikált művei is majdnem teljes számban megtalálhatók. Ahogy jobban körülnézek, az az érzésem, mintha egy elvarázsolt kastély titkos szobájában lennék, ahová a tudós természetű házigazda néha visszahúzódik, hogy a gyűjteményében lelje örömét. Pedig tudom, hogy mindez Felsőszeli egyik legszélső utcájának – a másik oldalon gabonátáblák zöldellnek – takaros portáján, egy garázsban van. A garázs belsejét **OROS László** az édesapjával együtt, aki nyugdíjas villanyszerelő, alakította át, rendezte be: minden könyvszekrény, falburkolat az ő kezük munkáját dicséri...”

Az alábbiakban **Oros László**, a gyűjtemény létrehozója válaszol főszerkesztőnk kérdéseire.

A szerk.

EGY FELVIDÉKI GYŰJTEMÉNY TÖRTÉNETE ÉS KÁRPÁTALJAI VONATKOZÁSAI

– *Ozsvald Árpád látogatása és élményeinek közreadása óta sok víz folyt le a Dunán, a garázból BIBLIOTHECA PRO PATRIA néven valódi könyvtár lett, az itt tárolt kéziratok, könyvek, folyóiratok, dokumentumok száma jócskán megszaporodott. A kérdés azonban a kezdet kezdetére irányul: hogyan fogant meg benned a gyűjtemény létrehozásának gondolata?*

– 1977 nyarán Dobos László író, az egykori miniszter és Fónod Zoltán szerkesztő járt nálunk. Megnézték akkori, meglehetősen szerény könyvtáramat, és szóba került az irodalom. Dobos dedikálta *Egy szál ingben* című regényét. Bevallhatom: ez volt az első könyvem, amely a (cseh)szlovákiai magyar irodalmat „képviselte”. Évtizedek távolából is (részemről) sutának tűnő beszélgetésünk közepette döbbsenem rá: bizony, alig ismerem itteni irodalmunkat! A klasszikusokat természetesen olvastam, ismertem Arany és Petőfi verseit, Jókai és Móricz gyönyörű regényeit – ám Duba Gyula, Egri Viktor, Forbáth Imre vagy Gál Sándor neve nem sokat mondott nekem. Ennek a felismerésnek tulajdonítható az a késztető erő, amely megfogadtatta velem: gyűjteni, tanulmányozni és rendszerezni fogom a Felvidéken megjelenő irodalmi műveket.

– *Katonai főiskola hallgatójaként, később hivatásos tisztként hogyan jutott idő a gyűjtésre?*

– Nehézségek csupán abból adódtak, hogy hivatásos katonaként kéthetente ingáztam a túrőcsentmártoni katonai főiskola és Szeli között. A makacs szándék azonban valóra váltotta elképzelésemet, sőt, nem okozott különösebb gondot az a körülmény sem, hogy a főiskola elvégzése után a Prága melletti Kostelecbe helyeztek: az irodalommal itt sem szakadt meg a kapcsolat. Szabadidőmben a prágai, zsolnai, pozsonyi és budapesti antikváriumokat, könyvesboltokat jártam. Gyűltek is szépen a könyvek – akkor még reális áron –, és elkezdődtek a levelezések: íróinktól aláírt fényképet, kéziratot kértem, majd elküldtem a könyveiket dedikálásra. Már az első bátortalan kísérletek jó eredményt hoztak. Jöttek sorban a válaszlevelek, fényképek, verskéziratok és a biztatások: folytassam a gyűjtést!

– *Kiket sikerült az elsők közt „megkörnyékezni”?*

– Elsőként Csontos Vilmos válaszolt, majd Ozsvald Árpád, Dénes György, Rácz Olivér, Turczel Lajos, Mács József, és fokozatosan a többiek. Voltak néhányan, akik meglepődve fogadták a kérésemet, de senki nem utasította el. Visszatekintve azokra az évekre, elmondhatom: olyan tempóban haladt az anyaggyűjtés, hogy egy éven belül kialakult a kapcsolatom a szlovákiai magyar írók zömével. Később ők javasolták, hogy keressem meg a Felvidékről elszármazott szerzőket is. Az ötletet jónak tartottam, hiszen a háború után – önként vagy a szégyenletes kitelepítések során – sokan távoztak tőlünk Magyarországra, s úgy véltem, őket sem szabad mellőzni. Újra elindultak hát a levelek, amelyek ezúttal sem maradtak visszhang nélkül: válaszolt Szombathy Viktor, Urr Ida, Sziklay László, Pozsonyi (Wimberger) Anna, de jelentkezett Morvay Gyula, Dobossy László, Boross Zoltán és a Kolozsváron élő Balogh Edgár is – hogy csak az ismertebb neveket említsem. Ma már egyikük sincs közöttünk... Közben elkészítettem az irodalmi albumok, illetve a gyűjteményben fellelhető könyvek, kisnyomtatványok, sajtótermékek katalógusait is.

– *Mit tartalmaz hát tulajdonképpen a gyűjtemény?*

– Elsősorban az 1918-tól napjainkig a Felvidéken megjelent könyveket, az írókkal folytatott levelezést, kordokumentumokat, kisnyomtatványokat, képeslapokat, valamint a hozzáférhető folyóiratokat és regionális lapokat. És persze, az anyaországban élő legismertebb alkotók dedikált könyveit. A gyűjtemény hangulatos kiegészítését szolgálják az Ozsvald Árpád figyelmét is megragadó íróportrék, történelmi témájú – főként az 1848/49-es szabadságharcot ábrázoló – reprodukciók, korabeli fegyverek, illetve dísz tárgyak. Mintegy ötezer kötet sorakozik a polcokon, közülük legbecsesebbek a dedikált kiadványok. Ezek egy része antikváriumokból, más részük barátoktól és különböző hagyatékokból került hozzám. Különösen nagyra értékelem azokat a példányokat, amelyeket szerzőik egymásnak, vagy széles körben ismert

személyiségeknek ajánlottak. Ilyenek például az Egri Viktor, Győry Dezső, Csanda Sándor és Páll Miklós hagyatékából származó könyvek. Ezekben rengeteg bejegyzés található a legismertebb alkotóktól: Karinthy Ferentől, Komlós Aladártól, Palotai Boristól az anyaországból, vagy a szlovákiai Bábi Tibortól, Gyurcsó Istvántól, Forbáth Imrétől és Fábry Zoltántól. Az antikváriumokban természetesen a régi írók műveire „vadásztam”, így kerültek hozzám Mécs László, Sebesi Ernő, Tamás Mihály, Tamás János, Vozári Dezső, s végül, de nem utolsó sorban a tragikus sorsú Jarnó József dedikált kötetei.

– A másoknak dedikált kötetek mellett igen nagy számban vannak itt személyesen neked ajánlott könyvek is.

– Igen, a gyűjtemény nagyobb részét már nekem dedikálták az alkotók. Ezeket meg sem próbálom felsorolni, mert alig van olyan írónk, akinek legalább egy könyve ne lenne ott a polcokon. Legfeljebb azokat említhetem, akikkel a budapesti könyvhetek alkalmából beszéltem, vagy otthonukban kerestem fel őket. Legmeghittebb könyvheti beszélgetéseim Faludy György, Csoóri Sándor és Holbay László személyéhez fűződnek; ők mindig találtak időt arra, hogy szót váltsanak velem a szlovákiai magyarság, s ezen belül irodalmunk helyzetéről. Mások is szívesen dedikálták könyveiket, köztük Mészöly Miklós, Páskándi Géza, Esterházy Péter, a Párizsból hazalátogató Fejtő Ferenc, vagy az erdélyi Sütő András és Kányádi Sándor. Otthonukban főként a hazai szerzőket kerestem fel; hasznos eszmecseréket folytattam például Ozsvald Árpáddal, Csontos Vilmosmal, Dénes Györggyel és Vércse Miklóssal, de megfordultam Rácz Olivér, Turczel János, Veres János irodalmi „műhelyében” is.

– Milyen megfontolás okán fordult Kárpátalja felé a gyűjtőmunka iránya?

– A gyűjtemény nagy részét (cseh)szlovákiai kiadványok képezik ugyan, ám köztudott, hogy 1919 szeptembere és 1939 márciusa közt Kárpátalja is a Csehszlovák Köztársaság része volt. Mi sem természetesebb, hogy az ott élő és alkotó írók akkoriban megjelent műveit is igyekeztem beszerezni, sok esetben sikerrel. Főleg könyvekről van szó, de jónéhány levélről is, amelyeket az egykori íróktól kaptam, s amelyek szintén megtalálhatók a gyűjteményben. Abc-sorrendben haladva először Bellyei (Zapf) László kritikust, drámaírórt említhetem, akivel a nyolcvanas évek közepén több levelet váltottam. Bellyei Beregszászon született 1910. február 25-én. Egyik levelemben arra kértem, árulja el, mit jelent nevében a Zapf szó. Így válaszolt: „*A Zapf név családi nevem volt... A megmaradt emlékek szerint a név németes írása ellenére lengyel eredetű. Eredeti formája Czapp volt. Lengyel ősünk a 19. század elején jött át Lengyelországból az akkori Magyarországra. Itt későbbben német nyelvterületen (Poprád-Felkán), egy birtokper folyamán bírói ítélettel változtatták meg a név írását. A Bellyei nevet eleinte írói név gyanánt*

használtam, majd 1940. május 1. óta, belügyminiszteri döntés értelmében hivatalos családi nevem lett (névmagyarosítás). Eredetéről csupán annyit, hogy a Bellyei név anyai nagyapámnak volt a nemesi előneve.” A levél további részében arról ír, hány színpadi művét adták elő Beregszászon: „Drámai írása-im közül az elsőnek **Tavaszi ébredés** volt a címe. Ezt műkedvelők adták elő kétszer (mind a kétszer Beregszászon: először 1927. június 25-én, másodszor 1927 decemberében az új Művelődési Ház megnyitása alkalmából). **Nagy érzések** című drámámat a Kárpátaljai Magyar Színház mutatta be 1929. május 9-én Beregszászon. Rendezője Polgár Géza színigazgató volt. **Bujdosók** című egyfelvonásos színművem a beregszászi Rákóczi-ünnepség alkalmával mutatták be 1935-ben. (Nyomtatásban megjelent a Magyar Írás folyóirat 1935. évi júniusi – IV. évf. 6. számában.) **Emília levelei** című színművem 1966-ban írtam. Ez megvan kéziratban. Annak idején nem sikerült a bemutatását elérni. Most már nem időzerű.” Bellyei kapcsán elmondhatjuk, kultúrpolitikai cikkei, illetve kritikái, amelyek a Magyar Írásban és a Magyar Minervában jelentek meg, a színművekhez képest jelentősebbek voltak. Remek írásokat publikált például Mécs Lászlóról és Darkó Istvánról a Magyar Írás *Irodalmi arcképek* c. sorozatában. Ezek egy része megtalálható gyűjteményemben az antológiákban szereplő írásaival és fényképével együtt. Dr. Bellyei László 1994-ben halt meg Kaposvárott.

N. Jaczkó Olga író 1895. január 20-án született Tarnán. Tőle két könyvet sikerült beszerezni: az 1928-ban Kassán megjelent *Virágzó cseresznyék* c. elbeszéléskötetet, és az *Ispilángi rózsza* c. regényt, amely a szerző kiadásában látott napvilágot Pozsonyban, szintén 1928-ban De birtokomban van a Magyar Minerva 1932-es teljes évfolyama is, amely folytatásokban adta közre az író *Tolvajok a szentélyben* c. regényét. N. Jaczkó Olga a háború után már nem publikált: az irodalmi élettől visszavonultan, a Budapest melletti Nagykövácsiban élt 1970. november 4-én bekövetkezett haláláig.

A Munkácson 1888. január 31-én született Rácz Pál írótól szintén két kötet található a gyűjteményben: *A könyvnyitó asszony* c. regénye, amely 1926-ban jelent meg Berlinben, a Ludwig Voggenreiter Verlag magyar osztályán, valamint *A szomorú ember* c. regény, amely 1928-ban a kassai Kazinczy Kiadónál jelent meg. Rácz Pál – tanítóként, újságíróként, illetve tanfelügyelőként – a leghosszabb ideig Ungváron működött. A háború után Budapesten élt, 1984. augusztus 15-én hunyt el.

A szintén Munkácson született (1910. november 16.) Sáfáry László tragikusan rövidre sikeredett költői munkásságát a *Verhovina* c. kötete képviseli a gyűjteményben. Számomra azért is értékes, mert dedikált példány, az egyik budapesti antikváriumból került hozzám. Sikerült beszereznem Sáfáry második

könyvét is, amely *Hómezők előtt* címmel 1995-ben jelent meg a Hatodik Síp Alapítvány és a Mandátum Könyvkiadó kiadványaként, S. Benedek András szerkesztésében. Sáfáry László 33 éves korában vesztette életét az orosz fronton, 1934. januárjában.

Tamás (Tvaroska) Mihály író, szerkesztő Beregszászon, 1897. március 1-én született. Iskoláit szülővárosában végezte el, majd Budapesten építészmérnöki, Brünnben pedig útépítő-mérnöki diplomát szerzett. 1934-től egy angol útépítő vállalat vezetője volt Kassán, később Budapestre, onnan Londonba helyezték át. Kitűnő alkotó volt, az eddig említettek közül talán a legtehetségesebb. Művei közül a *Mirákulum* c. regénye (Kassa, 1932) és a *Sziklán cserje* c. elbeszéléskötete (Pozsony, 1937) van a gyűjteményben. Emellett megtalálható az ő szerkesztésében kiadott *Tátra* c. folyóirat első évfolyama is. Ez a lap „a magyar élet és irodalom szlovenszkói és ruszinszkói szemléje” volt, 1937 januárjától 1938 júniusáig jelent meg Pozsonyban. Érdekes adalékként említem, hogy a nyolcvanas évek végén a prágai antikváriumban rábukkantam Tamás Mihály kézzel írt, néhány soros aforizmájára, amelynek keltezése: 1927. május 5., Beregszász. Nyilván valamelyik cseh, a magyar írókat, művészeket ismerő gyűjtő hagyatékából kerülhetett oda. Ugyanott találtam rá – többek közt – Szenes Erzszi író, Reichental Ferenc képzőművész, Bártfay Gyula szobrász és Lehár Ferenc (!) kézzel írt és aláírt lapjaira is, amelyeket – természetesen – szintén megvásároltam a gyűjtemény számára. Tamás Mihály egyébként az ötvenes évek elején Melbourne-be költözött, ahol 1967. augusztus 1-én hunyt el.

Érdemes azokról is szólni, akik egy ideig Kárpátalján éltek és működtek, illetve ott jelent meg egy-egy könyvük. Közéjük tartozik Győry Dezső költő, aki 1940 őszétől 1949-ig Beregszászon élt. Ebből az időszakból nincs könyve a gyűjteményben, de a háború előttiék megvannak, s azok közül talán legbecsesebb a *Zengő Dunatáj* c. verskötet, amelyet az édesanyjának dedikált 1937 decemberében; az ajánlás keltezése azért érdekes, mert a kötet „hivatalsan” csak 1938-ban jelent meg Eperjesen... Említésre méltó még a *Százados adósság* (Rimaszombat, 1924) c. kötete, amelynek bejegyzése Gombaszögön született 1928. augusztus 12-én, vagyis az egykor sokat emlegetett Sarló alakulásának idején.

Sándor László kritikus, szerkesztő 1938-tól egy ideig Kassán, majd Ungváron dolgozott magánhivatalnokként. 1945 után levelező hallgatóként művészettörténeti tanulmányokat folytatott a moszkvai Repin Intézetben. 1947–1952 közt az általa létrehozott Kárpátontúli Területi Képtár igazgatója, 1953-tól 1962-ig a Kárpátontúli Területi Könyvkiadó, illetve az ottani rádió

szerkesztője volt. 1962-ben Budapestre költözött. Váltottam vele néhány levelet, s ő elküldte az életrajzát, fényképét, s az általa szerkesztett könyvek közül is néhányat. Így került be a gyűjteménybe az 1958-ban Ungváron kiadott *Magyar népmesék* c. válogatása és az 1955-ben megjelent *Szovjet-Kárpátontúl* c. almanach, amelyben az ő versei és fordításai is szerepelnek. Ezen kívül dedikálta az ő összeállításában megjelent *Ez volt a Sarló* (1978) és *A Sarló hatósugarában* (1988) c. tanulmányköteteket is.

A Sarló másik meghatározó személyisége, Balogh Edgár 1930 augusztusában a barátaival együtt bejárta Kárpátalját, s tapasztalataikról a *Tíz nap Szegényországban* c. útinaplóban számolt be. Ez a tudósítás több kiadást megért már, sőt, 1987-ben Dupka György és Horváth Sándor az ő nyomdokaikat követve ismét bejárták a vidéket, s a változásokról *Múltunk és jelenünk – Balogh Edgár nyomában Kárpátontúlon* címmel adtak hírt. Balogh Edgárral a nyolcvanas évek közepén, többszöri próbálkozásra sikerült felvennem a kapcsolatot, mégpedig Szombathy Viktor, illetve a kolozsvári Írók Társaságának segítségével. Így jutottam hozzá Balogh Edgár leveleihez, fényképeihez és mintegy tíz dedikált kötetéhez; további munkáit Csanda Sándor hagyatékából szereztem meg, ezek is dedikált példányok.

Sas Andor író és történész Budapesten született, ám 1920 elején Bécsbe, majd onnan Csehszlovákiába emigrált. A munkácsi és a pozsonyi középiskolában tanított. Első könyvét, amelyben a munkácsi levéltár anyagát dolgozta fel, cseh és orosz nyelvre is lefordították. Ennél is jelentősebbnek tűnik azonban a *Beregi szálfák útja Munkácstól Danzigig* című, 32 oldalas tanulmánya, amely 1928-ban Munkácson, Grünstein Mór nyomdai műintézetében jelent meg könyvalakban, s amelyet *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–1995* valamilyen oknál fogva meg sem említ. Ebben a tanulmányban dolgozta fel Sas Andor „a munkácsi uradalom exportvállalkozásainak történetét a napoleoni háborúk idején”, azaz 1796–1803 közt. A könyvecske borítólapjának belső oldalán egy bejegyzés: „*Mély tisztelettel Dr. Sas.*”

Mécs László verskötete, a *Hajnali harangszó* 1923-ban, Ungváron jelent meg. Ennek kapcsán írta Dupka György a *Kisebbségi ének a beregi rónán* c. antológia utószavában: „*Mécs (László) költői pályájának első szakasza, indulása Ungvárhoz kötődik... korai verseiben az általános emberszeretet, a szociális valóságélmény uralkodott.*” A gyűjteményben található többi (összesen tíz) Mécs-kötet egy része dedikált példány, kassai és budapesti kiadónál jelentek meg.

Más, szintén régebbi kárpátaljai kiadványok Lám Elemér kö- és könyvnyomdai kiadvállalatánál jelentek meg Ungváron. Ilyenek például Barta Lajos: *Múlt (A csodálatos iskola)* c. regénye (1930), Benjamin Ferenc:

Virinatus, a jövő csodálatos embere c. utópisztikus regénye, valamint Faragó Ödön: *Írások és emlékek* c. színháztörténeti kötete. Az utóbbi kettő dedikált...

– *Mai kárpátaljai alkotók művei is jelen vannak a gyűjteményben...*

– Igen. A jelenlegi írógenerációval a nyolcvanas évek második felében kezdtem kiépíteni a kapcsolatot. Többek közt Balla Lászlónak, Balla D. Károlynak, Füzesi Magdának, Kőszeghy Elemének, Balla Teréznek, az idős Sütő Kálmánnak és neked írtam levelet. Válaszul fényképeket és könyveket kaptam, amelyeknek számát később antikváriumi kutakodások során sikerült gyarapítanom. Összesen mintegy száz mai (pontosabban: 1955–2003 között napvilágot látott) kárpátaljai kiadvány található a gyűjteményemben. Csak kettőt hadd említsek közülük: az egyik Bakó László *Rohanó évek sodrában* (Ungvár, 1956) c. verskötete, amelyet annak idején Sas Andornak dedikált. Bakó László, mint bizonyára te is tudod, valójában nem más, mint Balla László. A másik, sokkal értékesebb kiadvány Kovács Vilmos *Holnap is élünk* (Ungvár, 1965) c. regényének első kiadása, amit nem sokkal a megjelenése után „kivontak” a forgalomból, eltüntették a könyvtárak kínálatából. Megjegyzem még, hogy a napjainkban Kárpátalján élő és alkotó írók közül némelyekkel többször találkoztam a budapesti könyvhetek alkalmával, ám tartós, ma is élő kapcsolat csak veled alakult ki...

– *Makacs, céltudatosan értékmentő törekvéseid előtt csak fejet hajtani lehet. Talán éppen ezért tűnhet ostobának a kérdés: megérte, megéri? Folytatod?*

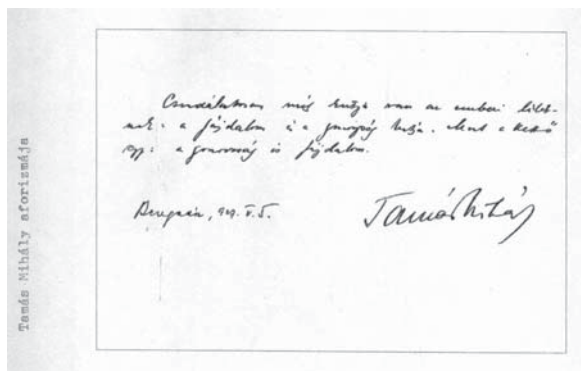
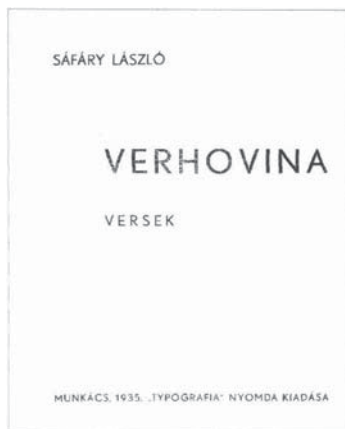
– Ez a gyűjtőmunka, a megtalált értékek rendszerezése az eltelt évtizedek alatt életem szerves részévé, mondhatni értelmévé vált, s egyre jobban kitölti azt. Ebből a szempontból ítélve valóban csacskának tűnik a kérdés; ám ha arra gondolsz, hogy az idők folyamán kaptam-e valamilyen támogatást a gyűjtőmunkával óhatatlanul együtt járó költségek fedezésére, akkor helyénvalónak tűnik. A költségekre ugyanis a kezdetektől mindmáig saját jövedelmemből áldozok pénzt, s a könyvek megdrágulása óta nem keveset. Igen nagy segítség lenne számomra, eredményesebbé tenné a gyűjtést bármilyen támogatás. Mostanában „barátkozom” a gondolattal, hogy pályázni próbálok valahol e cél érdekében... Bárhogyan alakul, a gyűjtést abbahagyni nem akarom, nem is tudnám. Részben könnyebbé jelent az a körülmény, hogy az ország kettéválásával végleg hazatértem Csehországból, sőt, huszonzét évi szolgálat után, alezredesi rangban ott hagytam a hadsereget. Felsőszeliben élek, és nyugdíjasként a gyűjtemény további gyarapításával, feldolgozásával foglalkozom.

– *Megköszönve kimerítő válaszaidat, kikívánczik egy bátoratlan megjegyzés: amíg ilyen – az irodalom, s általában a kultúra iránt fogékony,*

elkötelezetten áldozatkész – emberek vannak, nem elveszett ügy a kultúra ügye. Egyetértesz ezzel, vagy túlzóan optimistának tartod?

– Tizenöt évi ismeretségünk okán tudni vélem, hogy ezt a gondolatot cselekvő bizakodás mondatta ki veled, ezért hiszem, hogy igazad van.

Lejegyezte: NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

1241

AZ UTOLSÓ SZABAD FARSANG LEGENDÁJA

...aszály ver ismét,
 vagy mennykő dörög?
 Jövvőt vallató
 sámán hörög.
 Tiltott a jóslat,
 tiltott a Szó,
 István, „Intelme”
 iszonytató.
 ...farsangi mámor –
 most mindent szabad,
 de holnap a HITRE
 ős-bűn szakad.
 A magyar virtusnak
 kétled, „jogát”?
 Isteni tűz fűti
 Tokaj borát!

(Óbor tűzében
 hamvad a Nép)

Mert mulatni
 sose rest a magyar,
 hát higgyen,
 az Isten bármit akar...!

(...lócsonton repedés –
 baljós e jel:
 mongol átoktól
 vert anyatej –
 nem segít babona,
 sem olvasó.
 Lélek-fekélyre
 mi volna jó?

Krisztus lámpása,
 Béla király,

véredre éhes
 a nagy Batu kán.

Éssen fia, Miklós,
 pengéd törött,
 nyomul a tatár
 hátad mögött.

– Vérted s lovam
 tied, KIRÁLY!
 Mentsd az életed,
 mentsd a HAZÁT!
 „Széles e földön
 nincs az a hely,
 hol hitvesed karján
 nyugalmat lelj?
 Bujdosó lelked
 mi óvja meg,
 ha Jézus Országá
 nem a tied?”

Hasad az éj,
 a Nap vérben áll,
 reményt és nyugalmat
 ő sem talál?

Óbor-vérű nemzet:
 szilaj magyar,
 ne húzzon sírba
 a balga avar.

Nemzetek oltalma
Pannónia,
ne légy fiadhoz
ily mostoha!

Éssen fia, Miklós,
hont hol találsz?
Szívedhez hol simul
lányként kalász?
Hol az a hely,
mit Béla ígért?
Szemedre hollók
hozzák az éjt?

De moccan a nádas,
suttog a láp,

varázsszép-álom üt
éjemen át –
Előre oson
és rám visszanéz:

“Itt lesz a HONOD –,
csak higgy és remélj:
kapaszkodj konokon,
mint az akác,
s hullasd el magvaid –
ez a HAZÁD!

S az anyatej nyomán
majd éled a Szó,
sírodra itt hull
az adventi hó...”

A MEGÉTETETT SZERETŐ

(Ruszin népballada)*

*Epret szedett, s addig járta
Maruszja az erdőt,
haza se tért, átbolyongott
hét kerek esztendőit.*

*– A zöld erdőt, Maruszenykám,
ugyan miért járod?
Talán a fiam szereted,
legyen ő a párod?*

*– Ha a fiát nem szeretném,
az erdőt sem járnám,
szülőházam tájékaról
messze sose vágnám...*

*Vasárnapra virradóra
az az újság járta,
hogy Maruszja szeretőjét
babonával várta.*

*A rontást elkészítette,
majd így csalogatta:
– Jöjj be hozzám, szép galambom
egy pohár italra.*

*Betért Iván a leányhoz
egy pohár friss serre.
– Ígyál bátran, te szép legény,
legy enyém örökre!*

*Ivott kettőt, majd letette:
– Ezt már nem kívánom.
Jaj, miért is jöttem hozzád,
bizonynal megbánom!*

*Hazavánszorog a legény,
két szeme homályos.
Anyja ránéz, s azt kérdezi:
– Mi lett fiam, János?*

*– Én egy lány házában jártam
ma vendégeskedni,
ki a fiatal életem
el akarja venni.*

*Jó meleg van, ropog a tűz
már a kemencében.
– Fáj a szívem, édesanyám,
meg is halok, érzem.*

*– Ha fáj, fájjon, hadd dobogjon,
csak meg ne szakadjon,
a te bűbájos szeretőd
tőled elmaradjon!*

*– Hozd elő halotti ruhám,
öltöztess fehérbe,
hadd jöjjenek testvéreim
az ágyam elébe.*

*Eljöttek a jó testvérek,
s a lépcsőn megálltak.
– Teveled bíz, jó Ivánunk,
ugyan jól elbántak!*

*Leestél tán a lovadról,
talán meg is vertek?
Vagy a szeretőd házában
csúful megétettek!*

*– A lovamról le nem estem,
mégcsak meg sem vertek,
csak egy kislány asztalánál
csúful megétettek.*

*Beljebb mentek a testvérek,
a szobába léptek,
hozzá közel nem hajoltak,
valamitől féltek.*

* V. P. Lintur gyűjtéséből

– Gyertek beljebb, hallgassátok,
amit mondok néktek:
bárhogy csábít szeretőtök,
házát kerüljétek.

Megétet, ha nem vigyázol,
meglátod, megétet.

– Add rám, anyám, fehér ingem,
érzem a végórát,
te meg, bátyám, hívasd ide
éltem megrontóját.

Megjött a szép fehérszemély
a beteget látni,
de a legény ágya előtt
ő sem tud megállni.

– Mondd meg nékem, szép Maruszjám,
mért tetted ezt vélem?
Nem készültem a halálra,
hisz még alig éltem.

– Hisz én neked, barna legény,
semmit sem ártottam,
szombat este a kapuban
két pogácsát adtam.

Az egyiknek téstájába
kerti rutát tettem,
a másikba kicsi, mérges
kígyócskát sütöttem.

– Ha a kicsi mérges kígyó
szívemre fonódik,
tudom, a két fénylő szemem
végképp lecsukódik.

Gyere, babám, vedd le rólam
a halálos rontást.
Ha meggyógyítasz, meglátod,
még szerethetjük egymást.

– Bajod el nem háríthatom,
a módját nem értem,
meg kell halnod fiatalon,
bocsásd meg a vétkem!

Esküvőre hív a hangja
a kicsiny harangnak,
s a megétetett legénynek
koporsót faragnak.

Maruszenykát öltöztetik
fényes esküvőre,
három pap kíséri Ivánt
ki a temetőbe.

– Engedjen el, édesanyám,
búcsúzzak el tőle.
Szép az arca? Milyen ember
vált volna belőle?

– Nem eresztlek, édes lányom,
tégyle most már róla.
Arca, mint a nyílt rózsa,
jó férjed lett volna...

Még a töve is kiszárad
a satnya rózsának.
Jaj annak, ki babonával
fog társat magának!

Amikor Ivánt temették,
Maruszját elfogták,
lovak farkához kötötték,
s széjjelszakították.

Fordította: VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

Penckófer János: HAMUTHER

Egy kárpátaljai tanár budapesti látogatásaként, tehát egyszerű helyzetleírásként, a világlátás ütköztetésével indul a könyv, de a külső és belső történések sorról-sorra bonyolultabbá és teljesebbé teszik ezt a (elavult szakmai terminológiával) végzet-regényt.

A legbelső tudatrétegben a természettel szimbiózisban élő, valahol az antik poéták életérzését sugalló főhős, Hamuth Ernő, Kárpátaljáról Budapest felé utazva egy olyan világgal ütközik, amely gyökeresen ellentétes természetével, emberi lényével. Egyszerű lenne természetesen, ha csak a száraz tényt írnánk le. Azt, hogy az egykor hatalmas szovjet alvilágból megöröklött orosz útítársai kirabolják. Akivel már történt ilyen, az tudja, hogy ilyenkor az ember a megalázottság, kiszolgáltatottság gyomorszorító érzése mellett valahonnan a poklok bugyraiból származó felszabadulást is érez. S megpróbál, mint Hamuth Ernő is, valami emberibe fogózni, valami olyanra találni, ami mégis visszaad valamit önbecsüléséből. S ez lehet ital, nő, beszélgetőpartner vagy egyszerűen az önmagából szinte kifordult, az utcákat szinte sorsszerűen lábunk elé terelő világváros.

Így lenne ez egy emberszabású, a társadalomlélektan által rendszerezett világban. Ez azonban a véres cafatokra szabdalt Duna-medence, ahol az egymás ellen feszült erők s a hódító jogán még ma is sarcot szedő birodalmi csauszok játékszernek tekintik az embert, egyént és közösséget egyaránt. A panteikus életformát a létezésért folytatott harcban lefojtó, érzékeny főhős nem készült, nem készülhetett fel a pokoljárásra. Rokonlátogatásra érkezik, a vendéglátó család belső gondjai és saját válsága akár a 19. század falu–város ellentétpárra épülő kisregényekben is megjeleníthető lenne. Sorsát azonban a végzet irányítja. Ez a poszttraumás keresés újra csak a már megélt, de rafináltabb, első pillanatra még nem felismerhető csapdába csalja. Hamuth Ernő egy jól szervezett bűnbanda akaratlan szolgája lesz. A „figyelő” Magyarországon ma igen gyakori szerencsevadásza szerzi meg tőle azokat az áttepedettek, pályaelhagyókra és note bene: jómódot teremtő körre terjedő információkat, amelyeket követően a hősünket is megroppantó félelmetes bűncelekmény-sorozat söpör végig egykori barátai közt.

A világ bármely más táján ebből világsikert arató krimi írnának. Annak a népnek a fia azonban, amelynek pusztá léte is kriminális, a környező hiénaközösségek számára az eredendő bűn, drámát ír, amelyet a szándékosan lefojtott narráció még végletesebbé tesz.

A kárpátaljai magyar kisebbségről szóló dokumentumjellegű írásokkal szemben ez maga az irodalom. És értelemszerűen: maga az ellehetetlenült, meg nem másítható létezés. Honnan mégis az átsejlő, megfogalmazhatatlan remény, amit az olvasó érez?

„*Innen és túl a léthatáron*” – írta egyik versében a szerző kárpátaljai költőtársa. A két véglet között azonban csak egy vékony villanás, a ’pengeél’ „létvilága” marad. Egy alig megfogható közeget, amely a végletekig behatárolja minden kisebbségi életét, és különösen a végletekig érzékeny író téren és időn átszikkrazó meglátásait, vízióit.

(*Penckófer János: Hamuther. Magyar Napló, Budapest, 2002.*)

Aranyvirág vagy farkasverem?

Közös két évtizednyi történelmünk okán különösen fontos számunkra a szlovákiai szakírók hagyományfeltáró kutatómunkája és könyvkiadása. A jelen kötet bevallott szándéka szerint a kisebbségi önszerveződés két világháború közti időszakát próbálja feltárni, beilleszteni a történelmi folyamatba. A kísérlet azonban nem folytatható le a szaktudomány megszokott eszközeivel, megközelítési módjaival. A Trianon után kisebbségi helyzetbe került magyarság – elsősorban a tömbmagyarság – nehezen tudott mit kezdeni a gyökerestül felfordult világgal. Nem is igen tudhatott választ arra, amit két, a harctéren legtöbbször alulmaradó s a győzelmet zöld asztal mellett „kivívó” nép számukra kifőzött. Ahogy Tamás Mihály, a két világháború közti csehszlovákiai magyar próza legjobbja megfogalmazta, az új államalakulat keretei közt ébredő magyarok *„káprázatban éltek, magányos óráikban talán még csíptek is egyet a karjukon. Vajon álmodnak-e csak, vagy ez igazán igaz, ami itt körülöttük, mellettük, fejük fölött zuhog.”*

Az új helyzet azonban az új helyzetbe kényszerült közösségektől választ kívánt, feleletet a történelmi kihívásra. *Új választ*, mondatná a recenziussal a fenti mondat stiláris logikája, ez a válasz azonban korántsem volt az. Az erősen Budapest-centrikus vidéki társadalmi elit egy nem is olyan régi történelmi helyzetben talált analógiát: az abszolutizmus korában. Ez hozta magával a passzív ellenállást, a negativista ellenzékesíget és a sérelmi politikát. Az adott korban ez talán igazolható volt, ezt erősítették – ismét Tamás Mihállyal szólva – az egykori hatalmi központból érkező „kítartás-injekciók” is. A történelem is mintha ezt igazolta volna két évtized után, a revizionizmus sikereivel. A huszadik század azonban a hazugság százada volt, és család istennő Clió. Néhány év múlva az Európa roncsain osztozkodó világbirodalmak újra átrajzolták a térképeket, s ami a leglényegesebb, megváltoztatták a népek-nemzetek sorsa fölött ítélkező hagyományos világrend logikáját.

Az ezt a korszakot elemző történész, statisztikus, politológus ezért csak leíró eszközöket használhat. Nem bírálhatja el az egyes pártok, pártszövetségek pillanatnyi tevékenységét, programját, viszonyrendszerét. Angyal Béla munkája lényegében megfelel ennek a csupán a történetek megértésére törekvő elvárásnak. Ami a magyar pártok belső történetét, a csehszlovák belpolitikában betöltött szerepét illeti, ennél többet nyújt. Bemutatja azt a belső fejlődéstörténetet, amelynek során egységes magyar (és német) pártszövetséget sikerült alakítani, összefogni. Igen pontos képet kapunk azokról a támogatásokról, amelyek igencsak anyagi formában segítettek ennek a politikai vonulatnak a munkáját, s amelyek bizonyos „elvárások” keretében érkeztek.

A második kisebbségi magatartásforma, az aktivizmus sokkal kisebb teret, sokkal sommasabb elbírálást kap a könyvben. A negyedfélszáz oldalból alig több mint egy oldal foglalkozik például a Masaryk Akadémiával, amelyet a köztársasági elnök adománya hozott létre, s amelyben az ellenzéki pártok a magyarság öntudatának gyengítésére épített trójai falovat látták. (*„Akik egy millióért államhű kisebbséget szállítanak”* – szölt a szállóigévé vált mondat!)

A kötet szerzője rövid reflexiójában azonosul ezzel a véleménnyel, pedig az aktivizmus kapcsán lenne módja a már régóta várt distinkcióra. Jó három évtizeddel

ezelőtt egy kárpátaljai írásban találkoztunk a „pozitív aktivizmus” fogalmával. Az élet minden területén vállalt teremtő munka hitvallásával, az önfeladás lelki kényszere nélkül. Sokban motiválhatta volna a képet, ha a szerző számba veszi az akadémiahoz kapcsolható tudósokat, művészeket és elemzi rövid életű folyóiratuk publikációit. Itt is azt tapasztalhatnánk, mint a legkülönbözőbb lapokban publikáló íróknál, a szakmai szervezetekbe tömörülő képzőművészeknél. Az értékelhető írói-művészi teljesítmény ugyanis semmiképpen sem sorolható a negativista ellenzékiiség irányvonalához, ha úgy tetszik, egyfajta aktivizmus.

A harmadik meghatározó társadalmi-politikai irányvonal, a radikalizmus lényegében a kommunista párthoz kötődött. A tanulmánykötetből az adatokra építve meghatározhatjuk a csehszlovákiai magyarok baloldaliságának gazdasági gyökereit. Tulajdonképpen a prágai adótörvények diszkriminatív volta okozta elsősorban a parasztság teljes elszegényedését, proletarizálódását. Az érintettek azonban nem tudták elválasztani a gazdasági szükségszerűséget a szólamoktól. A kommün után itt letelepedő magyar emigránsok álltak annak az ideológiai propagandának a hátterében, amely a szovjethatalomról, a kolhozokról rózsaszín képet festett. A valóság megismerése, a gulag-gyakorlat azonban még néhány évet várattat magára.

A szlovákiai irodalmi lexikonok, monográfiák visszatérő gondja, hogy mit is kezdjenek a tárgyalt időszakban azonos országba tartozó Kárpátaljával. *A csehszlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–1995* c. kézikönyv például a szócikk írójának felkészültsége, világlátása és koncepciója szerint ír vagy nem ír az egyes mozgalmak, lapok, szerzők kárpátaljai vonatkozásairól. (Csak példaként: Tamás Mihálynak, szócikke szerint, semmi köze Kárpátaljához, *ab ovo* szlovákiai író!) A jelen kötet egyik – kárpátaljai – lektorának köszönhetően mind a statisztikai táblázatokban, mind a személyi adattárban ott vannak a kárpátaljai adatok és a politikai, kulturális vezetők. Az adattár azonban mégis némi hiányérzetet okoz. Míg a szlovákiai terület választási és nemzetiségi adatai járási bontásban szerepelnek, Kárpátalja egy egységként jelentkezik, egybefogva a magyar és ruszinlakta járások sorát. Furcsa az is, hogy a szlovákiai magyar-német adatokat összefogó adatsorokkal szemben Kárpátalján csupán a tiszaháti magyar adatok szerepelnek, az amúgy „államalakító” ruszinok magyarbarát vonulata, a ruszin autonómia gondolatának hívei – legalábbis ebben az adattárban – mintegy ellenérdekű félként van jelen.

Csupán az aktivizmus elemzésekor mondtak alátámasztásaként, a személyi adattárból most csak Szerényi Ferdinándnak, a Masaryk Akadémia főtítkárának rendkívül pozitív szócikkét kell kiemelnünk. Még akkor is, ha meghatározó kárpátaljai tevékenysége kissé elnagyolt. (Nemcsak ungvári tanár, hanem tanfelügyelő is volt, a Néplap és több pedagógiai folyóirat szerkesztője!)

Mindezek az észrevételek árnyaltabb, óvatosabb megközelítésre hívják fel a kárpátaljai szakirodalom figyelmét is. Mert ne feledjük, a kiadó nevében (Lilium aurum) nemcsak az aranyvirág rejtőzhet; jelentése egyben a hadmérnökök által egykor olyannyira kedvelt, kihegyezett karókkal bélelt *farkasverem*. Amely elnyeli és halálra sebzí azt, aki a múlt erdejében óvatlanul közlekedik. (*Angyal Béla: Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918–1938. Fórum Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó, Galánta–Dunaszerdahely, 2002.*)

Egy alkalmi költemény tanulságai

A II. József korabeli nemesi ellenállás történetét maga a szaktudomány is ellentmondásosnak tartja. Az egyszerű olvasó Jókai Rab Rábyjából ismerhette meg azt a disszonanciát, amely a retrográd, de nemzeti érdekeket védő nemesi vármegyeék és a felvilágosult, de ezeket az érdekeket veszélyeztető központi hatalom közt kialakult. „*Nincs jobb rendszer a felvilágosult monarchiánál*” – sóhajtott fel állítólag egy francia filozófus. Szűkebb hazánkra vonatkozva mindez élesebben, elhatárolóbban jelentkezik. Maga Kazinczy is odaállt a felvilágosult művelődéspolitiká mellé, és különösen a közoktatásban igen sokat tett a mai Kárpátalja területén.

Jól ismerjük a kalapos királynak köszönetet mondó Gáti József versekbe foglalt beszámolóját a máramarosi éhségről, annak szociológiai és gazdaságpolitikai összefüggéseiről. Most a véletlen kutatói szerencse egy újabb kárpátaljai vonatkozású munkát hozott felszínre. Ilkovich Elek munkája megírásának időpontjában épp szentszéki titkár volt, művelt, nyelveket tudó és a létezés összefüggéseit jól látó-láttató értelmiségi. 1770-ben II. József ellátogatott az Északkeleti Felvidékre is. A szerző panegyricusa ennek a látogatásnak a megörökítésére vállalkozott. Jelentőségét nem utolsó sorban az adja, hogy az egyetlen volt a sok latin adoráció között, mely a

dicséret mellett egy kis nép, a ruszin sanyarú sorsát panaszolta fel, s a látogatástól a ruszin nép és a görög katolikus egyház felvirágzását várta.

Szerencsére mindez nem indirekt módon van jelen az alkalmi költeményben. Ilkovich mitológiai keretet teremt, amelyben szatírok, nimfák népesítik be a Kárpátok bérceit, amelyek maguk is élő, organikus valóságukban vannak jelen az írásban. Ez a panteikus világszemlélet teszi természetessé a költeményben megfogalmazott vágyakat, reményeket és avatja a munkát a 19. századi magyarországi latin irodalom kiemelkedő alkotásává. (*János István: Ruszinok latin nyelvű panegyricusa II. Józsefhez. Studia Ukranica et Rusinica Nyíregyháziensis 11. Dimensiones Culturales et Urbaniales Regni Hungariae 1. Nyíregyháza, 2002.*)

S. BENEDEK ANDRÁS

„A XX. SZÁZAD KÁRPÁTALJAI KÖLTÉSZETE”

Ezt a címet viseli az Ukrajnai Írószövetség megyei szervezete és a Zakarpattya Kiadóvállalat antológia-sorozatának második, ezúttal a költészetet bemutató kötete.

Vaszil Huszti, a kárpátaljai írószervezet vezetője és egyben a kötet összeállítója a válogatás alapelveire hivatkozva az előszóban kifejti: csak azok a szerzők kerülhettek be a gyűjteménybe, akik tagjai voltak, illetve ma is tagjai az ukrán írószövetség 1946-ban létrejött megyei szervezetének; ugyanakkor indokoltnak tartja azt is, hogy *„az adott kötetben néhány olyan literátor is szerepel, aki objektív okoknál fogva még nem írószövetségi tag, bár alkotói teljesítménye feljogosítja erre.”*

Éppen ezért hiányolhatók a válogatásból több jeles kárpátaljai magyar költő versei, amelyek szigorú mércével mérve is méltán gazdagítják a XX. századi kárpátaljai – és nem csak kárpátaljai – költészetet.

A több mint 500 oldalas antológia 72 poétát mutat be oly módon, hogy a szerkesztőbizottság „normái” szerint egy-egy költő maximum 150 sorral szerepelhet. Ketten azonban itt is kivételt képeznek: a Sevcsenko-díjas Petro Szkunc és Dmitro Kreminy. (A Sevcsenko-díj a legmagasabb irodalmi elismerés Ukrajnában.)

A megszabott terjedelmen belül Balla László öt, Balla D. Károly tíz, Füzesi Magda kilenc, Kovács Vilmos viszont csak egy verssel van jelen a kötetben, az *Egy tébolydába* cíművel, amely egymaga kitölti a megszabott terjedelmet. Tény, hogy a magyar költők versei kitűnő fordításban olvashatók itt, elsősorban Ivan Petrovcijnak és Jurij Skrobinecnek köszönhetően, akiknek műfordítói munkásságát kitüntetések, díjak odaítélésével ismerte el a magyar író-társadalom. Sajnálatos, hogy vidékünk magyar költészete csupán elenyésző részét képezi az antológiának.

Annál inkább nagyobb számban megtalálhatók a kötetben a 20–30-as években induló ukrán és ruszin költők: Vaszil Grendzsa-Donszkij, Julij Borsos-Kumjatszkij, Andrij Karabeles, Mikola Risko, Marko Barabolja, valamint a második világháború utáni Berija-féle cenzúra által elnémított Andrij Patrusz-Karpatszkij, Petro Prodan, Jurij Csorij, Vaszil Borzsavin-Szocska, Jurij Kerekes, Kirilo Halasz költeményei. Egyik nagy érdeme az antológiának, hogy a ma már klasszikusnak számító, leginkább prózaíróként ismert, a szovjet ideológia által apolitikusnak, dekadensnek, szürrealistának, misztikusnak beállított Fegyir Potusnyak eddig publikálatlan verseit most először közvetíti az olvasókhöz.

Az ötvenes években ismertté vált költők közül jelen vannak a kötetben Jurij Hojda, Vaszil Vovcsok, Vaszil Gyijjanics, a hatvanas években jelentkező Petro Szkunc, Vaszil Baszarab, Volodimir Fedinisinec, s végül a 70–80-as években kirajzó nemzedékből Dmitro Kreminy, Vaszil Huszti, Ivan Petrovcij, Jurij Sip és Mikola Matola versei. Ezek a költők ma is az ukrán költészet élvonalába tartoznak.

Egy egész évszázad költői termését reprezentáló antológia tartalmában és formai szempontból eleve változatos, ide értve a művészi színvonal ingadozását is. A valóban „ihletett” – tehát öntörvényűen világra követelődő, tehetségre valló – költemények mellett találunk a kötetben csupán technikai „ügyességről” – a modernkedés jegyében

összeácsolt – versezeteket is. Ezek szerzői nyilván nem ismerik (el) a Jurij Hojda által az *Egy poétához* c. versben roppant kifejezően megfogalmazott „figyelmeztetést”: „*Hol láttál te már olyat / hogy a dal keresse a dalos madarat?*”

Egyébként Hojda sajátos hangulatú intellektuális és mély érzésű szerelmi líráját az antológia nem tükrözi kellőképpen; tőle javarészt tájleíró és a munka örömét megéneklő verseket válogattak (*A Tisza, A forrás, Havasok* stb.). Ezekben a dallamos, lüktető ritmusú versekben Hojda gyakran a népköltészet képalkotó elemeit, fordulatait használja.

(Hojdáról illik tudni, hogy egyik verskötete *Uhorszki melodiji (Magyar melódiák)* címmel jelent meg Kijevben, s az abban olvasható költemények (*Csárdás, Tokaj, Balaton* stb.) tanúsítják, szerzőjük jól ismerte a magyar nép történetét, hagyományait, dalait. Hojda jól beszélt magyarul, egyetemi tanulmányait Debrecenben végezte, számos Petőfi- és József Attila-verset fordított nagy művészi gonddal ukránra, s élete utolsó napjáig a *Bánk bán* fordításán dolgozott.)

A XX. század kárpátaljai és ukrainai költészetének első vonalába tartozik a lázadó igazságérzetű, lelki egyensúlyát kereső Petro Szkunc költészete. Az ő lírai hőse bölcsen szemlélődő ember, akinek személyiségében a tudás természetes jósággal párosul. Versei felkavarnak, kizökkentenek a közönyből, mert a gondolatok és érzelmek párharcát jelenítik meg. *Egyedül, Duhnovics, Fiámnak, A vakító nap alatt* c. verseiben a társadalmi-politikai és etikai problémák iránti érzékenysége nyilvánul meg. Álljon itt – ugyancsak szabad fordításban – két verssora: „*Olyan házat építsünk, hogy abban Erdélyi lakjon / és olyan templomot, amelyet Boksay-freskók díszítenek.*”

Sokatmondó és még többet ígérőnek tűnik Ivan Petrovcij, Vaszil Huszti és Dmitro Kreminy gondolati poézise is.

A vaskos antológia gazdagságát és hiányosságait egy behatárolt terjedelmű könyvismertetésben szinte lehetetlen feltárni, a szembevetendő szerkesztési vétségekről azonban szólni kell. Füzesi Magdát például két helyen is (az előszóban és az életrajzi adatokban) József Attila-díjasként említik, holott – reméljük! – a költő ezt az elismerést ezután kapja meg. Pontatlanságok, évszám-elírások találhatók Kovács Vilmos, Balla D. Károly életrajzi adataiban, kötetek megjelenése időpontjának feltüntetésében is. A szerkesztők figyelmetlenségének egyik legkirívóbb példája Volodimir Tovtin *Úgy szeretlek, mint a napfényt* c. versének kétszeri publikálása, más-más cím alatt (370–371. old.). Nem véletlen, hogy Petro Szkunc az általa szerkesztett *Karpatzka Ukrajina* c. lapban „antológiának” nevezi a gyűjteményt, utalva azokra a súlyos, az ukrán és orosz szerzők bemutatásában elkövetett hibákra, amelyek részletezésétől itt eltekintek.

Amennyiben a szerkesztőbizottság árgus figyelemmel, és nemzeti elfogultságtól mentesen végezte volna el a rábízott feladatot, akkor talán nem kerültek volna be a kötetbe a magyarságot indokolatlanul sértő, a történelmi igazságot elferdítő fogalmazások, mint például: „1939 márciusában, amikor Kárpátalját megszállták a magyar fasiszta csapatok...” (62. old.); vagy: „...miután Kárpátalját bekebelezte a fasiszta Magyarország (1939)...” (128. old.). A példák további felsorolása helyett célszerűbb feltenni a kérdést: vajon fasisztának nevezhető-e az a Magyarország, amelynek egyetemein az említett években és a 40-es évek első felében – éppen az antológiában

szereplő életrajzi adatok szerint! – a kárpátaljai ukrán és ruszin alkotó értelmiség olyan kiválóságai tanul(hat)tak, mint Omeljan Baleckij, Jurij Hojda, Petro Prodan, Szemen Panyko, Joszip Arhij, a tragikus sorsú Dmitro Vakarov, Kirilo Halasz, Jurij Kerekes és Vaszil Szocska? Annál is inkább jogosnak tűnik a kérdés, mert Vaszil Szocska 1943-as évvel datált, ráadásul az antológiába is felvett *Budapest este c.* versében ezt írja: „*Itt szerettem meg a nyugtalan vándort / a lira lovagját, Petőfi Sándort.*” Nem mellékes – a kérdés megválaszolásakor figyelembe veendő – körülmény továbbá, hogy a negyvenes évek elején Ungváron több kárpátaljai ukrán író, költő kötetei jelentek meg, s különböző almanachokban, folyóiratokban is publikáltak. Egy fasiszta állam mindezt nem tette volna lehetővé.

A szóban forgó antológia – amelynek színes védőborítóját Magdalina Puhlik-Beleny *Ősi ritmusok c.* festményének reprodukciója díszíti – hiányosságai ellenére is elismerésre méltó kísérlet a XX. századi kárpátaljai költészet összefoglalására. (*Zakarpatszka poezija XX sztolittja, Zakarpattya Kiadóvállalat, Ungvár, 2003*).

BARZSÓ TIBOR

VÉLETLEN – ÉS MÉGIS OKKALVALÓ

Görömbei András: *Irodalom és nemzeti önismeret*

Válságszintézis. Egy szó és egy korszak. Tizenöt éve annak, hogy Görömbei András ezzel a szóval jelezte, az ország súlyos népesedési, egészségügyi, politikai, gazdasági, nevelési helyzetbe került, de a magyarság morális válságát érezte a legsúlyosabbnak. Hivatásával összefüggő elfoglaltságának tudta be, hogy kiemeli ez utóbbit, miközben bízott a szavak értelmének visszaadásában, az irodalom autonómiájának a helyreállításában. Hitte, hogy az irodalomnak döntő szerepe van és lesz a nemzeti kohézió megteremtésében. *Irodalom és nemzeti önismeret* című 2003-as könyve pedig hiába tárja elénk huszadik századi világirodalmi rangú értékeinket, hiába ajánlja kapaszkodóként az igazi eredményt, hogy azóta minden magyar kormány felelősséget vállal a nemzet egészéért – a taglalt kanonizációs és tudományelméleti gondok mögött továbbra is átfogó, nemzettudati és erkölcsi válságot érez az esszékötet olvasója. Úgy érzi, mintha nem is lennénk túl egy rendszerváltozáson, mintha még most is itt kísértene 1988 az előtte fennálló időszakkal.

A kiemelt szó – illetve az esszé, melyben megtalálható: *Visszaadni a szavak értelmét* – és a 2003-as kötet ilyen közvetlen összekapcsolása csak a problémahalmaz eredeti helyére mutat rá. Huszadik századi kultúránk összetettségét, irodalmunknak a nemzeti önismerettel összefüggő jellegzetességeit e két „pont” között Görömbei András számtalan esszében, tanulmányban – vaskos kötetekben – méri fel. Például a három legutóbb megjelent könyve közül *A szavak értelme* című 1996-os gyűjtemény – melynek nyitófejezetéhez tartozik az említett esszé – ötfélszáz oldalon tárgyalja ezt, és mégse lehet biztató a válság megszűnését illetően: az utolsó oldalon „a magyar szellemi élet legnagyobb fantomháborújáról” kénytelen beszámolni. Aztán a *Létértelmezések* (1999) című könyv és a 2003-as *Csoóri Sándor* monográfia ugyancsak súlyos önismereti zavarokra is felhívja a figyelmünket. Ezen állomásokat érintve sejthető, hogy mit foglal magába az új kötet. Az *Irodalom és nemzeti önismeret* úgy vizsgálja a „rég” problémákat, hogy fájdalmas időszerűségük ihletett műelemzésekkel, folyamat- és pályarajzokkal, tudományelméleti vonatkozásokkal együtt érinti meg az olvasót.

De Görömbei András könyve nem kelti azt a benyomást, hogy a szerző „makacs elszántsággal hajtogatja” tizenöt (meg ennél sokkal több!) éve ugyanazt. Olyan esszéírói magatartást formál, amely az elmúlt időszak tudományelméleti tanulságait magába foglalja, ugyanakkor kerüli a divatos irodalomelméletek feltétel nélküli átvételét. Irodalomtudósi oldalát ehhez igazítja. Gondolati tisztaság-igényével és fogalmi rendszerének szabotosságával mutat egyfajta lehetőséget, hogy milyen mértékben, mit és hogyan érdemes meghonosítani az irodalomtudományba bezúduló elméletekből. Tanári vénáját sem kívánja megtagadni. Bármelyik szerzőhöz közelít, bármelyik műhöz nyúl, jellegzetességet tárgyal vagy épp irodalmi problémát vet föl, könnyű meglátni, hogy annak pedagógiai „csóvája” is van. Talán még irodalomtudósi minőségének egy részét adja oda leginkább „dézsmaként” a „pillanatnak, a napi kérdésnek”, mert Máraival ő is hiszi: enélkül aligha lehet létrehozni „az igaz művészi

kifejezését”. Természetesen mindezt ennyire szétszálazni nem szabad: lecsökken az igazságértéke. Esszéíróknak nem célja a művészi kifejezés; szemléletében nem különül el élesen a tudomány és a művészet. Görömbei András egyszerűen megosztja velünk gondolatokkal való találkozásainak élményét, miközben az irodalom létérdekű vonatkozásait tárja föl, vagy a művek összetett esztétikai értékeiről beszél.

Az *Irodalom és nemzeti önismeret* szerzőjének hite a nemzeti kohéziót illetően mit sem változott azóta. Ebben a könyvben is szeretetteljes gondoskodással, de éles szemmel vizsgálja tárgyát, személyességével annak hitele mellé áll. Létérdekű irodalomszemlélet ez. Meggyőző tanúság, hogy az irodalomnak emberformáló, közösségképző ereje és szerepe van. Az íráshoz fűződő saját viszonyával is azt bizonyítja, amit Th. W. Adorno így fogalmaz meg: „Szerencsétlenség fenyegeti a szellemi tapasztalatot, ha teóriává rögzül, és úgy viselkedik, mintha kezében volna a bölcsek köve. A szellemi tapasztalat saját értelme szerint azonban ilyen objektivációra törekszik. Ezt az antinómiát tükrözi az esszé.” És ez azt is meg tudja magyarázni, hogy az új könyv négyszáz oldala miért nem nyomasztó, miért lehet döbbenetes látletele egy pusztulásra szánt és önpusztító nemzet kimagasló irodalmának.

Száz év pusztulás? Szétszóródás? Igazságkeresés? Nemzettudat-megújítás? Még-hozzá mindez együtt, de páratlan nyelv-magány s a tények könyörtelenségével való szembesülés artisztikuma is egyben. Olyan századkezdő egzisztenciális érzékenység, „amelyik később Heidegger és Jaspers művei révén tudatosodott az európai emberben”. Ezt az Ady-örökséget tartva szem előtt, Németh Lászlóval, Illyés Gyulával, Barta Jánossal kezdődően a mostani kiválóságokig – Szilágyi Istvánig, Sütő Andrásig vagy Nagy Gáspárig, Imre Lászlóig – számos alkotó és gondolkodó mögé állva eszméleti olvasóját az esszékönyv írja.

2.

Három fejezetcím – *A magyarságtudomány útkeresései; Létérdekű irodalomszemlélet; Pillanatképek az ezredfordulón* – segíti a nagyobb gondolatöbökben való tájékozódást, de amint mondani szokás: ezek az elhatárolások valójában összekapcsolások. Az egységes, minden részletében összefüggő kötet gondolatát viszont azonnal ellenérvek kezdik bontogatni. Az önálló esszéírói személyiség önálló befogadói személyiséget igényel, így az olvasó előbb-utóbb érzi, rejtett összefüggések titkainak a tudója kíván lenni.

Nem három fejezet, hanem két alapvető gondolati egység körvonalazódik. Ezek közül az egyik az önazonosság izgalmas kérdése: annak képződése, megőrizhetősége és tudományos megítélése; a másik pedig a népet nemzetté emelő cselekvés mindenkori időszerűsége, létünket érintő folytonossága. Természetesen azonnal látni, hogy ez a kettő is valahol egy, hisz az előbbi létmódja az időhöz köti; az utóbbi pedig ugyanezért nem rögzülhet: folytonos megújulása tagadja a mindig egyazon biztos fogódzót. Kicsit más szemszögből és távolságból nézve úgy is mondhatjuk, hogy nemzeti közösség nélkül nincs szellemében, lelkében felmagasodni tudó ember, csak biológiai lény; ha pedig az egyénekből sorra kihál a nemzeti érzés, eszmék és eszmények nélküli sokasággá alacsonyodik a nemzet.

Az *Irodalom és nemzeti önismeret* című kötetnyitó esszé részben ezen gondolatokat tisztázza. A *magyarságtudomány útkereséseivel* együtt pedig átfogó tudományelméleti és nemzetszemléleti lehetőségeinkben létezésünk alapfeltételeit láttatja meg velünk. De hát mi is az az identitás, mit nevezünk önazonosságnak?

A szerző ennek lényegét Kulcsár Szabó Ernő *A (nemzeti) kultúra – mint változékony üzenetek metaforája – avagy: emlékműve-e önmagának a „hungarológia”?* című tanulmánya alapján magyarázza. Markáns hungarológiaelméletnek, illetve interkulturális tudományelméletnek mondja ezt a „figyelemre méltó kísérletet”, és vele együtt emeli ki, hogy a teoretikus kérdéseknek két mozzanatra kell irányulniuk: a „mindig keletkezésben levő identitásra”, valamint „e képződés dialogikus mibenlétére”. Mert „minden kultúra csak dialogikus helyzetben és mindig valamely másikkal képest mutat föl identitásjegyeket” – idézi egyetértéssel a tanulmányíró, de ki is egészíti megállapítását. Fontosnak mondja, hogy ez a tudományelmélet nem tagadja az identitás meglétét, csupán „a létmódját és szerkezetét érti meg kultúráközi alakzatként”. Ennél a pontnál ajánl létfontosságú kiegészítéseket Görömbei András.

Nilván a főt idézett Adorno-gondolat – a szellemi tapasztalat teóriává rögzülésének a kilátástalansága – is munkál fejtegetése közben, mert meggyőzően tárja elénk azon értékeket is – „a két világháború közötti és a későbbi hungarológiai kísérleteket” –, amelyeket Kulcsár Szabó Ernő „éles” bírálata el kíván vetni. (Mellékesen idézi Rákos Pétert: „A tudomány méltóságán semmiképpen nem esik csorba, ha figyelmét tudományon kívüli szempontok irányítják valamely problémára.”) Egyértelmű, hogy saját helyzetünk és viszonyaink mély ismerete sarkallja a szerzőt. Nem tartja szükség-szerűnek, hogy az önazonosság kérdésének új tudományos igazságai bármit is eltakarjanak vagy kizárjanak, de adottságaink kibontakozásához, helyzetünk jobbátételéhez, a nemzeti tudat megújításához elengedhetetlenek gondolja azokat. A mi saját, belső változásunk és azonosságunk feszültsége éppúgy segíti az identitásképződést, mint az interkulturális kapcsolat – foglalja össze a szerző, és ezzel XX. századi történelmi sajátosságainkat is bekapcsolja a vizsgálódásba. Irodalmunk szép és nagy teljesítményeivel pedig hitelesen tanúsítja ezt a kiegészítést.

Így a kisebbségi magyarság irodalmával, helyzetével, kultúrájának a veszélyeztetettségével szembesülnünk – elengedhetetlen. Ezért aligha lehetne másként, minthogy a nyitófejezet *Az erdélyi magyar irodalom magyarságtudatának elemei, Az anyanyelv védelmének változatai a kisebbségi magyar irodalmakban*, valamint *A kisebbségi magyarság és irodalma az ezredvégen* című tanulmányokkal egészül ki.

De a kötet megszerkesztettsége valóban csupán egyféle összetartó rend. Az identitás kérdése a maga rendje szerint ugyanúgy egybefogja ezt a könyvet. Így lehetséges, hogy Ady Endre önazonossága – „azonossága szembenállás volt, szembenállása azonosság is” – ebben a tekintetben is irányt tud mutatni, s az eddig megnevezett tanulmányok mellé szorosan felzárkózik a *Létérdekű irodalomszemlélet (Emlékezés Barta Jánosra)* és a *Barta János Ady-élménye*. Ez utóbbi egyébként a kötet egyik legizgalmasabb olvasmánya, s nem csak azért, mert a Barta János-hagyatékából előkerült kéziratok nagyban hozzásegítik ehhez. Ady-képünk is jócskán tisztul általa; Ady összetettebb Isten-hite, magyarsága, önazonossága érthetőbbé válik. E két írás egy nagyon rokonszenves tudós elme története is, aki az „irodalomtudományt legalább

annyira tekintette művészetnek, mint tudománynak”. Barta János pályája „az önmagához való hűség és a szellemi nyitottság egységének” a példája is.

A Németh Lászlóról szóló esszékben pedig az önazonosság a személyiség integritásának megőrzésén belül kap igazi távlatot. Ez újabb mindent átfogó adalék az identitáshoz. A *drámaíró Németh László dilemmáiban* a rendkívül összetett emberi lélek feszültségeinek okára is figyel a szerző. A *Szophoklész-naplóra* hivatkozva így fogalmaz: „Antigoné és Élektra egyaránt a kötelesség hősnői, ‘ellentétek és ikercsillagok’, ugyanannak az indulatnak a végleteit élik meg. Az emberben sok ember van: egész menny és pokol. A minőség érvényre jutásáért küzdve tehát az emberi természet antinómiáival is szembe kell nézni.”

„Ellenhős nélküli nagy személyiség.” Különös súlyú és értékű gondolat. Németh László a színpadi hőseit kívánta ilyenné formálni, de saját életének a példájából indult ki. „A Gegenspieler nálam a sors, vagy ha úgy tetszik, az emberiség: az emberi élet kemény alakulás-törvényei” – idéz a szerző Németh László Timár Józsefhez írt leveléből. A személyes ellenfél háttérbe tolását, elszemélytelenítését és annak sorsproblémává történő átminősítését ajánlotta az emberi üdvösségkeresők nagy magyar képviselője. Kell ennél távolosabb, személyt és közösséget egyaránt őrző és emelő – üdvözülési – lehetőség?

3.

A másodikként megnevezett nagyobb gondolati egység, mely az önazonosság mellett az egész esszékötetet átfogja, az a népet nemzetté emelő cselekvés mindenkori időszerűsége. Mondanom sem kell, hogy e cselekvés az „ellenhős nélküli nagy személyiség” fontos tulajdonsága. Ilyen emberekre, a XX. századi magyar irodalom kimagasló alakjaira épül az egész *Irodalom és nemzeti önismeret*. Az alkotók azon csoportjára, „amelyikben különleges közösségi felelősség él. Ezek az alkotók személyes gondjuként élik meg a nemzet sorskérdéseit, ezért különleges szerepük van a nemzeti önismeret alakításában.” Újra ott vagyunk, hogy minden mindennel összefügg.

Az esszékötet időszerűsége ugyancsak összetett. Akár úgy is nézhetjük a legterjedelmesebb, középső részét, a *Létérdekű irodalomszemléletet*, hogy annak megírását kizárólag külső okok motiválták. Hogy Barta János, Németh László és Illyés Gyula születésének századik évfordulója adott alkalmat az életművek mostani vizsgálatára. De a könyv egésze úgyszintén tekinthető pusztá véletlennek: az elmúlt négy esztendőben napvilágot látott írások gyűjteménye a kötet. Ez megdönthetetlen igazság. S mégis mennyire gazdagabbak leszünk e tekintetben is, ha idevonom azt az írást, amely Szilágyi István regényét, a *Hollóidőt* elemzi. Abban a világot s a magyar sorsot kétféle módon magyarázó Terebi Lukács és Fortuna Illés ellentétére figyelő diák végkövetkeztetése a fontos: „Minden, ami bennünket körülvesz, okául szegődhet annak, ami elkövetkezik, holott lehet, véletlenek tánca és ölelkezése az egész”. „Ki tanít meg a véletlent az okkalvalótól különválasztani?” – emeli ki az egész regényre érvényes kérdést Görömbei András.

Vagyis: ki tanít meg minket a sorsfelismerésre? Mi vezethet arra, hogy meglássuk biztos helyünket az „egész menny és pokol” bennünk lakó harca közepette? Nem

kell messzire menni a válaszáért. Hogy a Németh László-i elszemélytelenítés, az ellenfél sorsproblémává történő átminősítése mennyire segít, azt Németh László egész életműve tudja igazolni. Ahhoz pedig, hogy lássuk, ez nem egyedi eset, elég Illyés Gyula magyar sorslátására hivatkozni, mely az Adyéhoz fogható.

Az esszékötet ide vonatkozó három írása – *Illyés Gyula emlékezete, Két fejezet Illyés Gyula szociográfiai munkásságából, Illyés költészete és a nemzeti önismeret* – kapcsán ezért most nem a kínálkozó meggyőző erőre és az élvezetes gondolati, érzelmi telítettségre figyelek, hanem két másik mozzanatra. Ezek közül az egyik az, amikor Illyés ráébred emberi feladatára. Mikor francia verseket írt Párizsban, s „a dadaizmusból a szürrealizmushoz pártoló francia költőket fordította”, mikor tudta, hogy „a francia avantgárd költészet egyik jellegadó személyisége” lehet – és ő mégis más útra lépett.

Ráébredés, ráeszmélés ez, hogy neki „nem kell Afrikába mennie – mint André Gide-nek – ahhoz, hogy a megváltandó emberi nyomorúsággal találkozzon”. A saját népének a sorsa épp elég feladatot ad neki. A másik lényeges rádöbbenés pedig az, hogy a tényekkel való könyörtelen szembesülés mindennél előbbrevaló. Hogy a népnek nemzetté történő átminősülése folytonos feladat, de az minden esetben a tényekkel való könyörtelen szembesüléssel kezdődik. Az önazonosság a pontos önismereten alapszik. Tehát a bennünk lakó egész menny és pokol harcát hogyha erre a pályára állítjuk, láthatjuk, milyen emberi magaslatokat érhetünk el.

Itt érdemes visszatérni *A magyarságtudomány útkereséseiben* megállapítottakhoz. Ahhoz a gondolathoz, hogy identitás létezik, de annak létmódja és szerkezete csak kultúraközi alakzatként értelmezhető. Idézzük fel azt a kiegészítést, mely a saját belső azonosságunk és változásunk feszültségét véli identitásképző mozzanattal, de mindenekelőtt a tényekkel való szembenézés szerepére gondoljunk. Bár a szerző nem mondja ki, de a *Pusztulás, a Magyarok, a Puszták népe* is őt igazolja ebben a kiegészítésben, sőt az egész népi írói mozgalom kialakulása megmagyarázható ezzel az önazonosság-formáló megállapítással. A század egész szociográfiai és esszéírói fellendülésének identitásképző ereje is részben ezen alapult, míg mindezek mögött a trianoni megrázkódtatás nemzeti öntudatot mélyen érintő valósága és időszerűsége állt. „Magyar voltunk mibenlétének problémája mindig akkor erősödött fel bennünk, amikor a magyarság önrézése valamely okból bizonytalanná vált, vagy veszélyeztetve érezte magát” – idézi Görömbei András Babitsot 1939-ből, s ennél aktuálisabb gondolat nem is kell a ezredforduló utáni globalizálódó világot figyelve.

Az egymást erősítő sokféleség, A magyar líra az ezredfordulón s az Utolszor a lyrán? három olyan „pillanatkép az ezredfordulón”, amelyek egymást kiegészítve szélesítik a beszűkülni látszó új kanonizációs irányultságot, és ezzel az esszékötet időszerűsége új távlatot nyer. Az úgynevezett nyelvi fordulat utáni „szövegirodalom” mindenek fölé helyezése ellen sorol érveket a szerző. Felillantja, hogy a „paradigmaváltáshoz” kötött új irodalmi kánon megerősítésére és a „régí” hatályalanítására tett gyors és örömteli kísérletek milyen történelmi, társadalmi múlt származékai lehetnek. Azt is tisztázza, hogy nincs új meg régi kánon, nincs hatályalanítás. De ha mégis lenne, az semmiképp sem előrelépést jelentene, hanem leépítést, leépülést. „A kánon hatalmi eszközs is, szoros összefüggés tételezhető fel valamely nemzet s nemzedék tudata, valamint általában a politikai változás és a kánon között” – idézi a

szerző Szegedy-Maszák Mihályt, és az esszékötet ezen pontjáról beláthatóvá válik a válságszintézissel jelölt időszak megoldatlanul maradt – és átöröklött – gondja. Mert mi egyébre vélhető, hogy Görömbei Andrásnak továbbra is (azóta is) az irodalom autonómiája mellett kell érvelnie. Olyan érzés, mintha még mindig azokkal a nézetekkel szemben hangsúlyozná az irodalom önálló, független voltát, amelyekkel szemben az 1988 körüli években is érvelt; pedig látva látjuk, hogy csupa új irodalomelméleti iskola tudományosan megalapozott irányultságaival folytat párbeszédet.

A kánonok rombolásának és a kánonok őrzésének gondolatait is hasznosítani szeretné ez az irodalomszemlélet. Nem jó és rossz gondolat közt kíván különbséget tenni, hanem az antinómiákban, az őrzés és a rombolás feszültségében úgyszintén önazonossággépző lehetőséget lát. A sokféleséget hirdeti. Ami értéket, szint jelent – meggyőzően bizonyítja –, annak az ezredforduló után is helye van az amúgy igen lassú kánonképződésben. Erről szól a *Fehér Ferenc verseinek újraolvasása* vagy a *Csöndország és árvaöld* (*Buda Ferenc versei*). Az Imre László, Nagy Gáspár, Szilágyi István és Sütő András könyveiről szóló írások pedig a kötet eddig vázolt gondolatiságát átfogóan erősítik meg, pedig nem okkalvaló, hanem merő véletlen az *Irodalom és küldetés*, a *Húsz év a kétezerből*, a *Hollóidő* és az *Erdélyi változatlanságok* szemlézése: ezek is az utóbbi időszakban láttak napvilágot.

* * *

Huszonnégy írás? Három fejezet? Két nagy gondolati egység, vagy egyetlen ok és cél: a létérdek? Az esszékötet gazdag részletessége sok kérdést ébreszt az olvasóban; a részletgazdagság sok válasz is egyben. Összefoglalásában a válságszintézis szó is helyet kér, de a könyv eszméltető igénye ennél nagyobb. Okkalvalóvá rendeződik a sok véletlen: az elmúlt időszak tanulságaival együtt elérkezett a cselekvés ideje – mondja a szerző. „A magyarság a harmadik évezredben sorsdöntő választás előtt áll: vagy összeszedi magát, érvényre juttatja és kibontakoztatja értékeit, helytáll a globalizálódó világban, vagy folytatja XX. századi pusztulásának tendenciáját, és elenyézik, beleolvad az őt körülvevő nemzetekbe, szétszóródik a világban.” És milyen jellemző, hogy azonnal hozzáteszi: „Ennek a pusztulásnak (...) semmiféle racionális oka nincs, a magyarság képességeit tekintve semmivel sem alábbvaló más nemzeteknél.” Tehát megkerüli a siránkozást, a mondvacsínált optimizmustól távol tartja magát, de az élet összes elvét hirdeti.

Önismeret, önazonosság, önkép – egymást követő benső cselekvéssor, amely létérdek is egyben: az egyéni kiteljesedés lehetőségét szolgálhatja, miközben a nemzeti közösség fennmaradást erősíti. Görömbei András az irodalomtudósi érvelés mellett – az esszé műfaji lehetőségeivel élve – még demográfiai adatok sorakoztatásával is ennek felismerését kívánja elérni: mindenképp jó cselekvésre buzdító olvasmány ez a könyv. A szerző tárgya iránti szeretetével az irodalomtudományt mint szakmát is vonzóvá teszi.

Az új kötet otthonosság-igényével megbízható magyar kalauz egy olyan európai világ alakulása közepette, ahol a művészeteknek és a tudománynak egy jelentős része az ember szellemi és lelki felemelkedésében, valamint nemzeti sajátságainak őrzésében – nem érdekelt.

PENCKÖFER JÁNOS

AUTONÓMIA-TÖREKVÉSEK KÁRPÁTALJÁN

(Monográfia, befejező rész)

19. A Tisza-melléki járás

A kárpátaljai autonómia-törekvések szótárában eddig nem szerepelt a Tisza-melléki járás, mint adminisztratív területi egység. Névadója és eszméjének kezdeményezője a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség.

Az újonnan elképzelt formáció iránti igény bejelentésére a KMKSZ választmányának 1999. december 12-i ülésén került sor, amikor is ez a testület nyilatkozatban fogalmazta meg aggodalmait „*az ország (Ukrajna – a szerk.) kisebbségpolitikájában megnyilvánuló tendenciákkal*” kapcsolatban. Ez a nyilatkozat leszögezi, hogy a választmány a Szövetség programjával, illetve a kisebbségek jogairól szóló magyar–ukrán közös nyilatkozattal összhangban úgy véli, „*a kárpátaljai magyarság jogainak teljes körű érvényesítése csupán a megfelelő kollektív státusz birtokában lehetséges, amely létrehozna a magyar kisebbség döntéshozó és végrehajtó szerveit, s amely egy, a magyarok lakta településeket magába foglaló adminisztratív egység területi bázisán nyugodna.*”

Ez a nyilatkozat bombaként robbant a kisebbségi kérdésekkel foglalkozó, négy nappal később ülésező Ukrán–Magyar Kormányközi Vegyes Bizottságban; a leghevesebb vitát a KMKSZ frissen beterjesztett javaslata váltotta ki, mely szerint az ukrán törvényekkel és az Ukrajnában esedékes közigazgatási reformmal összhangban „*Kárpátalján alakuljon a vidék tömbmagyarsága által lakott települések zömét magába foglaló közigazgatási egység.*”

Kovács Miklós akkori parlamenti képviselő, a KMKSZ elnöke azzal indokolta a javaslat benyújtását, hogy a Szövetség már minden törvényes lehetőséget kipróbált vagy végiggondolt, s mivel az ukrán kormány nem teszi lehetővé a kisebbségek területi autonómiáját, egyedül ez a kitörési lehetőség kínálkozott. A KMKSZ az általa elképzelt új közigazgatási egység központjaként Beregszászt nevezte meg, s a létrehozandó járásban érvelése szerint a kárpátaljai magyarság 72 százaléka élne.

A vegyes bizottság tagjai tudomásul vették azt a bejelentést is, miszerint az 1989-es népszavazás adataira alapozva, a határait kijelölő térképpel együtt elkészült a szóban forgó közigazgatási egység tervezete, s már csak az ukrán államfő pozitív válasza hiányzik a KMKSZ hozzá eljuttatott folyamodványára. 2000. január 22-én a KMKSZ elnöksége nevében Kovács Miklós levélben kérte Leonid Kucsma elnököt, hogy „*támogassa a magyar többségű adminisztratív területiális egység (Tisza-melléki járás) kialakítását Kárpátalján*”. Két hét múlva a KMKSZ Beregszászon ülésező választmánya megvitatta az új közigazgatási egység kialakításáról elkészített tervezetet, amelyet a *Kárpátaljai Szemle* februári száma teljes terjedelemben publikált. A széles nyilvánosság e lapszámból ismerhette meg Gulácsy Géza „*Feljegyzés a magyar többségű kárpátaljai településeket magába foglaló*

adminisztratív egység létrehozásáról” c. tanulmányát, valamint Kovács Miklós Leonyid Kucsamához írt levelét a Tisza-melléki járás létrehozásával kapcsolatban.

Ezekről a fejleményekről szinte első kézből értesült az Ukrajnába látogató akkori magyar miniszterelnök, Orbán Viktor, aki részt vett a KMKSZ február 26-án Beregszászon lezajlott XI. közgyűlésén. A közgyűlés legfontosabb napirendi kérdései közt a *magyar oktatás helyzetével és a térség magyar településeit magába foglaló új közigazgatási egység létrehozásának tervével* kapcsolatos problémák megvitatása szerepelt.

Ezt követően a KMKSZ Kijevben folytatta „támadó hadműveletét” az elképzelés megvalósítása érdekében. Április 27-én Kovács Miklóst fogadta Volodimir Litvin, az elnöki adminisztráció vezetője. Ezen a találkozón megbeszéléseket folytattak a kárpátaljai magyarság helyzetéről, problémáiról, valamint a Tisza-melléki járás kérdéséről. A megbeszélés eredményeiről Kovács Miklós a KMKSZ választmányának május 14-én Nagyszőlősen megtartott ülésén számolt be. Ekkor a testület újabb döntést hozott a Tisza-melléki járás ügyében: mivel az új járasok létrehozása az Ukrán Legfelsőbb Tanács jogkörébe tartozik, megbízta Kovács Miklóst, hogy parlamenti képviselőként a parlamentben tájékoztódjék ebben az ügyben. Ivan Pljuscs, Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának elnöke június 27-én fogadta hivatalában Kovács Miklóst, és a Tisza-melléki járás kérdéséről meghallgatott tájékoztató után ahhoz *megértéssel viszonyult*.

Kárpátalján erősen megoszlottak a vélemények. A KMKSZ-el szemben álló helyi magyar civil szervezetek a sajtóban nem fejtették ki sem elítélő, sem támogató álláspontjukat. A BMKSZ programja az 1991-ben elfogadott beregszászi autonóm formáción kívül más elképzelést nem támogat. Ugyanakkor a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közossége már február 28-án *támogató* nyilatkozatot tett közzé a sajtóban a Tisza-melléki járás létrehozásával kapcsolatban, s ezzel egy időben sajtópert indított a *Sztribna Zemlja* c. lap ellen, amelynek szerkesztőségi cikke negatívan taglalta a Tisza-melléki járás ügyét, emellett a kárpátaljai magyarságot sértő módon fogalmazva így írt: *„akinek nem tetszik Kárpátalján az ukrán élet, vegye a botját és költözzön Magyarországra, vagy menjen vissza Távol-Keletre, ahonnan a magyarok ősei jöttek.”*

Közben a Tisza-melléki járás létrehozását ellenzők tábora aktivizálta magát, hallatni kezdte hangját a helyi sajtóban. A *Kárpáti Igaz Szó* május 20-án közölte 30 beregszászi járási polgármester közös, tiltakozó nyilatkozatát Kovács Miklós Ukrajna elnökéhez intézett levelével kapcsolatban, amelyben a képviselő egy új közigazgatási egység kialakításának támogatását kérte. *„Kialakítása – áll a nyilatkozatban – felborítaná a Kárpátalján kialakult állapotokat, éppen ezért felvetését nem tartjuk időszerűnek, mivel ez magát a magyar kisebbséget érintené hátrányosan: gazdaságilag, közigazgatásilag, kulturálisan... A Kucsma elnökhöz intézett levél nem a Kárpátalján élő, egyre inkább fogyó magyarság érdekében fogalmazódott meg, ezért nem támogatjuk, s erre hívjuk fel Kárpátalja valamennyi józanul gondolkodó állampolgárát.”*

Az egyre erősödő tiltakozás ellenére a KMKSZ nem hátrált meg. 2001. április 1-én Beregszászon lezajlott a Szövetség XII. közgyűlése, ahol elnöki beszámolójában

Kovács Miklós a *KMKSZ* legnagyobb súlyú politikai céljának továbbra is a kárpátaljai tömbmagyarság településeit átfogó Tisza-melléki járás létrehozását nevezte. Véleménye szerint csak így érhető el, hogy a kárpátaljai magyarok a lehető legnagyobb mértékben vehessenek részt saját sorsuk irányításában, s ezáltal biztosítható maximálisan a kárpátaljai magyarság megmaradása; márpedig a *KMKSZ* legfontosabb célja a kárpátaljai magyarság megmaradása.

20. Autonómia-törekvések – zsákutcában

2001. december 1-én a MÉKK *Autonómia-törekvések Kárpátalján a XX. században, avagy a kárpátaljai autonómia-törekvéseknek belátható időn belül semmi esélyük a sikerre?* címmel konferenciát szervezett a beregszászi járási Gáton. Az adott témakörben vitaindító jelleggel fejtették ki véleményüket a szervezők által felkért kutatók, közösségi vezetők: Dupka György, Zubánics László, Fodó Sándor, Fülöp Lajos, dr. Botlik József, Gajdos István.

Az autonómia-törekvések lehetőségeiről zajló vitában Gajdos István, a beregszászi járási közigazgatási hivatal akkori elnöke kifejtette meggyőződését, mely szerint „a kárpátaljai magyarság látszatsemlegessége, az, hogy egyetlen politikai erőhöz sem csatlakoztak, vagy nem kérték fel azokat ügyük képviselőire, ez okozta az autonómia-törekvések kudarcát. A kárpátaljai magyarságnak nem szabad kivonnia magát az ukrainai politikumból, ami ugyan kockázattal jár, de aki nem kockáztat, az nem is nyer. Egyes politikai erők 'felmelegítették' az 1991-es elképzeléseket, Tisza-melléki járást kreáltak belőle. Annak felvetése óta már egy esztendő telt el, de a mai napig egyetlen számítás, gazdasági hatástanulmány sem készült a témában.”

A kérdésben előadóként felkért Kovács Miklós parlamenti képviselő, a *KMKSZ* elnöke sajnálatos módon nem vett részt a konferencián, de miután a kárpátaljai magyar sajtó, közte a *Kárpáti Igaz Szó* publikálta Gajdos István előadásának szövegét, arra Brenzovics László, a *KMKSZ* alelnöke *Politika vagy szerencsejáték* címmel negatív hangvételű ellencikkkel reagált a *Kárpáti Igaz Szó* 2001. december 13-i számában.

A gáti konferencia résztvevői felhívással fordultak valamennyi kárpátaljai lakoshoz, magyarokhoz és nem magyarokhoz, hogy „Örökre őrizzék meg azok emlékét, akik a kárpátaljai nép autonómia-törekvésének küzdelmében halált megvető bátorsággal részt vállaltak, ezért az eszméért többen életüket áldozták, szembefordultak a mindenkori hatalommal. Őrizzük meg azok emlékét is, akiknek a különböző diktatúrák testi fenyegetést, gyötrelmes lágeri kinszenvedést és hozzátartozóknak lelki megrázkódtatást okoztak. Éppen ezért bátran kövessük ma is azokat, akik az autonómia fátyla-lángját tovább viszik, hogy az európai demokrácia térhódítása egyszer s mindenkorra száműzze a megtorlást, a rettegést, a kisebbségi diszkriminációt stb. az itteniek életéből.”

Ezt a gondolatot fejtette ki újévi üzenetként Kovács Miklós, a *KMKSZ* elnöke a *Kárpátalja* 2002. január 4-i számában, amikor a vele készült interjúban bejelentette: elkészült a *KMKSZ* választási programja. „A magyarokat közvetlenül érintő részt illetően a program az oktatásra és az öngazgatásra összpontosít. Röviden összefog-

lalva: továbbra is kiállunk amellett, hogy megvalósítsuk a Tisza-melléki járást, illetve a magyar tankerületet” – nyilatkozta Kovács Miklós.

A 2002. évi parlamenti választásokon tehát a Tisza-melléki járás ügye kiemelt helyen szerepelt Kovács Miklós, a KMKSZ parlamenti képviselőjelöltjének programjában, ám a 72. sz. választókerület szavazópolgárait nem hozta lázba, a többség közömbösen viszonyult hozzá. A vegyes lakosságú településeken sem a ruszinok, sem az ukránok nem támogatták Kovács Miklós *„csak magyar ügyként kezelt”* programját. Ugyanakkor a Tisza-melléki járás ügye a magyarok körében sem vált közös ügygé, nem kovácsolta egységbe a kárpátaljai magyarságot, inkább elmélyítette az ellentéteket a vezető értelmiség, a magyar és nem magyar lakosság körében is. Többek közt ez a körülmény is hozzájárult Kovács Miklós választási vereségéhez Gajdos Istvánnal szemben, akinek programja új filozófiára épült: az egymásra utalt nemzetiségeket, népeket tudta megszólítani a közös otthonteremtés reményében.

A Tisza-melléki járás – mint megvalósíthatatlan, irreális követelés – ügyét törölték az Ukrán–Magyar Kormányközi Vegyes Bizottság jegyzőkönyv-tervezetéből.

21. Reális lehetőség: a nemzetiségi kulturális autonómia

Az ukrán jogalkotásban több mint egy évtizede megoldásra vár – többek közt – a *nemzetiségi kulturális autonómiára való jogosultság érvényesítésének jogi szabályozása*. Ezt a feladatot először dr. Tóth Mihály, az Ukrán Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézetének munkatársa, a jogtudományok kandidátusa, az UMDSZ egykori elnöke vállalta fel. Kutatásainak részeredményeit az országos szövetség elé tárta. A nemzetiségi kulturális autonómia ügyét – stratégiai feladatként – Gajdos István is választási programjába emelte.

2002 szeptemberében az UMDSZ társelnökeinek kezdeményezésére, Gajdos István parlamenti képviselő elnökleivel létrejött a *nemzetiségi kulturális autonómia törvénytervezetét előkészítő bizottság*. Ugyanazon év december 7-én Gajdos Istvánt az UMDSZ elnökévé is megválasztották, s az ukrán parlament migrációs, emberjogi és nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó bizottságának titkáráként azóta legfontosabb céljainak egyike a nemzetiségi kulturális autonómiáról szóló törvénytervezet kidolgozása, elfogadtatása és gyakorlati megvalósítása.

2002 decemberétől az UMDSZ mint az egyetlen országosan bejegyzett magyar érdekvédelmi szervezet vette át az autonómia-törekvések stafétabotját. A 2003. július 12-én lezajlott első kongresszuson tucatnyi egyéb dokumentum mellett elfogadták az UMDSZ Programját, amely a nemzetiségi kulturális autonómia jogi megfogalmazását és törvényhozás útján történő érvényesítését alapvető stratégiai feladatai közt jelölte ki.

A célként kitűzött nemzetiségi kulturális autonómia megvalósítása révén kialakulhat az ukrainai magyarság saját intézményrendszere, az Ukrainai Magyar Nemzeti Tanács, amely *irányító szerepet töltené be az oktatás, a művelődés, a tájékoztatás, a hagyományörzés és műemlékvédelem területén*. A nemzetiségi kulturális autonómiát az ukrainai magyar közösség által választott köztestületek gyakorolnák. A magyar nemzeti közösség önkormányzata, illetve az Ukrainai Magyar Nemzeti Tanács a szabad identitás elvét érvényesítő regisztráción alapuló választási névjegyzék és az

ennek alapján megtartott általános, titkos és közvetlen választás útján jönne létre, amelynek szabályosságát külön törvény alapján az állam szavatolná.

Stratégiai céljainak elérése érdekében az UMDSZ globális és lokális programokat indított el:

a) Együttműködés az országos nemzetiségi szervezetekkel

A kulturális autonómia törvénytervezetének megalkotása, elfogadtatása és megvalósítása létérdeke minden Ukrajnában működő országos nemzetiségi szervezetnek. Ez a körülmény teszi hangsúlyosan szükségessé a munkakapcsolatot – többek közt – a krími tatár, a lengyel, örmény, zsidó, román, stb. – szervezetekkel. Velük, mint szövetségeseikkel, az UMDSZ tapasztalatokat tud cserélni az autonómiáért folytatott küzdelemben; a legfontosabb kérdésekben parlamenten belül és kívül egyaránt hatékonyabban tudnak kiállni egymás mellett.

b) Együttműködés a lokális partnerekkel, illetve a megyében működő nemzetiségi szervezetekkel

Az UMDSZ a nemzetiségi kulturális autonómia megteremtése érdekében keresi az együttműködés lehetőségét. Nem rekeszt ki a soraiból senkit azért, mert tagja más ukrainai politikai tömörülésnek, magyarságszervezetnek. Egyedül a szélsőséges nézeteket valló, gáncsoskodó, konfrontációt kereső személyeket tartja nemkívánatosnak. Gyűjtőszervezet kíván maradni, hiszen a 48 milliós Ukrajnában csak akkor tud eredményt felmutatni az érdekvédelemben, ha egységbe tömörül. Kárpátján, illetve Ukrajnában alig van olyan szakmai és más jellegű civil szervezet, amelyikkel ne ápolna szoros kapcsolatot, vagy amelyik ne lenne az UMDSZ kollektív tagja. Az UMDSZ-hez tartozó szakmai szervezetek munkájának eredményeit az anyaországban elismerik: a megalakulásának 10. évfordulójához érkező MÉKK-et például Kisebbségeért Díjjal tüntette ki Medgyessy Péter, a Magyar Köztársaság miniszterelnöke. Mindemellett az UMDSZ gyümölcsöző kapcsolatot alakított ki a történelmi egyházakkal is.

c) A magyar–magyar kapcsolatok ápolása

Az UMDSZ gyakorlatilag minden mérvadó határon túli magyar szervezettel, párttal jó kapcsolatokat alakított ki a MÁÉRT csúcstalálkozóin és szakbizottságainak munkájában. Az általa felvetett javaslatokat a MÁÉRT-beli partnerek szinte minden esetben figyelembe vették. Olyan tekintélyes pártokkal, mint a Romániai Magyar Demokrata Szövetség, a szlovákiai Magyar Koalíció Pártja, a Vajdasági Magyar Szövetség, a szlovéniai, horvátországi, valamint a nyugati magyar érdekvédelmi szervezetekkel is azonos véleményen van a magyarság szempontjából sorsdöntő kérdésekben, a szülőföldön való maradás programjának megvalósításában.

Az UMDSZ a többi Kárpát-medencei és a nyugati magyar szervezetekkel együtt külön nyilatkozatban támogatja a délvidéki magyar pártok által felvetett magyar állampolgárság odaítélésének ügyét, illetve a kettős állampolgárság kérdésének a MÁÉRT elé terjesztését, jogi rendezését a magyar törvényhozás által. Ugyancsak figyelemmel kíséri és támogatja az erdélyi, délvidéki és más magyar közösségek érdekképviselteinek autonómia-kezdemenyezéseit. Emellett úgy véli, csakis a bölcs és kiszámított lépések taktikájával, a megosztottságon felülemelkedve, felelőtlen ámitások nélkül, egymással szövetkezve érhető el az a történelmi pillanat, amikor

lehetővé válik a különböző autonómia-formációk törvényes megteremtése.

d) Az összekötő kapocs szerepében

Az UMDSZ arra törekszik, hogy élő kapcsolat alakuljon ki közte és a magyarországi parlamenti pártok közt, valamint kölcsönösen előnyös viszony a különböző minisztériumokkal. Az eddigiek során számos ukrainai, ezen belül a kárpátaljai magyarság számára nagy fontossággal bíró problémát sikerült megoldania. Programjából eredően sikerült eleget tennie az Ukrajnát és Magyarországot, az itt élő magyarságot és az anyaországot összekötő kapocs szerepének. Több minisztériummal kötött együttműködési megállapodást, aktív szerepet vállalt a kisebbségi vegyes bizottság munkájában, eredményeket ért el a regionális együttműködés terén, hozzájárul a két szomszéd megye (Kárpátalja és Szabolcs-Szatmár-Bereg) közgyűlése által jóváhagyott együttműködés koncepciójának valóra váltásához, az anyaország ukrainai tekintélyének növeléséhez. Ukrajna és Magyarország az UMDSZ hathatós közreműködésével állapodott meg arról, hogy az anyaországba utazók ingyenesen jussanak vízumhoz.

e) Az UMDSZ jövőképe

Az ukrainai politikai rendszer hamarosan befejeződő reformját az UMDSZ a szülőföldön maradó magyarság érdekében kíséri figyelemmel és támogatja azt, mint ahogy a gazdasági fellendülést, a munkahelyek számának gyarapodását, az életszínvonal emelkedését is szorgalmazza. Kiáll az államirányításban szerepet vállaló magyar személyiségek mellett, mert úgy véli: nem bűn, hanem erény, ha valaki részt követel a játékszabályok megfogalmazásából. Az UMDSZ tehát minél több magyar képviselőt, polgármestert, közigazgatási alkalmazottat kíván, s mindent megtesz e cél elérése érdekében.

„Az UMDSZ célja, hogy a tudás elfoglalja az őt megillető helyet. Kárpátalja óriási változások előtt áll. Két óriási politikai és gazdasági rendszer határvidékévé válik, s elsősorban rajtunk múlik, profitálunk-e ebből az unikális helyzetből, vagy átalakulunk kiszolgáló személyzetté... Amit erő és hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszahozhatják – jelentette ki 1861-ben Deák Ferenc. E gondolat, melyet tanácskozásunk jelszavává tűztünk, máig érvényes. Legfeljebb azzal kell kiegészítenünk, hogy az időt gyorsítani, a szerencsét pedig befolyásolni lehet. Munkával, tárgyalásokkal, együttműködéssel. Miként, egyáltalán nem mellékesen, cselekedte annak idején a haza bölcsé jómagá is. Megmaradunk, és emelt fővel maradunk meg. Minőségileg megújul, az összmagyarságot nemcsak számszerűen, hanem értékeivel is nemesebbé tevő magyar nemzetrészként” – fogalmazta meg a jövőképet Gajdos István az UMDSZ I. kongresszusán.

22. Miért éppen nemzetiségi kulturális autonómia?

Másként fogalmazva: miért nem territoriális?

A válasz egyszerű: bár az utóbbival kapcsolatban Kárpátalján többször is népszavazást tartottak – Ukrajna jelenlegi törvényei nem teszik lehetővé annak létrehozását.

2003 szeptemberében Ungváron megtartották a magyar–ukrán vegyes bizottság 12. ülését, amelynek jegyzőkönyvében az ajánlások közt helyet kaptak azok a törvénytervezetek, amelyeknek elfogadtatásán Gajdos István parlamenti képviselő jelenleg is dolgozik. Ezek közül a nemzetiségi kulturális autonómiáról szóló törvénytervezet a legfontosabb. Mindez azt jelenti, hogy az említett ülésen áttörés történt olyan kérdésekben, amelyek ügyében korábban érdemi előrelépés nem volt tapasztalható.

A nemzeti azonosságtudat megéléséhez megfelelő törvényi-jogi háttér szükséges. Az érvényes jogi bázis azonban Ukrajnában nem felel meg napjaink követelményeinek, hiszen az adott nemzeti közösség semmilyen ráhatással nem bír a végrehajtott szervek vele kapcsolatos döntésére. Gajdos István úgy véli, ebből a helyzetből a kiutat az *egységes nemzeti önkormányzati rendszer kialakításával a nemzetiségi kulturális autonómia jelentené*, éspedig a Magyar Köztársaságban alkalmazott gyakorlathoz hasonlóan, ahol a különféle kisebbségi önkormányzatok teljes jogkörrel vesznek részt ügyeik intézésében, etnikulturális szükségleteik kielégítésében.

A Gajdos István által kidolgozott törvénytervezet szavazásra való előkészítése, megvitatása folyamatban van, s 2004-ben valószínűleg szavazásra kerül a Legfelsőbb Tanácsban.

Időközben, 2003. szeptember 29-én kelt rendeletével Leonyid Kucsma Gajdos Istvánt az államfő mellett működő, az országos nemzetiségi szervezetek vezetőiből álló tanácsadó testület elnökévé nevezte ki. Az ország függetlenné válása óta magyar nemzetiségű politikus még nem töltött be ilyen magas tisztséget Ukrajnában. Gajdos István tovább aktivizálta tevékenységét a nemzetiségi szervezetek körében: Olekszandr Feldmann parlamenti képviselő-kollégájával közösen kidolgozta az ukrainai nemzeti kisebbségekről szóló törvény új szerkesztésű tervezetét, amely többek közt immár előíranyozza a *nemzetiségi kulturális autonómiára való jog törvény általi garantálását*.

2003. október 16-án Gajdos István a *Kárpáti Igaz Szónak* nyilatkozva elmondta: „Szükség van a törvény módosítására. A jelen tervezetnek nem tapsolt ugyan mindenki, de a kisebbségi szervezetek vezetői alapján véve elfogadják. Ez a törvénytervezet jobb, mint az 1992-ben elfogadott, és a kormány által most benyújtottnál is korszerűbb. A nemzetközi normatívákhoz, szerződésekhez igazodó tervezetet reményeink szerint két hónapon belül napirendre tűzi a parlament, s a vitában számítunk a többség támogatására.”

23. Az Ukrajnai Nemzetiségi Szervezetek második fóruma

Az autonómia-törekvés szempontjából a 2003. november 18-án tartott tanácskozás igen fontos mérföldkőnek számít: 600 nemzetiségi szervezet közel 1200 képviselője előtt Gajdos István előadást tartott a kisebbségeket foglalkoztató aktuális kérdések tárgykörében. Többek közt kihangsúlyozta, hogy az adott témakörben jelenleg központi kérdésnek kell tekinteni az ukrainai nemzeti kisebbségekről szóló törvény új szerkesztésű szövegének elfogadását, hiszen az érvényes jogszabály

„elavult, országunk az eltelt időszak folyamán számos olyan nemzetközi egyezményhez csatlakozott, amelyek új szabványokat rögzítenek a nemzeti kisebbségek védelme terén.” Előadásában kitért a nemzetiségi kulturális autonómia megteremtését célzó jogszabálytervezet előkészítésére is, amely tartalmazza *a nemzeti kisebbségek önkormányzatainak kialakítását.*

A fórum más előadói és felszólalói, köztük Hennagyij Udovenko parlamenti képviselő, a Legfelsőbb Tanács emberjogi, és a nemzeti kisebbségek közötti kapcsolatok kérdéseivel foglalkozó bizottságának elnöke, Hennagyij Moszkal, a nemzetiségi és migrációs bizottság elnöke, valamint parlamenti képviselők és a nemzetiségi szervezetek küldöttei szintén elemezték a kisebbségekre vonatkozó hatályos jogszabályokat, s kifejezték álláspontjukat, mely szerint *„szükség van a deklarált kisebbségi jogok érvényesítésére és jogi védelmére, a nemzetiségi kulturális autonómia törvényi alapjainak megteremtésére, a nemzetiségi szervezetek garantált állami támogatására.”*

Az ukrainai nemzetiségi szervezetek országos fóruma ily módon zöld utat nyitott a nemzetiségi kulturális autonómia és a nemzeti kisebbségek önkormányzatai kialakítása törvényi alapjainak megteremtése felé, illetve támogatta a nemzetiségi kulturális autonómiára való jog törvényi általi garantálását.

Záradék

A XX. század elején kezdődő kárpátjai autonómia-törekvések a XXI. században sem kerültek le történelmünk napirendjéről. Az autonómia valamilyen formációjának megvalósítását távlati célként minden mérvadó magyar érdekvédelmi szervezet programja tartalmazza, ám a cél elérését az egymással szemben álló szervezetek eltérő módon képzelik el. Az autonómia ügye az ukrán parlament magyar nemzetiségű képviselőinek választási programjaiban sem egyformán szerepelt.

A kijevei törvényhozásban először Tóth Mihály független parlamenti képviselő, az UMSZ elnöke tett kísérletet (sikertelenül) az autonómia kérdésének felvetésére (1994–1998-as ciklus), később pedig (1998–2002-es ciklus) Kovács Miklós, a KMKSZ elnöke, ugyancsak független parlamenti képviselő. Az autonómia kérdését mindketten hagyományosan magyar és kárpátjai ügyként kezelték. A múlt század 90-es éveinek elején még együttműködtek a KMKSZ-ben, később elvi síkon szembefordultak egymással. Tisztában voltak azzal, hogy a népszavazásokon igényelt kárpátjai különleges gazdasági övezetről és a Beregszász központú magyar autonóm nemzetiségi körzetről kidolgozott törvénytervezetek az ő szívós parlamenti erőfeszítéseik ellenére sem kerülhettek magasabb szinten elfogadásra, elsősorban Ukrajna új, a területi autonómiát elvető alkotmánya, valamint az ukrán parlamenti képviselők túlnyomó többségének autonómia-ellenessége miatt.

E zárukutatóból kiutat keresve, Tóth Mihály a szabad gazdasági övezetben, majd az országosan, törvény által garantált kulturális autonómiában, Kovács Miklós pedig, az adminisztratív-territoriális reformban reménykedve, a Tisza-melléki járásban kezdett gondolkodni. Az autonómia-törekvésekkel kapcsolatos ügyek állását értékelve

Kovács Miklós úgy véli, „Magyarországnak 'védhatalmi szerepet' kell vállalnia a szomszédos országokban élő magyar közösségek felett, ez egyfajta biztosítékot jelentene kezdeményezéseikhez... A kárpátaljai magyar közösségnek autonómia-törekvései során tekintettel kell lennie 'Ukrajna politikai valóságára', arra, hogy az országot ma csoportérdekek autonómiái uralják.” (Kárpátalja, 2003. október 3.)

A 2002-ben kezdődő parlamenti ciklusban Gajdos István lett a kárpátaljai magyarság képviselője, aki Tóth Mihály szakmai támogatásával, ám elődeitől eltérően, újszerű megközelítésben, jelesül a nagyszámú ukrainai nemzeti kisebbségek érdekeivel összehangoltan vetette fel a nemzetiségi kulturális autonómia kérdését, illetve más, a kisebbségek létérdekeit szolgáló ügyeket. A kulturális autonómia általa kidolgozott koncepcióját Gajdos István ismertette a magyar kormánykörökben, szakértők véleményét kérte ki, tanulmányozta a magyarországi kisebbségek önkormányzati rendszerét, s annak több elemét beépítette a készülő törvénytervezetbe. Az alapos, rendkívül körültekintő előkészítő munka – bízunk benne – meghozza a maga gyümölcsét, a törvénytervezet törvénné válik, a kulturális autonómia intézménye megvalósul.

Az elérni kívánt cél, a kárpátaljai magyarság kulturális autonómiájának megvalósulása mindenképpen történelmi jelentőségű esemény, fordulópont lenne a Kárpát-medencei magyar közösségek életében, hiszen a trianoni szerződés folytán az *anyaországtól elbitorolt területeken mindmáig sehol, semmilyen autonómia-formáció sem működik*. A határon túli magyar szervezetek képviselői eltérően ítélik meg az autonómia-formációk kialakítását az adott államokban, de abban egyetértenek, hogy ez irányú törekvésekben *szükség van az anyaország támogatására*. Hódi Sándor vajdasági közíró a Kárpát-medencei magyar közösségek helyzetét elemezve így fogalmazott: „*A kettős állampolgárság és a státustörvény szorgalmazása önmagában csupán pótcselekvés, a jelentősége csak akkor domborodhatna ki, ha kellő fundamentumra, nevezetesen az autonómiára épülne... Az Európa Tanács és a strasbourgi közgyűlés júniusi állásfoglalása szerint a területi és kulturális autonómia különböző formái hozzásegítenek az adott államon belüli feszültségek fokozatos feloldásához.*”

A feladat tehát nem más, mint a Deák Ferenc által említett időt gyorsítva, a kedvező szerencsét befolyásolva, szövetségeseiket keresve és győzködve tegyük dolgunkat a bő nyolcvan éve vajúdó kárpátaljai autonómia-törekvések valóra váltásáért, mert csakis annak kivívása képes feloldani a magyar közösség lelkében a Trianon-okozta feszültséget, s a törvény erejével szolgálja más ukrainai nemzetiségek megmaradását is.

MŰVELŐDÉSI ÉLETÜNK KRÓNIKÁJA

2003. október–november–december

ELISMERÉSEK

❖ **Matl Péter** munkácsi szobrászművészt, alkotói tevékenységének elismeréseként, a *Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjével* tüntették ki. A kitüntetést **Bálint-Pataki József**, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke adta át Beregszászon, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola névadó ünnepségén.

❖ **Dr. Holló József** vezérőrnagy-főigazgató a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézete és Múzeum alapításának 85. évfordulója alkalmából Budapesten emléklapot és emlékérmet nyújtott át **Dupka Györgynek**, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége elnökének.

❖ Beregszászon a közelmúltban felújított Arany Páva étteremben megtartották a beregszászi vállalkozók nyolcadik bálját, ahol az idén is kiosztották a *Köszönet-díjakat*. A díjban ezúttal azok részesültek, akik a tulajdonukban lévő régi épületeket visszaállították eredeti pompájukba, köztük: **Csizmár Béla** a KMTF kollégiuma (egykori Barátság Szálló), **Fabrizio Colpo** a ruhagyár épületének (egykori Hangya bevásárlóház), **Mikola Jakimec** az Arany Páva étterem (egykori Üri Kaszinó) felújításáért. Az idei *Életmű-díjat* **Garanyi József** festőművésznek ítelték oda.

❖ **Medgyessy Péter**, a Magyar Köztársaság miniszterelnöke *Kisebbségekért Díjjal* tüntette ki a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségét. A kitüntetéssel együtt járó oklevelet és emléklapoktetet az Országház Vadásztermében vette át **Dupka György**, a MÉKK elnöke.

❖ A kárpátaljai megyei tanács ülésén **Ivan Rizak** kormányzó virágeszkor kíséretében átadta az *Oktatásügy Érdemes Dolgozója* állami kitüntetést **dr. Orosz Ildikónak**, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség elnökének.

❖ A kárpátaljai civil szervezetek vezetőinek hagyományos csúcstalálkozóján **Ivan Rizak** kormányzó átadta a megyei állami közigazgatás és megyei tanács díszokleveleit azoknak a kisebbségi személyiségeknek, akik az év folyamán kiemelkedő jelentőségű tevékenységet fejtettek ki. A kitüntetettek közt volt **Horváthné Somogyi Ilona**, a Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöke.

ESEMÉNYNAPTÁR

Október

❖ A KMKSZ Ifjúsági Szervezete történelmi Rákóczi-bált szervezett a munkácsi várban, ahol a vendégek egy része a fejedelem korát idéző ruhákba öltözött, korabeli zene szólt.

❖ **Dr. Holló József** vezérőrnagy-főigazgató, **dr. Ravasz István** alezredes, a hadisír-gondozó iroda vezetője és **dr. Bíró Andor** irodavezető-helyettes személyében vidékünkre látogatott a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézete és Múzeum küldöttsége. Látogatásuk célja a második világháborúban elesett magyar honvédek nyughelyének felkutatása, a még meglévő sírkertek, temetők állapotának felmérése volt. A küldöttség **Varga Attila** konzul és **Dupka György** MÉKK-elnök kíséretében felkereste a Szolyvai Emlékparkot, megkoszorúta az egykori katonák és tisztek sírjait a beregszászi temetőben. E sírok felkutatása **Sepa János**, a Bereg-vidéki Múzeum igazgatója nevéhez fűződik, akinek munkássága elismeréseként dr. Holló József egy Károly Róbert-szobrocskát nyújtott át.

❖ Kárpátaljára látogatott **Leonyid Kuksma** államfő. Többek közt a zömében magyarok lakta 72. számú választókerület településeit kereste fel, ahol a külföldi befektetők sok száz embernek biztosítanak munkát és megélhetést. Az államfő kíséretében volt **Gajdos István** parlamenti képviselő is.

❖ Az aradi vértanúk emléknapjának előestéjén a budapesti Csodaszarvas Egyesülettel közösen emlékműsort szervezett a MÉKK és annak ifjúsági tagozata. Az Ungvári Bródy András Művelődési Központban megtartott rendezvényen fellépett **Bartha Levente** székelyudvarhelyi előadóművész, **Szőllősy Csaba** budapesti tanár, verset mondott **Rezes Katalin** és **Dupka Nándor**. Ez alkalomból megkoszorúzták az ungvári Kálvárián, illetve a Szobránc utcában elhelyezett emléktáblákat.

Az UMSZ helyi szervezete a munkácsi várbán emlékezett meg az aradi vértanúkról. Jelen voltak: **Viski János**, a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusának vezető konzulja, **Gajdos István** parlamenti képviselő, az UMSZ elnöke, **Zubánics László**, az UMSZ Országos Tanácsának elnöke, **Kőszeghy Elemér** és **Dupka György** alelnökök, **Turóczy István**, az ungvári városi szervezet alelnöke, **Szanyi Béla**, a járási szervezet ügyvezetője, **Ádám Barnabás**, a Kárpátaljai Magyar Gazdaszövetség elnöke, **Szőllősy Csaba**, a budapesti Csodaszarvas Egyesület vezetőségi tagja, **Bartha Levente** székelyudvarhelyi előadóművész. Beszédet mondott **Zubánics László** és **Dupka György**. A megemlékezés koszorúzással ért véget.

A beregszászi római katolikus temetőben szintén méltatták az aradi vértanúk emlékét. A koszorúzáson jelen volt **Szabó László**, a HTMH főosztályvezetője, **Varga Levente** konzul, **Kromák András**, a BMKSZ vezetőségi tagja, **Zubánics László** helytörténész és **Pirigyi Béla**, a BMKSZ elnöke.

❖ A Kárpátaljai Református Ifjúsági Szervezet és a Sámuel Alapítvány jótékonyági koncertet rendezett az árva, illetve elhagyott gyermekek javára.

❖ A KMKSZ ifjúsági szervezete első alkalommal szervezett vezetőképzést aktivistái számára Beregszászon.

❖ Kijevben lezárultak az ukrán–magyar tárgyalások a vízumrendszerrel. **Olekszandr Mocik** külügyminiszter-helyettes és **dr. Berta Krisztina** belügyi államtitkár-helyettes

megállapodást írt alá, amely szerint az ukrán állampolgárok ingyenesen juthatnak magyar vízumhoz, az ukrán fél pedig nem vezeti be a vízumkényyszert a magyar állampolgárokkal szemben. Az egyeztető tárgyalásokon részt vett **Gajdos István** parlamenti képviselő, az UMSZ elnöke.

❖ A KMKSZ szervezésében Munkácson megtartották a Kárpátaljai Magyar Gyermekszínjátszók találkozóját.

❖ A Tiszacsomai Honfoglalási Emlékparkban megrendezték a KMKSZ hagyományos emlékünnepestét, amelynek szónoka **Katona Tamás** történész, a budapesti székhelyű Kárpátaljai Szövetség elnöke volt.

❖ A Viskén megtartott nagyszabású falunap alkalmából felavatták az 1703/1711-es Rákóczi-szabadságharc viski hőseinek emlékművét. Az avatónnepségen jelen volt és beszédet mondott **Markóné Balázs Éva** helyi alpolgármester, **Czébely Lajos**, a Viski Kölcsey Ferenc Középiskola magyar tanára, **Milován Sándor**, a KMKSZ alelnöke, **Zubánics László**, az UMSZ Országos Tanácsának elnöke, **Juhász Attila**, a Rákóczi Szövetség felsőzsolcai szervezetének elnöke, **Ferenc atya** viski római katolikus plébános és **Delényi István** református lelkipásztor.

❖ Beregszászon megtartották az Illyés Közalapítvány alkuratoriumának alakuló ülését. A testület meghívott tagjai voltak: **Ambrus Pál**, **Orosz Ildikó**, **Dupka György**, **Brenzovics László**, **Kincs Gábor**, **Mester András**, **Kőszeghy Elemér**, **Soós Kálmán**, **Szarvas Gábor**. Mivel a KMKSZ és további három szervezet képviselői nem értettek egyet az alkuratorium összetételének átalakításával és kivonultak az ülésről, a testület nem teljes létszámmal alakult meg. A határozatképességhez elegendő számú tagok a testület elnökévé egyöntetű szavazással **Ambrus Pált**, a técsői járási közigazgatási hivatal elnökhelyettesét, titkárává **Zubánics Lászlót**, a Beregi Hírlap főszerkesztőjét, az UMSZ Országos Tanácsa elnökét, adminisztratív munkatárssá **László Emóké**t, a

Kárpátaljai Református Egyház püspöki hivatalának munkatársát választották meg. Az alkuratorium székhelye Beregszászon, a református püspöki hivatalban (Munkácsi út 83.) lesz.

❖ **Gajdos István** parlamenti képviselő-kollégájával, **Olekszandr Feldmannal** közösen törvénytervezetet dolgozott ki az ukrainai nemzeti kisebbségekről szóló törvény új szerkesztésű szövegével kapcsolatban. A törvénytervezet társszerzői a kárpátaljai nemzetiségi szervezetek és a megye vezetőinek részvételével kerekasztal-beszélgetésen fejtették ki elvi álláspontjukat Ungváron, a Nemzetiségek Kulturális Központjában.

❖ A Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusának vezetői sajtótájékoztatón ismertették a vízumkötelezettséggel kapcsolatos tudnivalókat.

❖ A MÉKK és az UMSZ ifjúsági fórumán mintegy 400 érdeklődő számára tartott előadást a vízumrendszerrel **Dupka György**, **Viski János** vezető konzul és **Musz Antal**, a MÉKK ifjúsági tagozatának elnöke.

❖ A Karácsfalvai Görög Katolikus Liceum diákjai és tanárai megemlékeztek **Sztojka Sándorról**, a Munkácsi Görög Katolikus Egyház egykori püspökéről, a tanintézmény névadójáról.

❖ Debrecenben megtartották az anyaországgal határos államokban működő magyar tudományos műhelyek hatodik találkozóját. A MÉKK-et **Gortvay Erzsébet** irodalomtörténész képviselte.

❖ A BMKSZ Petőfi Sándor Nyugdíjas Klubjának tagsága a beregszászi járási közigazgatási hivatal nagytermében megemlékezett **Deák Ferenc** születésének 200. évfordulójáról.

A *Deák-émlékév 2003* rendezvénysorozata keretében, a MÉKK meghívására Ungváron, a Nemzetiségi Központ üléstermében **Katona Tamás** történész tartott előadást **Deák Ferencről**.

❖ Beregszászra látogatott a Magyar Köztársaság Informatikai és Hírközlési Minisztériumának küldöttsége. Dr. Csepeli György államtitkár, Hardy András főosztályvezető és Praszák Gergely szociológus, a delegáció tagjai többek közt felkeresték az ECDL-vizsgaközpontot, ahol Zubánics László, Kincs Gábor és Makuk János, a vizsgaközpont vezetője, az Országos Informatikai Szakbizottság elnöke tájékoztatta őket az elképzelésekről.

❖ Ungváron tartotta kihelyezett elnökségi ülését a Kárpátaljai Szövetség. A jelenlévők meghallgatták **Dupka György** előadását a MÉKK tevékenységéről, ezt követően **Katona Tamás**, a szövetség elnöke a civil szervezetek jelentőségét méltatta. **Benza György** elnökségi tag a Kárpátaljai Szövetség utóbbi tíz évben kifejtett munkáját elemezte, **Szabó László**, a HTMH főosztályvezetője és **Szabó Ottó** főkonzul a vízumrendszer bevezetéséről tájékoztatta a jelenlévőket, **Gajdos István** parlamenti képviselő az ukrán törvényhozásban végzett munkájáról beszélt.

❖ A MÉKK, az UMSZ ungvári járási szervezete, a nagykaposi értelmiség, a palágykomoróci és Nagyszelmenci Községi Tanács szervezésében a kettészakítotttságot jelképező két *fél székykapu* egyidejű felállítására került sor a Kisszelmencet Nagyszelmencről elválasztó ukrán-szlovák határszakasz mindkét oldalán. Az ukrán oldalon tartott avatórendezvényen jelen volt **Gajdos István** parlamenti képviselő, az UMSZ elnöke, **Szabó Ottó** főkonzul, **Somogyi László** konzul, **Szabó László**, a HTMH főosztályvezetője, **Katona Tamás** történész, a Kárpátaljai Szövetség elnöke, **Dupka György** MÉKK-elnök, **Székovszky Natália**, az Ungvári Járási Tanács elnöke és **Illár József**, Kisszelmenc polgármestere. Beszédet mondott **Gajdos István** és **Katona Tamás**.

❖ Megkezdődött a vízumkérelmek fogadása a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusa ügyfélszolgálatán. Az ungvári és beregszászi irodákban hat-hat ablaknál fogadják az igénylőket.

❖ A KMKSZ munkácsi szervezete *Életet az éveknek* nyugdíjas klubja a Pákh-óvodában emlékünnepséget tartott **Deák Ferenc** tiszteletére.

❖ Técsőn és Péterfalván *Az EU hához jön...* c. rendezvénysorozat zajlott le, amelynek révén a helyi intézmények, szervezetek, önkormányzatok képviselői a Magyar Köztársaság Gazdasági és Közlekedési Minisztériuma szervezésében információkhoz juthattak a Magyarország EU-csatlakozása után várhatóan bekövetkező helyzetről, mind az ország, mind a határon túli magyarság vonatkozásában. A tanácskozást **Szentpéteri Bertalan**, az ungvári főkonzulátus gazdasági attaséja vezette.

❖ Beregszászon a KMKSZ szervezésében megtartták az 1956-os forradalom 47. évfordulóját. A rendezvény szónoka **Simicskó István**, a Magyar Országgyűlés honvédelmi bizottságának elnöke volt.

❖ Az ungvári Megyei Zenei-Drámai Színházban a Kijevi Operettszínház társulata bemutatta a *Csárdáskirálynő* és a *Marica grófnő* c. daljátékot.

❖ Az 1956-os forradalom évfordulója alkalmából a MÉKK és az UMDSZ a gálócsi református templomban és a helyi temetőben koszorúzási ünnepséget szervezett a mártírhalált halt Gece Endre tiszteletes emlékére. A szervezők a falu lakosságával együtt tisztelegtek a szovjet diktatúra áldozatának emléke előtt. Beszédet mondott **Dupka György** MÉKK-elnök, **Gajdos István** parlamenti képviselő, **Varga János**, a nagyszőlősi 56-os csoport tagja, **Gortvay Erzsébet**, a MÉKK társelnöke.

❖ A Beregszászi Művelődési és Szabadidőközpontban nyolcadik alkalommal tartották meg a Kárpátaljai Magyar Dalversenyt. A döntőbe kategóriánként – népdal, egyházi ének, mai dal – 10-10 versenyző került be. A népdal kategóriában **Fodor Beáta** (Mezővári), az egyházi ének kategóriában **Varga Katalin** (Ungvár), a mai dal kategóriában **Fábián Renáta** (Beregszász)

bizonyult a legjobbnak. A győztesek díjait a rendezvény fő támogatói képviselőjében **Zubánics László**, az UMDSZ Országos Tanácsának elnöke, **Dupka György** MÉKK-elnök és **Zsupán József**, Beregszász polgármestere adta át.

❖ A Kárpátaljai Református Egyházkerület tanügyi bizottsága körzeti szavalóversenyt szervezett Csapon, Borzsaván, Beregújfaluban és Hetenyben.

❖ A KMKSZ felső-Tisza-vidéki középszintű szervezete Técsőn megrendezte a *XIV. Aranyősz Nemzetközi Kórustalálkozót*.

❖ A Beregszászi 6. sz. Általános Iskolában megrendezték a *Drávai Gizella helyesírási versenyt*.

❖ A Kárpátaljai Pedagógus-Továbbképző Intézet beregszászi kirendeltségének szervezésében szemináriumot tartottak a salánki középiskolában. A tanácskozás témája az órán kívüli foglalkozások jelentősége volt a tanulók történelmi ismereteinek bővítésében. A szervezők a nagyszőlősi, a huszti és a técsői járás magyar iskoláinak történelem szakos tanárait hívták meg a tapasztalatcserére. A szeminárium munkájában részt vett **Kész Barnabás**, a helyi középiskola tanára és **Kádár Rozália**, a továbbképző intézet beregszászi kirendeltségének vezetője.

November

❖ Ukrajna és Magyarország közt életbe lépett az aszimmetrikus vízumkényszer. November elsejétől az ukrán állampolgárok ingyenesen igényelhető vízummal léphetnek be Magyarország területére, a magyar állampolgárok pedig továbbra is vízum nélkül utazhatnak Ukrajnába.

❖ Az Ukrajnában élő magyarságnak az információs társadalomba történő bekapcsolódását segítő, a Magyar Köztársaság informatikai és hírközlési minisztere, **Kovács Kálmán** és az UMDSZ elnöke, **Gajdos István** Budapesten kétoldalú megállapodást írt alá.

❖ Szent Imre-napi búcsút tartottak a nagybocskói római katolikus templomban, melynek során megemlékeztek a közelmúltban boldoggá avatott **Romza Tódor** halálának évfordulójáról.

❖ Budapesten, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumában megtartotta soros ülését a MÁÉRT kulturális szakértő bizottsága. Napirenden a 2004. évi támogatási rendszer elemzése szerepelt, vidékünk az UMDSZ és a KMKSZ tisztségviselői képviselték.

❖ **Soltész Péter** festőművész kezdeményezésével őszi alkotótábort szerveztek a nagybereznai járási Viskán.

❖ Beregváron megtartotta alapszervezeti elnökeinek hagyományos évi konferenciáját a KMKSZ. A tanácskozást követő választmányi ülésen több nyilatkozatot fogadtak el az Illyés Közalapítvány alkuratoriumával kapcsolatban.

❖ A KMTF kollégiumának filmklubjában könyvbemutatóval egybe kötött előadást tartott **Szabó József János** alezredes, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem hadtörténeti tanszékének docense. Az előadás tárgya a II. világháború idején a Keleti-Kárpátokban kiépített védelmi rendszer volt. Az előadó bemutatta az *Árpád vonal – a Magyar Királyi Honvédség védelmi rendszere a Keleti-Kárpátokban a II. világháború idején* c. könyvét. Hasonló előadásra és könyvbemutatóra került sor az ungvári nemzetiségi központban is.

❖ A Kisdobronyi Általános Iskolában lezajlott a *Kazinczy Szépkiejtési Verseny* ungvári járási középöntője.

❖ A 2002. évi oktatási-nevelési támogatások kárpátaljai kifizetésének lebonyolításáról együttműködési megállapodást írtak alá az Illyés Közalapítvány és a Kárpátaljai Magyar Oktatásért Szülők és Pedagógusok Tanácsának képviselői.

❖ A radvánci Szent Gellért katolikus kollégiumban **Kuklay Antal** körényi plébános előadást tartott **Piliszkzy János** keresztény költő munkásságáról.

❖ Határon túli társadalmi szervezetek és pártok képviselői számára Nagyváradon szervezett konferenciát a Magyar Köztársaság Informatikai és Hírközlési Minisztériuma. Az ukrainai magyarságot **Gajdos István** vezetésével az UMDSZ és **dr. Orosz Ildikó** vezetésével a KMTF küldöttsége képviselte.

❖ Beregszászon megtartotta XI. közgyűlését a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség. Beszámolójában **dr. Orosz Ildikó**, a szövetség elnöke tiltakozásának adott hangot a pedagógusi szakma és az oktatási intézmények politikai céloknak történő alárendelése ellen.

❖ Kijevben sikeres bemutatót tartott a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház, amely ezúttal **Juhász Ferenc** *A szarvassá változott fiú (Kiáltás a titkok kapujából)* c. művét vitte színpadra **Vidnyánszky Attila** érdemes művész rendezésében. Az előadáson jelen voltak a Magyarok Kijevi Egyesületének tagjai, és képviseltette magát a Magyar Köztársaság nagykövetsége is.

❖ Az ungvári református templomban megrendezték a magyar református ifjúsági és felnőtt énekkarak találkozóját.

❖ A sztálinizmus áldozatai emléke előtt tisztelegve koszorúzási ünnepséget tartottak a Szolyvai Emlékparkban.

❖ Mintegy 600 nemzeti kulturális szervezet 1200 képviselője, köztük a kárpátaljai magyar civil szervezetek küldöttei részvételével a kijevi Nemzetközi Kulturális és Művészeti Központban megtartották Ukrajna nemzeti kisebbségei képviselőinek közgyűlését.

❖ Budapesten, a Magyarok Házában megnyílt **Harangozó Miklós** kárpátaljai festőművész kiállítása. Az év folyamán a művész munkáival számos kiállításon ismerkedhettek meg az érdeklődők Békéscsabán, Úszódon, Vaján, Baktalórántházán, Szegeden, Fehérgyarmaton, Mátészalkán és Nyíregyházán.

❖ A megyei könyvtár magyar és idegen nyelvű osztályán bemutatták a *Lenyomat* c. ifjúsági irodalmi lap első számát. **Horváth Attila** és **Roják Vince** szervezők, az új lap szerkesztői az est végén a *Lenyomat* és az *Együtt* c. folyóiratok példányaival ajándékozták meg a rendezvény résztvevőit.

❖ Beregszászon, Nagydobronyban és Ungváron vendégszerepelt **Sebestyén Márta** énekesnő és a **Muzsikás** együttes.

❖ Az Ungvári 20. sz. Felsőfokú Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakiskolában az UMDSZ Magyar Napot szervezett, amelyre a Kárpátaljai működő civil szervezetek képviselőit, valamint a Kárpáti Igaz Szó munkatársait hívták meg. A rendezvényen felszólalt **Fazekas Elemér**, **Gortvay Erzsébet**, **Horváth Sándor**, **Barzsó Tibor**, **Kmetty Attila** és **Horváth Csaba**. A házigazda **Kordobán Irén**, a tanintézmény igazgatóhelyettese volt.

❖ Megtartotta soros ülését az Illyés Közalapítvány kárpátaljai alkuratóriuma, amelynek során a kárpátaljai oktatási intézmények infrastrukturális fejlesztésre benyújtott pályázatait véleményezték.

❖ A Munkácsi Magyar Egylet meghívására vidékünkre érkezett és előadásokat tartott **Balczó András** háromszoros olimpiai és sokszoros világ bajnok öttusázó.

❖ **Borbély Ilona** beregszászi tanárnő magánygyűjteményének anyagából *Rákóczi-tárlat* nyílt a KMTF Révész Imre kiállítótermében.

❖ A MÉKK szervezésében a beregszászi járási Jánosiban megtartották a XIV. Kárpátaljai Magyar Önkormányzati Fórumot. A határmenti önkormányzatok társulásának tanácskozáson **Nuszer Ernő**, a szervezet elnöke, a megyei tanács elnökhelyettese tartott vitaindító előadást. Hasonló jellegű beszédet mondott **Gajdos István** parlamenti képviselő és **Szabó Ottó** főkonzul.

❖ A Nagyszőlősi Perényi Zsigmond Középiskolában Katalin-bált szervezett a Kárpátaljai Magyar Cserkész Szövetség.

❖ A Kárpátaljai Református Egyházkerület tanügyi bizottsága Bilkén megrendezte a szórványban élő hívek találkozóját.

December

❖ Ungváron, a Megyei Filharmónia hangversenytermében nagyszabású koncerttel emlékeztek a 80 évvel ezelőtt született **Márton István** zeneszerzőre, érdemes művészre.

❖ A MÉKK ifjúsági tagozata Mikulás-matinét szervezett az Ungvári Dayka Gábor Középiskola- és Gimnáziumban.

❖ *Fordulóponton: szándékok, lehetőségek és korlátok a határon túli magyarság gazdasági tevékenységének erősítésében* címmel nagyszabású konferenciát rendeztek Budapesten a Miniszterelnöki Hivatal, a HTMH és az Új Kézfogás Közalapítvány szervezésében. Az UMDSZ küldöttségét **Gajdos István** elnök vezette, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetséget **Brenzovics László** alelnök képviselte. A konferencián többek közt felszólalt **Gajdos István**, **Dupka György**, **Kincs Gábor** és **Turóczy István**.

❖ A KMKSZ szervezésében kilencedik alkalommal rendezték meg Beregszászon a Kárpátaljai Magyar Betlehemes Találkozót, ezúttal 16 betlehemes csoport részvételével.

❖ A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola ünnepélyes keretek közt felvette **II. Rákóczi Ferenc** nevét.

❖ *Tisztelegés Zrínyi Ilona és II. Rákóczi Ferenc emléke előtt* címmel a KMKSZ és a Kárpátaljai Magyar Képzőművészek Révész Imre Társasága szervezésében kiállítás nyílt az ungvári Boksay József Szépművészeti Múzeumban. A kiállítás anyaga többek közt **Magyar László**, **Kolozsvári Ferenc**, **Szemán Ferenc**, **Iván Ambrus**, **Benkó**

György, Veres Péter, Erfán Ferenc, Tóth Lajos, Óri Mihály, Szocska László, Jankovics Mária, Berecz Margit, Hrabár Natália, Hídi Endre, Balla Pál munkáit kínálja az érdeklődőknek. A kiállítás megnyitásán beszédet mondott **Riskó György**, a KMKSZ kulturális titkára, **Magyar László**, a Révész Imre Társaság elnöke és **Kovács Miklós**, a KMKSZ elnöke.

❖ Emlékező ünnepséget tartott a Magyarok Kijevi Egyesülete a kijevi Magyar Hegyen felállított honfoglalási emlékjelnél, amelyen a következő szöveg olvasható: *„Az ugorok a ma Magyar Hegynek nevezett kijevi hegy alatt vonultak és a Dnyeper partján ütöttek tábort. Nesztor. II. f. 236. oldal.”*

❖ **Horváth Sándor** költő, író, a Kárpáti Igaz Szó főszerkesztő-helyettese részvételével író-olvasó találkozót tartottak a Nagyszőlősi Járási Könyvtárban.

❖ A KMTF kollégiumának Révész Imre kiállítótermében a Beregszászon élő **Veres Péter** festőművész munkáiból nyílt kiállítás.

❖ *Hit, remény, szeretet* címmel versmondó vetélkedőt rendeztek vallási témájú versekből a Beregszászi Magyar Gimnáziumban.

❖ 35 oktatási intézmény vezetőjének részvételével Beregszászon ülésezett a Kárpátaljai Magyar Iskolák Igazgatóinak Fóruma. **Árpa Péter**, a szervezet elnöke többek közt a *Szülőföldön magyarul* programról tájékoztatta a résztvevőket.

❖ **Földes István**, a Kárpát-medencében Élő Magyarokért Kiemelten Közhasznú Alapítvány elnöke Beregszászon a KMPSZ-nek átadta az alapítvány 13 millió forint értékű könyvadományát.

❖ Beregszászon a Rákóczi Szövetség járási szervezete Rákóczi-ünnepséget szervezett a helyi református egyházközség gyülekezeti termében. A megjelenteket **Pándy-Szekeres Dávid**, a szervezet elnöke köszöntötte, majd **Csatáry**

György történész tartott előadást *Rákóczi hadserege a szabadságharc kezdetén* címmel. Ezt követően az egybegyűlteket megkoszorúzták nagyságos a fejedelemnek a Bethlen-Rákóczi kastély falán lévő emléktábláját, a Bereg-vidéki Múzeumban pedig megnyílt a Rákóczi-szabadságharc főbb szereplőit és eseményeit bemutató vándorkiállítás, amelynek anyagát **Goszori Mária**, a kisvárdai múzeum igazgatója és **dr. Takács Edit**, a sárospataki múzeum történésze állította össze.

❖ A karácsonyt megelőző napokban Kárpátalja-szerte megkezdődött a *Szülőföldön magyarul* program keretében megítélt oktatási-nevelési támogatások kifizetése.

❖ Megalakulásának tizedik évfordulójához érkezett a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége. Ez alkalomból került sor Ungváron a szervezet tisztújító közgyűlésére. A MÉKK tagságát **Szabó László**, a HTMH főosztályvezetője, **Szabó Ottó** főkonzul és **Gajdos István**, az UMDSZ elnöke köszöntötte. A közgyűlés egyhangúlag újraválasztotta tisztségében **Dupka Györgyöt**, a közösség elnökét. **Gortvay Erzsébet** társelnök a tudományos-ismeretterjesztő, **Horváth Sándor** az irodalmi, művészeti és közművelődési, **Turóczy István** a gazdaságirányítási bizottság elnöki tisztségét tölti be az elkövetkező években. A regionális szervezetek, illetve munkabizottságok több helyen személyi változásokkal szerveződtek át. A közgyűlés **dr. Szabó Lászlót** a MÉKK tiszteletbeli elnökévé választotta.

❖ Harmadszor hirdetett ajándékgyűjtő akciót a kárpátaljai DORCAS AID azzal a céllal, hogy a karácsonyi ünnepek alkalmából árva gyerekek is részesülhessenek egy „cipősdoboznyi” szeretetben. A kezdeményezés eredményeként vidékünk gyermekotthonai, internátusai árva lakóihoz jutottak el a törődést jelző ajándécsomagok.

D.Gy

ÚJ KÖNYVEK

Megjelent:

A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba. Szerkesztette: Csernicskó István. Szerzők: Beregszászi Anikó, Csernicskó István, Hires Kornélia, Márku Anita, Karmacsi Zoltán. *Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász, 2003.*

Ivaskovics József–Tóth Lajos: **Gyertyaláng.** Megzenésített versek, kórusok. *Credo Alapítvány–Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003.*

Botlik József: **A hűség csapdájában.** Kovács Vilmos-monográfia. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003.*

Szalai Borbála: **Gyalogösvény, gyalogút.** Gyermekversek. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003.*

Füzesi Magda: **A bohóc dala.** Versek. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003.*

Nagy Zoltán Mihály: **Új csillagon.** Versek. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003.*

Danielovics Emmi: **Tiszaborkúttól Ungvárig.** Önéletírás. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003.*

Istvánffi Erzsébet: **Visszapillantó.** Önéletírás. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003.*

Füzesi Magda: **Ketten a kabátban.** Gyermekversek. *Pallasz-Akadémia Kiadó–Csíkszeredai Kiadó, 2003.*

Szőllősy Tibor: **„Ki a Tisza vizét issza...”.** Máramarosi helytörténeti mozaikkockák. *Hatodik Sip Alapítvány–Mandátum Kiadó, Budapest–Beregszász, 2003.*

Czébely Lajos: **Visk története.** Monográfia. *Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2003.*

Becske József: **Indián szívek a kövön.** Versek. *Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2002.*

Eperjesi Penckőfer János: **Tetben a jellem.** A magyar irodalom sajátos kezdeményei Kárpátalján a XX. század második felében. Monográfia. *Magyar Napló Kiadó–Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, Budapest, 2003.*

Verecke. Kárpátaljai magyar költők a XX. századból. Összeállította: Gortvay Erzsébet. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003.*

Jó pástor volt. Gecse Endre-émlékkönyv. Szerkesztette: Gortvay Erzsébet. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003.*

Előkészületben:

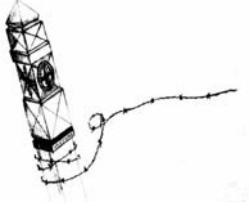
Dupka György: **Autonómia-törekvések Kárpátalján.** Monográfia. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.*

SZERZŐINK

Antonenkó Miklós (1960) Ungvár
Bagu László (1970) Budapest
Bartha Gusztáv (1963) Nagyberég
Barzsó Tibor (1931) Ungvár
Becske József Lajos (1965) Visk
S. Benedek András (1947) Budapest
Bimba Mónika (1984) Szernye
Demjén Miklós (1951) Eszeny
Dupka György (1952) Ungvár
Horváth Attila (1983) Ungvár
Ivaskovics József (1950) Ungvár
Karcagi M. Margit (1946) Budapest
Kányádi Sándor (1929) Kolozsvár
Kopasz Angéla (1981) Dercen
Köszegehy Elemér (1960) Ungvár
Lengyel Tamás (1971) Budapest

Merényi Krisztián (1970) Budapest
Mester Magdolna (1973) Budapest
Nagy Zoltán Mihály (1949) Csonkapapi
Nyilas Attila (1965) Budapest
Oros László (1948) Felsőszeli
Orosz Melinda (1984) Dercen
Ötvös László (1930) Debrecen
Penckőfer János (1959) Beregszász
Roják Vince (1981) Beregsom
Szentí Ernő (1939) Kisújszállás
Tárczy Andor (1954) Ungvár
Tóth Árpád (1886–1928)
Tóth Ferenc (1981) Gut
Valton, Arvo (1935) Tallinn
Vári Fábíán László (1951) Mezővári
Weinrauch Katalin (1940) Beregszász

E számunkat Becske József Lajos illusztrálta

Indián ének

KÁNYÁDI SÁNDOR VERSE

IVASKOVICS JÓZSEF ZENÉJE

van-nak vi - dé - kek a - hol az é - nek ki - ment szo - kás - ból
vi - dé - kek a - hol a né - pek csönd-ben az á - gák

ha van is é - let azt be - szél hi - het - né - tek min - den - ki gyá - szol
je - lek - kel él - nek be - szél - ni fél - nek vi - har - ra vár - nak *Fine*

pe - dig csak vé - dett he - lyen az é - nek va - la - hol mé - lyen szuny - nyad a lé - lek leg - job - ban

fél - tett gyön - ge csücs - ké - ben pe - dig csak van - nak

vannak vidékek
ahol az ének
kiment szokásból
ha van is élet
azt hihetnétek
mindenki gyászol

pedig csak védett
helyen az ének
valahol mélyen
szunnyad a lélek
legjobban féltett
gyöngé csücskében

vannak vidékek
ahol a népek
csöndben az ágak
jelekkel élnek
beszélni félnek
viharra várnak

TÓTH ÁRPÁD

LÉLEKTŐL LÉLEKIG

Állok az ablak mellett éjszaka,
S a mérhetetlen messzeségen át
Szemembe gyűjtöm össze egy szelíd
Távol csillag remegő sugarát.

Billió mérföldekről jött e fény,
Jött a jeges, fekete és kopár
Terek sötétjén lankadatlanul,
S ki tudja, mennyi ezredéve már.

Egy égi üzenet, mely végre most
Hozzám talált s szememben célhoz ért,
S boldogan hal meg, amíg rácsukom
Fáradt pillám koporsófüdelét.

Tanultam én, hogy általszűrve a
Tudósok finom kristályműszerén,
Bús földünkkel s bús testemmel rokon
Elemekről ad hírt az égi fény.

Magamba zárom, véremmé iszom,
És csöndben és tűnődve figyelem,
Mily ős bút zokog a vérnek a fény,
Földnek az ég, elemnek az elem?

Tán fáj a csillagoknak a magány,
A térbe szétszórt milljom árvaság?
S hogy össze nem találunk már soha
A jégen, éjen s messziségen át?

Ó, csillag, mit sírsz! Messzebb te se vagy,
Mint egymástól itt a földi szívek!
A Szíriusz van tőlem távolabb,
Vagy egy-egy társam, jaj, ki mondja meg?

Ó, jaj, barátság, és jaj, szerelem!
Ó, jaj, az út lélektől lélekig!
Küldözzük a szem csüggédt sugarát,
S köztünk a roppant, jeges úr lakik!

EGYÜTT

